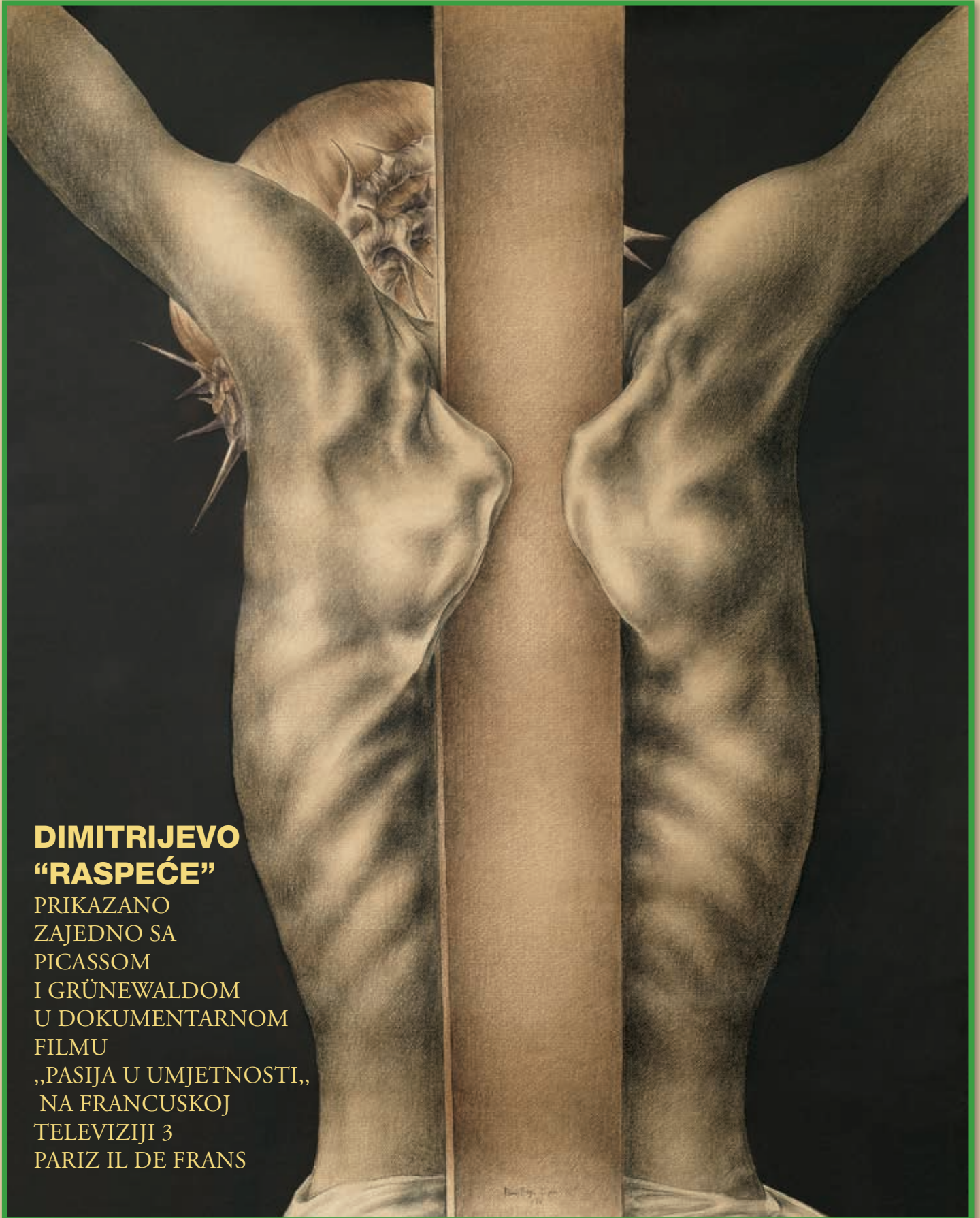


# Crnogorski glasnik

GODINA XIX. \_ BROJ 110. \_ OŽUJAK-TRAVANJ / MART-APRIL \_ 2018.



## **DIMITRIJEVO „RASPEĆE”**

PRIKAZANO  
ZAJEDNO SA  
PICASSOM  
I GRÜNEWALDOM  
U DOKUMENTARNOM  
FILMU  
„PASIJA U UMJETNOSTI,„  
NA FRANCUSKOJ  
TELEVIZIJI 3  
PARIZ IL DE FRANS

## TRADICIONALNO DRUŽENJE U CRNOGORSKOM DOMU

Tradicija druženja uoči vjerskih blagdana nastavljena je Druženjem uoči USKRA / VASKRSA, uz učešće brojnih Crnogorki, Crnogoraca i prijatelja Crne Gore

U organizaciji Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb i Predstavnik crnogorske nacionalne manjine u Zagrebačkoj županiji – Vujadina Prelevića u Crnogorskom domu u Zagrebu, Trnjanska cesta 35, 29.3.2018. je održano tradicionalno DRUŽENJE u povodu USKRSA / VASKRSA.

Tradicija koje se njeguje godinama i ove je godine pokazala svoju opravdanost. Prepun stol delicija, tradicionalnih jela i pića koje su pripremile članice i članovi Društva "Montenegro", brojni gosti i uzvanici među kojima i predsjednik Skupštine Zagrebačke županije gospodin Damir Mikuljan, izaslanici gradonačelnika Grada Zagreba gospodin Slavko Kojić i Radovan Simović, uživali su u druženju u, kako većinom kažu oni koji prisustvuju – ugodaju DOMA i posebnom ozračju.

Na ovim druženjima nema protokolarnih obveza, tu smo zbog nas, blagdana i ugodnosti, razgovora sa prijateljima i poznicima. I TAKO TREBA NASTAVITI!



Promocija knjige Danila Ivezića "VRIJEME JE DA SE KRENE" u Crnogorskom domu, Zagreb, promotori, uz autora Branko Lukovac i Dragutin Lalović

Danilo Ivezić



Vrijeme je da se krene

### ŠE JE ŠTO

#### SUSRETI CRNOGORACA I PRIJATELJA CRNE GORE

Tradicionalno druženje u Crnogorskom domu 3

#### VIJESTI

XI. sjednica Predsjedništva NZCH  
Odluka o sufinanciranju programa u 2018.  
Održana redovna Skupština ZC Split  
Inicijativa za poništenje Dekreta

#### ZAGREB

Ruže i poezija u Crnogorskom domu  
Lux metafisica  
Po rubovima teksta  
Misterij metaproze Dragana Radulovića  
Esejističke delicije Dragana Radulovića  
Danilo Ivezić: Vrijeme je da se krene  
Promocija Knjige Danila Ivezića  
Prilog našoj kulturi sjećanja  
Moj svijet slikarstva

#### RIJEKA

Proslavili smo 8. mart  
Crnogorska princeza Jelena  
Nastup zbora NZCR u Trsatu

#### PULA

U susret XV. godišnjici osnivanja Zajednice i  
Vijeća Crnogoraca Pule

#### KOORDINACIJA VIJEĆA I PREDSTAVNIKA NACIONALNIH MANJINA GRADA ZAGREBA

Seminar Koordinacije 2018.  
Druženje s gradonačelnikom Grada Zagreba

#### KULTURA I UMJETNOST

Fotografije koje nadilaze sebe  
Dimitrijevo "Raspeće" uz Pikasovo  
Dimitrije i "Carmina Burana" Carla Orffa  
Filmovi Živka Nikolića  
DOKUMENTARNI FILM U CRNOGORSKOM

#### DOMU

Sveti Leopold u Herceg Novom 41  
Bijela mala Crna Gora i Vidimo se na korzou 42

#### INTERVJU

Dimitrijeve književne inspiracije 43

#### PRILOG

Svjetonik moderne Crne Gore 46

#### IN MEMORIAM

Gojko Kastratović 50

#### Toni Hnojčik

51

#### KRATKA PRIČA

Epifanije 52

#### Štap

53

#### Doba ledena

54

#### CRNOGORSKI VLADARI

Ivan Crnojević 56

#### CRNOGORSKA TRPEZA

Ukusi Crne Gore 58

Izdavači: NACIONALNA ZAJEDNICA CRNOGORACA HRVATSKE I VIJEĆE CRNOGORSKE NACIONALNE MANJINE GRADA ZAGREBA, Zagreb, Trnjanska c. 35, Tel./Fax: 01/6197 078, 01/6314 264, E-mail: nzch@net.amis.hr, vijececrn@net.amis.hr, montenegro@net.amis.hr, Internet adresa: www.vijece-crnogoraca-zagreb.hr \* Za izdavače: Danilo Ivezić i Dušan Mišković \* Glavni i odgovorni urednik: Maša Savićević \* Redakcija: Milanka Bulatović, Nataša Gerželj, Danilo Ivezić, Dragutin Lakić, Nataša Rašović, Dušan Roganović \* Grafička priprema i tisak: Skaner studio d.o.o. \* Rukopisi se ne vraćaju \* Naklada /Tiraža 1000

Glasilo je, putem Savjeta za nacionalne manjine, financirano iz državnog proračuna Republike Hrvatske i Zagrebačke županije – predstavnika crnogorske nacionalne manjine Zagrebačke županije i Vijeće crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba. Pozivamo Crnogorke, Crnogorce i sve prijatelje da svojim sugestijama, prijedlozima i prilozima pomognu redakciji "Glasnika" na poboljšanju i daljnjem izlaženju lista. Tekstovi nijesu lektorisani te se izvinjavamo autorima i čitaocima.



Izložba fotografija "SILUETE" Lidije Vukčević u Crnogorskom domu, Zagreb, o izložbi govorili Tonko Maroević i Dimitrije Popović

## DRUŽENJE U CRNOGORSKOM DOMU



## XI. SJEDNICA PREDSDJEDNIŠTVA NZCH

**21. aprila 2018. godine održana je 11. sjednica Predsjedništva Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske u Crnogorskom domu u Zagrebu, Trnjanska cesta 35**

Nakon što je utvrdio da su stečeni uvjeti za pravovaljano odlučivanje, predsjednik NZCH Danilo Ivezić predložio je dnevi red koji je jednoglasno prihvaćen:

1. Jednoglasnom odlukom, prisutni su usvojili zapisnike 9. i 10. sjednice Predsjedništva.
2. Danilo Ivezić detaljno je izvijestio o održanoj sjednici Savjeta za nacionalne manjine 19.4.2018. godine, na kojoj je donesena Odluka o rasporedu sredstava osiguranih u Državnom proračunu za 2018. godinu godinu ("Narodne novine", broj 124/17) u Razdjelu 020 Vlada Republike Hrvatske, Glava 21 Stručna služba Savjeta za nacionalne manjine, Aktivnost A732003, Potpore za programe ostvarivanja kulturne autonomije nacionalnih manjina: ukupno će biti sufinancirano oko 1080 programa sa 32.400.000 kuna; većini udruga povećana su sredstva, a neke neće više biti sufinancirane, jer nisu na propisani način, u skladu sa Metodologijom i Kriterijima, dostavile izvještaje i prijavile programe. Ova Odluka Savjeta bit će objavljena u "Narodnim novinama". Predsjednik je potom detaljno obrazložio odobrene programe i sredstva svake udruge i NZCH.

3. Danilo Ivezić obrazložio je potrebu donošenja novoga Financijskog plana NZCH, vezano uz promjenu - povećanje sredstava u odnosu na usvojeni Financijski plan 20.12.2017. godine. Jednoglasnom odlukom prisutnih je usvojen novi Financijski plan.

4. Predsjednik je govorio o programima NZCH, a posebno o "Danima crnogorske kulture". Kao i ranijih godina, potrebno je napraviti terminski plan po udrugama. S obzirom na promjene u udrugama, članicama NZCH, potrebno je, također, da udruge dostave imena novih članica i članova Redakcije "Crnogorskog glasnika". Predsjednik NZCH je naznačio i značajne programe koji nam slijede:

- obilježavanje Dana nezavisnosti 21.5. - program: Kantautorica Dušanka Belada, u organizaciji Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba, Muzej Mimara, Zagreb
- sudjelovanje u obilježavanju 20-te godišnjice Društva "Morača" Kranj
- Petrovdanski sabor Crnogoraca Hrvatske
- "Perojska fešta" 19.7.
- "Lučindanski susreti" 27.10. - grad-gost: Nikšić (obilježavanje 160 godina Bitke na Grahovcu i 140 godina Berlinskog kongresa)



# ODLUKA O SUFINANCIRANJU PROGRAMA U 2018. GODINI

Na svojoj 78. sjednici održanoj 19. 4. 2018. Savjet za nacionalne manjine Republike Hrvatske prihvatio je Godišnje izvješće o utrošku sredstava osiguranih u Državnom proračunu Republike Hrvatske za 2017. godinu i donio Odluku o rasporedu sredstava osiguranih u Državnom proračunu Republike Hrvatske za 2018. godinu

U skladu s Odlukom, u 2018. godini putem Savjeta sufinancirati će se 870 programa koje su predložile 84 udruge i ustanove manjina odnosno 171 njihove podružnice

s ukupnim iznosom od 33.840.000,00 kuna, što u odnosu na 2017. godinu predstavlja povećanje od 2.000.000,00 kn. Kako je prikazano u Godišnjem izvješću, u 2017. godini, putem Savjeta sufinanciralo se 90 manjinskih udruga i ustanova s 211 podružnica, ogranaka i pododbora te utrošilo ukupno 31.627.000 kuna za 860 programa kulturne autonomije. Odlukom Savjeta za nacionalne manjine RH, Nacionalnoj zajednici Crnogoraca Hrvatske i njenim članicama dodijeljen je iznos od 606.500,00 za sufinanciranje programa u 2018. godini.

**Ukupan iznos Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske i njenih članova:**

**1. NACIONALNA ZAJEDNICA CRNOGORACA HRVATSKE, Zagreb (bez članica)**

**1. Informiranje:**

1.1. CRNOGORSKI GLASNIK - brojeva: 6, A4, 48-58, c/b (naslovnica-korice- u boju + separat), naklada: 1000

**2. Izdavaštvo:**

2.1. Zemlja kava, more tinta, nebo ruzmarin, LIDIJA VUKČEVIĆ, 15x21, str.: 250, naklada: 350

2.2. RATNI DNEVNICI (1942.-1945.), Katarina -Kaja Garibović-Lalović i Pero Lalović, 15x21, str.: 455, naklada: 400

2.3. Političko-ekonomski ogledi, prof. dr. sc. BOGOMIR KOVAČ, 15x21, str.: 290, naklada: 350

**3. Kulturne manifestacije:**

3.1. DCK- ZLATKO GLAMOČAK- IZLOŽBA SKULPTURA - MUZEJ MIMARA ,Rooseveltov trg 5, Zagreb

3.2. DCK- DANI CRNOGORSKOG FILMA- BAŠTINA - Zagreb, Umag, Rijeka, Pula i Split

3.3. DCK- DRŽAVNI ARHIV CRNE GORE- IZLOŽBA - Zgareb, Umag, Pula, Rijeka, Split

3.4. DCK- DINASTIJA PETROVIĆ-NJEGOŠ- SERIJAL - Zagreb, Rijeka, Umag, Pula i Split

**4. ČLANICE NACIONALNE ZAJEDNICE CRNOGORACA HRVATSKE:**

**4.1. DRUŠTVO CRNOGORACA I PRIJATELJA CRNE GORE "MONTENEGRO" -ZAGREB**

**606.500,00**

**302.000,00**

140.000,00

20.000,00

27.000,00

20.000,00

35.000,00

15.000,00

25.000,00

20.000,00

**150.000,00**

**1. Kulturni amaterizam:**

1.1. Pjevački zbor "MONTENEGRO"

1.2. Izložbena djelatnost

**2. Kulturne manifestacije:**

2.1. LUČIDANSKI SUSRETI 2018 - SAVSKA CESTA 25, ZAGREB

2.2. DOKUMENTARNI FILM U CRNOGORSKOM DOMU" - Zagreb

2.3. "CRNOGORSKO VEČE U ZAGREBU" - Zagrebačko kazalište lutaka, Zagreb

**4.2. DRUŠTVO PEROJSKIH CRNOGORACA "PEROJ 1657"**

**1. Kulturni amaterizam:**

1.1. Nastup na Petrovdanski sabor - RIJEKA - 2018.

1.2. Nastup na LIPOVLJANSKIM SUSRETIMA

**2. Kulturne manifestacije:**

2.1. PEROJSKA FEŠTA - 361. GODIŠNJICA DOSELJENJA CRNOGORACA U PEROJ - PEROJ

**4.3. ZAJEDNICA CRNOGORACA PULA**

**1. Kulturne manifestacije**

1.1. KNJIŽEVNA VEČER prof.dr.mr.Petra Popovića i prof.Dragutina Lalovića - PULA

1.2. LIKOVNA RADIONICA MILENE VLADISAVLJEVIĆ - PULA

1.3. IZLOŽBA SLIKA DR.RADOSLAVA PUTNIKA - PULA

1.4. KNJIŽEVNA VEČER RADULOVIĆ BOŽIDARA, prof. - PULA

**4.4. DRUŠTVO CRNOGORACA I PRIJATELJA CRNE GORE "Bujština" Umag**

**1. Kulturni amaterizam:**

1.1. Literarno dramska grupa

**2. Kulturne manifestacije:**

2.1. Crnogorsko veče - Umag

2.2. Crnogorski sjednik - Umag

**4.5. ZAJEDNICA CRNOGORACA SPLIT**

**1. Kulturni amaterizam:**

1.1.Mješoviti pjevački zbor Zajednice Crnogoraca Split "Crnogorske zore"

**2. Kulturne manifestacije:**

2.2. MONODRAMA - SPLIT, ZAGREB, RIJEKA, PULA, UMAG

**4.6. NACIONALNA ZAJEDNICA CRNOGORACA RIJEKA**

**1. Kulturni amaterizam:**

1.1. Pjevačka skupina "MONTENEGRI" i likovne izložbe u galeriji

**2. Kulturne manifestacije:**

2.1. PETROVDANSKI SABOR - RONJGI, VIŠKOVO

**CRNOGORCI UKUPNO:**

71.000,00

25.000,00

30.000,00

15.000,00

9.000,00

**30.000,00**

25.000,00

5.000,00

**24.000,00**

7.000,00

8.000,00

6.000,00

3.000,00

**8.500,00**

3.800,00

1.700,00

3.000,00

**32.000,00**

24.000,00

8.000,00

**60.000,00**

40.000,00

20.000,00

**606.500,00**

## ODRŽANA REDOVNA SKUPŠTINA ZAJEDNICE CRNOGORACA - SPLIT

**Zajednica crnogoraca - Split, održala je redovnu izbornu Skupštinu 10. 03. 2018. godine u svojim prostorijama, Vukovarska 59 u Splitu**

Od 112 članova prisustvovalo ih je 58 što je dovoljan broj da se mogu donositi pravovaljane odluke. Skupštinu je otvorio predsjednik Skupštine Slobodan Mračević i dnevni red je jednoglasno usvojen.

Predsjednik Skupštine dao je riječ predsjednici ZCS, Nataša Grahovac koja je započela izlaganje minutom šutnje za preminule članove. Dosadašnja predsjednica ZCS Nataša Grahovac 10.01.2018.g. predala je pismenu neopozivu ostavku na tu funkciju. Predsjednik Skupštine je pročitao

i dao na glasanje. Ostavka je prihvaćena jednoglasno. Nije bilo protiv kao ni suzdržanih.

Kandidaciona komisija je dala prijedlog za novog predsjednika Dušicu Mijušković-Malada. Drugih prijedloga nije bilo i glasanjem je jednoglasno izabrana nova predsjednica ZCS, Dušica Mijušković-Malada, rođena 2.07.1950. i dugogodišnja članica Zajednice, na mandatno razdoblje isteka prethodnice, do 20.06.2019. godine.

Izabrana je i koordinatorica za kulturu Ljubica Katić, rođena 6.09.1957. godine.

Prijedlog za smanjenje članarine iznio je Miroљub Starčević i jednoglasno je izglasan.

## INICIJATIVA ZA PONIŠTENJE DEKRETA

**Grupa javnih ličnosti dostavila je u ponedjeljak 16. 4. 2018. premijeru Vlade Crne Gore Dušku Markoviću inicijativu za podnošenje prijedloga za poništenje dekreta ukaza kralja Aleksandra Karađorđevića, od 17. juna 1920. godine, kojim je ukinuta autokefalna Crnogorska (pravoslavna) crkva**

Cilj ove inicijative je da ukaže na potrebu, značaj i nužnost donošenja odgovarajuće odluke i akata, od strane zvaničnih institucija crnogorske države, kojima bi se osigurao i osnažio crnogorski identitetski korpus i zaštitila ljudska prava i slobode, kao pretpolitički konstitucionalni uslov stabilnog demokratskog društva.

Imajući u vidu da je Crna Gora 21. maja 2006.g. obnovila nezavisnost i dobila međunarodno priznanje, a u susret stogodišnjici tragičnog događaja - nestanka Crne Gore kao nezavisne države 1918.g. kada je nelegalno i nelegitimno anektirana od strane Srbije, obaveza Vlade je da ovu inicijativu prihvati i uputi odgovarajući akt - prijedlog Skupštini Crne Gore da se PONIŠTI DEKRET kralja Aleksandra Karađorđevića. Takođe, taj akt treba da sadrži prijedlog da Skupština konstatuje, da su voljom građana Crne Gore, na

referendumu održanom 21 maja 2006.g. poništene odluke tzv. Podgoričke skupštine, od 13/25.novembra 1918.g.

Potpisi za inicijativu prikupljeni su u periodu od 1. 3. 2018. do 20. 3. 2018. U međuvremenu jedan od potpisnika, akademik Gojko Kastratović je, nažalost, preminuo.

Potpisnici ove inicijative:

Akademik Vukić Pulević; Akademik Božidar Šekularac; Akademi Radoje Pajović; Prof. dr. Novak Kilibarda; Prof. dr. Vladimir Vojinović; Prim. dr. sci. Svjetlana Zeković; Režiser Gojko Kastratović; Akademik Nikola Mijo Vujošević; Prof. dr. Čedomir Bogićević; Prof. dr. Draško Došljak; Prof. dr. Ivan Vuković; Prof. dr. Srđan Stanković; Prof. biol. Darko Pajović; Mr. Nela Savković; Književnik Miraš Martinović; Režiser Blagota Eraković; Glumac Slobodan Marunović; Advokat Milivoje Miro Raičević; Akademik Đorđije Borozan; Mr. Anđe Kapičić; Prof. dr. Rade Ratković; Akademik Goran Sekulović; Publicista-novinar Danilo Daro Burzan; Prof. dr. Dragan Bogojević; Novinar Marina Vuković; Publicista-novinar Dragan Mitov Đurović; Prof. istor. Miloš Mrvaljević; Mr. Mladen Vukčević; Publicista Ranko Perović; Ekonomista Milan Mišo Brajević.

## RUŽE I POEZIJA U CRNOGORSKOM DOMU

IZLOŽBOM I POEZIJOM LIDIJE VUKČEVIĆ OBILJEŽEN 8. MART

**Veliki broj poklonika umjetnosti, umjetnika, Crnogorki, Crnogoraca i prijatelja Crne Gore prisustvovao je 8. marta 2018. otvorenju izložbe fotografija "Siluete" i pjesničkoj večeri Lidije Vukčević u Crnogorskom domu u Zagrebu u organizaciji Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb, kojom je obilježen međunarodni Dan žena**

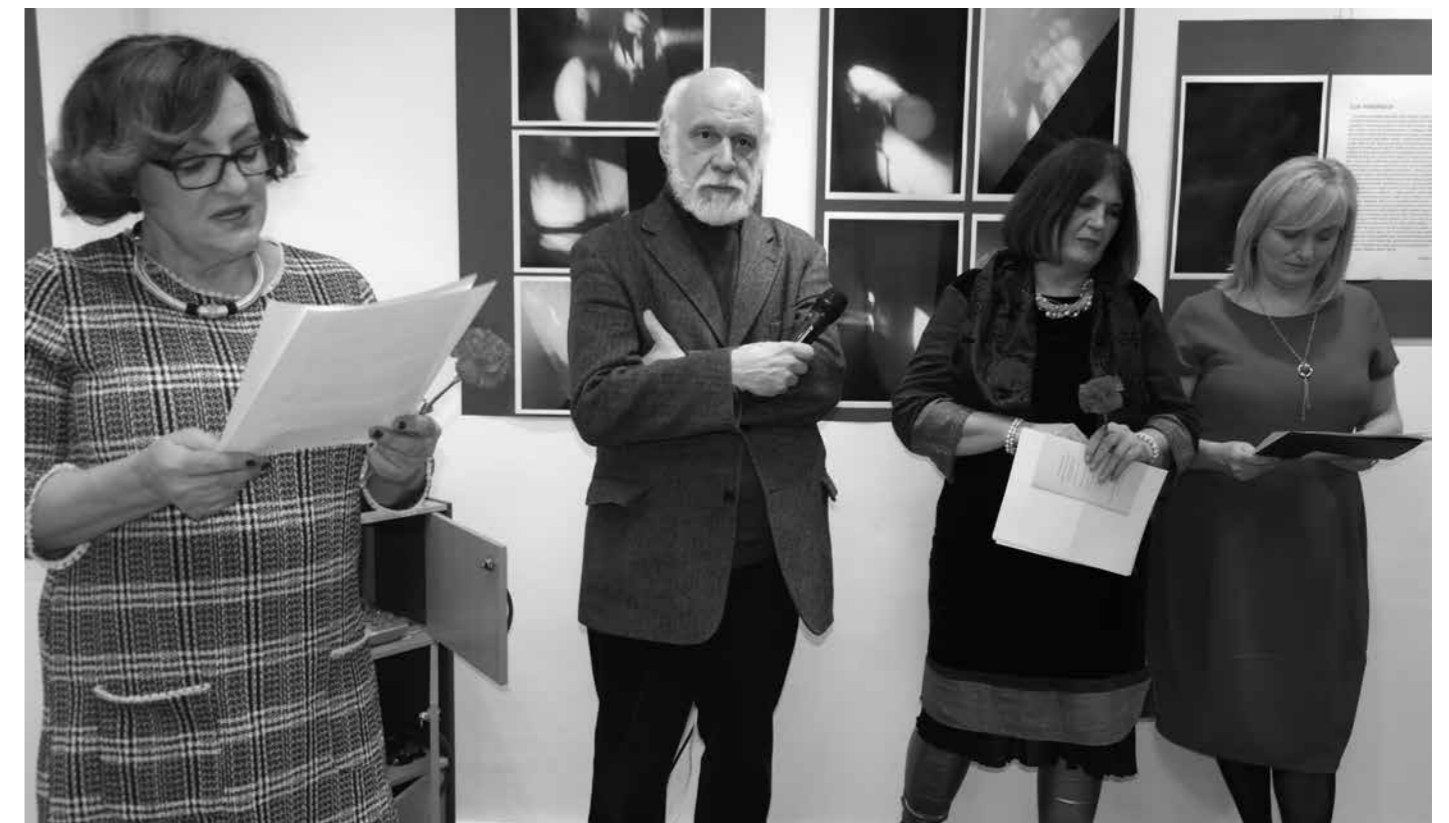
Predsjednica Društva Milanka Bulatović, najprije je prisutnim pripadnicama ljepšeg spola čestitala njihov Dan i podsjetila na povijesno značenje tog dana. Izložbu je otvorio akademik Dimitrije Popović.

Poeziju iz autoričine zbirke Blagi dani čitale su Milanka Bulatović i Nina Savićević. Pjesmu "Vaš i moj Montenegro" (objavljeno u Crnogorskom glasniku br. 109 siječanj/veljača - januar/februar 2018.) pročitala je sama autorica.

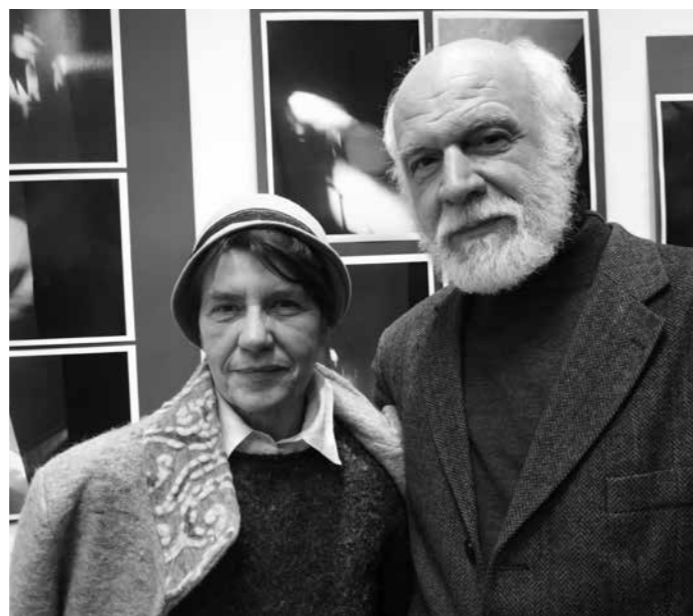
Prof. dr. sc. Lidija Vukićević je rođena 1954. u Zagrebu, diplomirala je jugoslavistiku i filozofiju te magistrirala i doktorirala na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Na postdoktorskom studiju usavršavala se na Universite Stendhal u Grenobleu. Radila je kao srednjoškolska profesorica, mentorica te sveučilišna nastavnica, najdulje u inozemstvu u

Milanu i Grenobleu. Objavila dvije znanstvene monografije, više od stotinu stručnih i znanstvenih radova, pet zbirki poezije; Boja šafrana, Il velo, Latinska knjiga, Lepeza i Zagrljaj jezika te deset knjiga proze; Rječnik slučajnosti, Pisma jednog teroriste jednom sadisti, Obične stvari, Moj filozofski rječnik, Fabrika malih utopija, Kiši li neprekidno nad Kotorom? Rječnik nužnosti, Istinite priče, Zapadni zapisi i Poetika tijela. Neke knjige objavila je na talijanskom jeziku. Prevoditeljica je za talijanski i francuski jezik. Grafički oprema svoje knjige autorskim fotografijama, a od 2012. sudjeluje na skupnim i samostalnim izložbama fotografija u Italiji, Hrvatskoj i Crnoj Gori.

Na ovom umjetničko-slavljeničkom događaju okupili su se najznačajniji predstavnici crnogorske nacionalne manjine Zagreba i Hrvatske; predsjednik Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske Danilo Ivezić, darovao je ruže ženama u publici, Dušan Mišković, predsjednik Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba, i predsjednik Koordinacije vijeća i predstavnika nacionalnih manjina Grada Zagreba, te Vujadin Prelević, predstavnik crnogorske nacionalne manjine Zagrebačke županije.



Crnogorska nacionalna manjina Grada Zagreba je organizirajući ovaj događaj na Dan žena dala dignitet ovom vrlo značajnom povjesnom datumu u borbi za ženska prava koji je posljednjih desetljeća u Hrvatskoj nepravedno zanemaren



## LUX METAFISICA

OSVRT NA IZLOŽBU LIDIJE VUKČEVIĆ "SILUETE"

Autor teksta: Dimitrije Popović



Za razliku od prijašnjih fotografija Lidije Vukčević u kojima je autorica inventivnim kadriranjem stvarala kompozicije takozvanih svjetovnih sadržaja, ponajprije iz svog intimnog prostora, radne sobe ili kuhinje, apostrofirajući tako na likovni način ono što Barthes naziva "mitologijom svakidašnjice" u novom ciklusu fotografija donosi kvalitativno drugačiji stvaralački prosede. U tematskoj cjelini naslovljenoj "Siluete" svjetlost postaje dominantan motiv. Postaje svijet za sebe. Stoga ova općenitost naslova ustvari paradoksalno sugerira bit Lidijinog novog ciklusa. Svjetlost je istovremeno i medij i motiv. Svjetlost se sama sobom izražava. Ali ova očiglednost nije puka tautološka konstatacija fenomena zvanog svjetlo. Riječ je o kreativnom konceptualnom aktu u kojem Lidija iz odabranih, pažljivo biranih, ekstrahiranih dijelova konkretnog prostora upravo posredstvom svjetla otkriva ili predložuje višu sliku stvarnosti. Tako se ambijent profanog transformira u domenu spiritualnog. Fizički odrazi svjetla na površinama zidova čine izvornu vrijednost ovoga ciklusa. Te harmonične cjeline sivkastih tonova, fine gradacije suptilnih pretapanja svjetlosnih ploha, dinamičnih ili mirnih, nisu postignute tehničkim pomagalicama kojima bi se umjetno stvarali vizualni efekti poput onih u fotografiji poznatih "rayograma" ili "fotograma". Lidijino osjetljivo poetsko oko - objektiv, prepoznaje u permanentnoj promjeni svjetla, likovno estetsko svojstvo onoga što će

fiksirati u fotografiji. Tako će se iz realističkog motiva odraza svjetla na površini zidova transponirati apstraktna slika bogatih simboličkih konotacija. Na djelu je transformacija u kojoj kategorija fizičke svjetlosti postaje Lux metafisica. U nizu fotografija novoga ciklusa Lidije Vukčević postoji jedna kompozicija na kojoj vidimo siluetu autoričine ruke. U prvi mah se može činiti da nam autorica svojom rukom što se našla između objektiv i inoga što se fotografira, želi sugerirati da ono što će zabilježiti njen objektiv pripada stvarnosti. Ali to je varljivi dojam. Upravo ispružena ruka daje magično značenje svjetlosnom svijetu poetskih slika. Iluzija trodimenzionalne forme ruke pretvorena je u vlastitu siluetu koja upravo teži tom svijetu metafizičkih prostora svjetla. Autoričina ruka nijemo potvrđuje ono što pjesnikinjin duh izgovara u ciklusu izloženih radova. Fiat lux.

Drugi dio Lidijine izložbe ciklusa "Siluete" zasniva se na sfumatnim kompozicijama u tonu sepije. Za razliku od fotografija rađenim u crnom bijelom i sivom tonalitetu u ovim se kompozicijama radikalizuje fenomen svjetla. Prostor Lidijinog podgoričkog stana u kojemu su fotografije nastale pretvara se u tajnovite prizore nekog dalekog makrosvijeta, svijeta svemirskih prostranstava, tajnovitih maglina, transformacija sjena nalik energetskim svjetlosnim poljima što i u ovom slučaju potvrđuje da se iz

stvarnog projicira fantastično. Iz ornamentiranog abažura Lidijine sobne lampe, predmeta svakidašnje upotrebe, projicira se električno svjetlo žarulje po zidovima prostorije koje autoričin stvaralački senzibilitet uočava, odabira i fiksira u likovne kompozicije, tu novozamijećenu stvarnost svog intimnog prostora. William Blake je pisao da u zrnu pijeska može vidjeti čitav svijet. Lidija svojim ciklusom fotografija "Siluete" putem svjetla otkriva na zidovima svoga doma cijeli jedan svjetlosni univerzum. Samo se na dvije fotografije ovoga ciklusa vide detalji kućnih vrata koja razdvajaju unutašnji svijet umjetničkog prebivališta od onog vanjskog svijeta što se odvija na Njegoševoj ulici. Poetski mi refleks sugerira asocijaciju da Lidijinu poetiku svjetlosnih transformacija i senzacija povežem sa nebeskim svjetovima Njegoševe Luče mikrokozma, Pjesnikovu kosmogoniju s likovnim svjetlosnim apstrakcijama ciklusa "Siluete".

Jedna fotografija stoji između dvije tonski različite cjelovite ciklusa "Siluete". Istovremeno ih razdvaja i spaja. To je autoportret Lidije Vukčević. Kompozicija naslovljena "Autoportret u ogledalu". Ono što može zbuniti promatrača ove fotografije jest činjenica da se na slici ne vidi jasno autoričino lice, kao u konvencionalnom shvaćanju ove likovne discipline. nego njeno nago tijelo u sfumatnom tonu sepije. Međutim slika vlastitog obnaženog tijela slikanog u ogledalu jest autoportret u kompleksnom značenju ovoga pojma. Vrijednost njegova jeste upravo u odrazu autoričine nagosti u "ogoljenosti" fiksiranoj na staklenoj plohi zrcala. U praksi vizualnih umjetnosti pokazati bez kompleksa vlastito nago tijelo danas nije više ni hrabrost ni novost a ni provokacija. Bilo bi takođe, uvjeren sam, ishitreno pomisliti da Lidija svojim nagim tijelom izražava moguću apologiju femizma.

Dakle Lidijin nagi autoportret nije ni subverzija a još manje egzibicija. Ova je slika nagog pjesnikinjinog tijela u ogledalu puno više nego što se to u prvi mah može činiti.



To je intimno djelo bogate simbolike i značenja u metafizičkom smislu. Lidijin je autoportret slika u slici. Pred ogledalom zamjećujemo toaletni pribor za njegu tijela, vijugave grančice biljnog ukrasa, zid sa utičnicama. To je intimni prostor u kojemu je nagost tijela po sebi razumljiva. Što bi mogla značiti potreba da autorica slika samu sebe nagu. Druge umjetnice koje su se slikale nage pozirale su pred fotografima... Ovdje se radi o istinskom intimnom autoportretu urađenom u samoći, bez inscenacija i posrednika. Sve je fiksirano u trenutku onako kako jest. Lidijina je fotografija dokument koji nadilazi samu sebe. Autorica "Poetike tijela" objektivom fiksira svoje tijelo u likovnu poetiku slike. Lidijin je akt svojevrsni simbol, ekvivalent njenom literarnom izražavanju. Golo je tijelo personifikacija istine. Ono je ona "veritas" koju Lidija izražava pišući o sebi i svojim, osvom životu i doživljajima. Na visoki literarni način pokazuje ili otkriva nagost svoga sepstva. I taj sfumatni sepijasti ton njene fotografije nije nikakvo zamagljivanje sebe, nego upravo ta suptilnost izraza. Kao što u stvarnim događajima samoga življenja, u motivima iz svakidašnjeg života o kojima piše, daje višeznačne dimenzije, tako je i ovaj autoportret daleko od jednostavne, banalne stvarnosti fotografiranog nagog tijela u ogledalu. Inventivnost kompozicije ogleda se u izbjegavanju frontalne simetrije fotografiranog prizora, u Lidijinoj nagoj figuri blago nagnutoj u stranu, u lijevoj ruci koja drži foto-aparat, pokretom koji kao nekom ljupkom obazrivošću pritiskom prsta na okidač i fiksira sliku same sebe u ogledalu. Ta slika slike u ogledalu jest i simbolična projekcija autoričinog bića koje je svjesno magije odraza ili multipliciranja stvarnosti, vlastite zbilje u polju iluzije kakvo je ogledalo. Zrcalo jest imaginarni svijet u kojemu se projicira, multiplicira ili preobražava svijet realnog, magija dobro poznata mnogima od manirista do Borgesa. "Sjena je legla na moje zidove / a ja se spuštam u svoje zrcalo" ( P. Elijar)



## PO RUBOVIMA TEKSTA

PREDSTAVLJANJE KNJIGE DRAGANA RADULOVIĆA U CRNOGORSKOM DOMU

**U organizaciji Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske i Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb, u Crnogorskom domu u Zagrebu 15. 3. 2018. predstavljena je knjiga Dragana Radulovića - Po rubovima teksta**

Predstavljanje knjige Dragana Radulovića "Po rubovima teksta" u Crnogorskom domu u Zagrebu, 15. 3. 2018. nije iznevjerilo tradiciju da se ona pretvaraju u svojevrsni praznik knjige, a prostor u dom knjige.

Brojni uzvanici i gosti svjedočili su tome uz vrsne predstavljače: prof. dr. sc. Dragutina Lalovića i dr. sc. Zorana Draškovića, kao i autora književnika Dragana Radulovića.

Knjiga "Po rubovima teksta" se bavi osmoricom značajnih autora: Njegošem, Daniloom Kišom, Mihailom Lalićem, Čedom Vulevićem, Albertom Goldštajnom, Mirkom Kovačem, Dragutinom Lalovićem i Vladimirom Vukićevićem.

"Kome pripadaju pisci je najluđe i najtvrde pitanje ovih nesrećnih prostora, jer ako već ne pripadaju sebi i svojim čitaocima, pripadaju onda kulturama, a kultura je konstrukt i nju prave ljudi koji rade u kulturi i zalažu se za izvjesne kulturne vrijednosti" - ističe Dragan Radulović.

Svoj osvrt uz zahvalu izdavačima, uredniku, predstavljačima i prisutnim u Crnogorskom domu Dragan Radulović je započeo pričom o Čedu Vuleviću jer smatra da bi profesori književnosti u Crnoj Gori trebalo biti upućeniji u stvaralaštvo ovog izvrsnog autora kojeg je osobno poznao. "Vulevićeva knjiga "Povratak predaka" je prva knjiga, ističe Radulović, među svim velikim jugoslovenskim književnostima koja je za temu imala Goli otok i ona je 1974. godine objavljena u srpskoj izdavačkoj kući Slovo Ljubve, a onda je po odluci suda spaljena. Uprkos tome autor Čedo Vulević nikada nije rekao da mu je komunistički režim osudio i spalio knjigu. Danas se zna za svakog disidenta, kojeg je recimo policajac išamarao zbog nacionalizma, psovanja i sl., "ali za čovjeka koji od svoje egzistencije nikada nije htio da napravi politički profit, jednostavno se ne zna." - rekao je Radulović i nastavio: "Ništa što sam napisao, nijesam napisao i objavio, a da debelo nije bilo ozbiljno natopljeno politikom. Vitezovi ništavila, Aušvic kafe, Splav meduze, drama Propast kuće Marinkovića, sve je to i političko... Ako pišete dramu koja tematizuje Budvu i ovo graditeljstvo, ne možete, a da ne primijetite da su akteri svega ovoga užasa proizašli iz određenih političkih



staklenika. To što ja ne uzimam tri slova skraćenice, nego opisujem kontekst unutar kojeg se ti lišaji i te mahovine razvijaju, to je sasvim druga stvar, ali nikad ništa nijesam napisao, a da nije bilo politički motivisano... Smatram da ne postoji ni jedan roman koji nije politički. Nama mnogi politički momenti i u romanu "Sto godina samoće" izgledaju kao fantastika. Nikad ništa nisam napisao da nije bilo motivisano nekom ličnom, malom, smiješnom, beznačajnom pobunom protiv nečega, pa možda samo to nešto meni smeta. Iako je pobuna, u svakom slučaju je politička zato što je upućena ljudima. Ne vjerujem u istine koje neće biti epistemološki kontrolisane, koje neće biti logične, koje neće biti podvrgnute kriterijumima nauke i to najčešće umjetnici rade, oni kažu da oni dosežu neke istine, ali mi u tim istinama možemo da uživamo estetski, ali ih ne možemo koristiti epistemološki...".

DRAGAN RADULOVIĆ, je rođen 1969. na Cetinju. Diplomirao na Filozofskom fakultetu u Beogradu, a nakon diplome vraća se u Budvu gdje danas predaje filozofiju u Srednjoj školi "Danilo Kiš". Objavio je zbirku priča "Petrifikacija" (2001.), roman Auschwitz Café (2003.), katalog groteski "Vitezovi ništavila ili Đavo u tranzicionom Disneylandu" (2005.), zbirku priča "Splav meduze" (2007.) i dramu "Pejzaž do pakla ili propast kuće Marinkovića" (2011.). Zastupljen je pričom u američkoj antologiji Najbolje evropske priče 2013.

Član je Crnogorskog PEN-a, Crnogorskog društva nezavisnih književnika, a od 2013. predsjednik je Matice crnogorske. Dobitnik je nagrade Grad-teatar "Stefan M. Ljubiša" 2009. godine.

# MISTERIJ METAPROZE DRAGANA RADULOVIĆA

U ULOZI METAESEJISTE

Autor teksta: Zoran Drašković

Uzmete li u ruke zbirku eseja *Po rubovima teksta* Dragana Radulovića – i školovani ste u vrijeme danas anahronog dijalektičkog materijalizma, tj. u vrijeme kada je školovanje bilo besplatno, a sada se čini džabe – prvo čega ćete se sjetiti pročitavši njen naslov možda će biti nekad neizostavno naglašavanje kako je Lenjin svoje uopštavajuće primisli bilježio na marginama djela klasika marksizma. Stoga ne treba da čudi što sam u predgovoru najprije zapazio autorovu nadu da će pažljiviji čitalac u prostoru koji se "po rubovima značenja" otvara između dva odvojena teksta u eseju *Misterij proze Mirka Kovača* uspjeli da nasluti najavljeni "misterij proze". No drugim od ta dva, kako autor kaže, suprotstavljena teksta obreli smo se zapravo *Na gozbi kod Mnemozine!* Tako je u ovoj knjizi nevelikog obima i džepnog formata – koju je prošle godine izdala Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske uz pomoć suizdavača Disput d.o.o. iz Zagreba – ukupni broj zbranih eseja sa osam narastao na devet. Nije li nam to autor – propitujući naše znanje da je Mnemozina majka svih devet muza i personifikacija pamćenja – želio zamjčiti kako ćemo morati dobrano napregnuti pamćenje ne bismo li pronikli u misterij metaproze Dragana Radulovića? U potragu za Izvorom sjećanja krenuo sam ne dvojeći da će ona trajati duže nego li Mnemozinin treptaj dok je ta mudra namiguša zavela Zeusa, ali se nadajući i kraće od devet noći koliko je Mnemozina s njim ostala sljubljena prije nego li mu je porodila devet zaštitnica umjetnosti i nauke. Pri tom sam ozbiljno računao na podatak da muze nadahnjuju ne samo one koji stvaraju nego i one koji u stvorenome uživaju!

Kao što to poneki čine, ali rijedi priznaju, krenuo sam s kraja knjige i po prvi put se susreo sa *Mišljenjem i viđenjem Vladimira Vukićevića*. Vjerujem da će mnogi, poput potpisnika ovih redova, biti iskreno zahvalni Draganu Raduloviću što je tako neporecivo ustvrdio da likovni stvaraoci "nijesu čisti provodnici nemušte genijalnosti ... kojima likovna kritika – kao da su nekakvi retardirani mutanti!? – tek treba da objasni što su postigli". Neko će Draganu Raduloviću jamačno biti zahvalan i što je, premreživši brojne tekstove u svijetu cijenjenog profesora estetike, kristalno jasno potcrtao razliku između apstraktnog i konkretnog slikarstva. Nekom će pak biti dovoljno već i to što nas je Dragan Radulović pozvao da se pri suočavanju sa umjetničkim djelom upustimo u avanturu odgonetanja i vanumjetničke realnosti, a ja ću se – priznajem možda neuko – eto zapitati da li će glasoviti *fakulteti lijepih umjetnosti (Les école supérieure des beaux-arts)*, zbog najavljivanog kraja *umjetnosti lijepo-*

*ga*, morati biti podvrgnuti stanovitoj kurikularnoj reformi?

No, na razna odgonetanja – koja se nekad iskaju u dvo-smislenostima, nekad se ogledaju u snalaženju u mnoštvu protivrječnih istina, a nekad se pretvaraju u razotkrivanje misterije – mami nas se i na drugim mjestima ove zbirke eseja, u kojima se autor držao jezuitskog pravila da se sve ono što se podrazumijeva ne spominje, ali i Andrićevog savjeta da treba pisati tako da riječima bude tijesno, a mislima široko. Tako iz *Književnih delacija Alberta Goldsteina* saznajemo da će samo onaj ko nauči da čeka pronaći ono što traži, ali i da će možda, kao Gabrijel Roseti, biti cinično upitan: "Kada nađete Sveti gral, što ćete uraditi s njim?". Vjerujem da je gospodin Radulović čuo i za anegdotu o jednom nekad poznatom autoru s ovih prostora koji se, u trenutku stvaralačke osiजेke, u nekom kafanskom društvu zapitao što mu je još ostalo činiti nakon što je brojnim radovima rasvijetlio Geteov uticaj na Zmaja i odmah dobio odgovor:

"Od sada piši o uticaju Zmaja na Getea!" Ipak, kao profesor filozofije – nadam se da mi autor neće zamjeriti što ga ne nazivam filozofom, jer ni Hegel sebe nikad nije nazivao filozofom nego samo profesorom filozofije – gospodinu Raduloviću bilo je primjerenije da cinizam ukrije pitanjem: "Što će raditi Hegelov mudrac kada dosegne apsolutno znanje? Kada više ne bude bilo pitanja na koja nije moguće pružiti odgovor, a da cjelina svih odgovora tvori koherentan sistem bez ikakvih logičkih protivrječnosti?"

Međutim, profesor Radulović dobro zna da se neprotivrječnost neke teorije ne može dokazati u okviru te teorije nego iz tzv. metateorije, pa se možda zato u *Jeretičkim linijama Čeda Vulevića* ne susrećemo sa skrivenim bogom koji je nedostupan čovjekovom umu nego sa "postidenim i uplašenim stvoriteljem koji je u kukavičkom bijegu od sopstvene tvorevine". Da li je to prilika da se i sami jeretički upitamo: ima li i Bog svoga metaboga? Ili je to samo naša utjeha za uvijek neizvjesni "čovjekov pokušaj da u svijetu uništenih vrijednosti sačuva bar nešto od svoje ljudskosti"? A upravo takvo pregnuće prožima kratke priče Čeda Vulevića, za kojeg saznajemo i da je autor romana koji predstavlja "postmodernu historiografsku metafikciju u najčistijem značenju pojma"! No, dok se u romanu "dominacija jedne istine pretvorila u pluralitet istina", u kratkoj priči – kako ističe Dragan Radulović – usud "junake neminovno vodi u ludilo ili smrt". A upravo se tako okončala i huda sudba danskog kraljevića čiji je udes – propitujući istinu o istini – Polonije kraljici



opisivao riječima: "On je lud, to je istina; istina, to je šteta; a šteta što je ovo istina!".

Ne znam da li se konstatacija da je "postmoderna literatura ozbiljno istorijska i zainteresovana za prošlost" može odnositi i na *Opomene i upozorenja Danila Kiša*, ali vjerujem da prosvjetiteljski djeluje podsjećanje na Kišove "misli koje su i danas toliko aktuelne i upozoravajuće kao što su bile onda" kada je ocrtao portret nacionaliste i nacionalističkog pisca. Nije li već i to bilo dovoljan razlog da se zbirka eseja Dragana Radulovića uvrsti u biblioteku *Luča*, čiji nas utemeljitelj i urednik prof. dr Dragutin Lalović često podsjeti da luča znači svjetlost i da je ona zaštitni znak za kantovsko načelo prosvjetiteljstva: "Usudi se misliti!".

Makar samo zbog rečenice Dragana Radulovića da "kada vjetar sve nosi, onda nigdje nema zavjetrine, u vremenima koja nemilosrdno preispituju same temelje čovječnosti nema mjesta "sveznajućem" odmahivanju rukom i računđijskom čekanju da neko drugi riješi stvar umjesto nas", poželio sam da prvom prilikom primjerak ovih zbranih eseja poklonim jednoj etabliranoj manjinskoj novinarki koja mi je, stojeći u prolazu između sjedišta u autobusu pri kolektivnom povratku sa jednog seminara upriličenog za pripadnike nacionalnih manjina, dugo i vatreno "tumačila" kako je to bilo bugarskom caru kad je, sukladno njihovoj narodnoj mudrosti da se treba skloniti kad bujica sve pred sobom nosi, morao prije sto godina da uđe u rat na pogrešnoj strani da bi na kraju rata izašao na pravoj strani. A zbog rečenice da "ne postoji autoritet koji čovjeka može osloboditi dužnosti da misli, da sumnja i kritički preispituje svijet u kome živi i ideje koje ga dominantno određuju", sebi bih poželio da

ugrabim da pročitam još poneko djelo Mihaila Lalića, dok bih nama Crnogorcima poželio da upamtimo poruku Dragana Radulovića da bismo, ako u strahu od greške odustanemo od pokušaja da svoj svijet učinimo boljim, bili uprčeni i *Antropološkim pesimizmom Mihaila Lalića*, kao što nas je, čini se zanavijek, depresivnim optimizmom već uprtio dr Todor Baković u svojoj disertaciji. No nekima, obično najglasnijima ali vjerujem malobrojnima, trebalo bi poželjeti da pročitaju i najzad povjeruju kako bi mnogi voljeli da su "borbu protiv fašista vodili socijaldemokrati i liberali, građanski intelektualci i demokrate, a ne komunisti staljinističkog naboja, ali to nije bio slučaj".

Pristupajući, kako sam kaže, sa nekadašnjim studentskim marom *Građanskom iskušavanju države Dragutina Lalovića*, Dragan Radulović je, valjda u ime svih nas iz njegovog *tranzicionog Diznilenda*, upitao: "Kakve države imamo i radi koga one postoje?". Zatim nas je dao uljuljkati mišlju da "ako je domovina ono što se voli, onda bi država bila ono što se poštuje", ali je i obvezao pravog građanina da "državu čuva od uzurpacije vlastodržaca ne bi li mu duže trajala", jer ako bi država bila bez autoriteta neminovno bi se urušavala! To neodoljivo podsjeća na onu tužnu priču iz nekad nam centralne republike kada je babo, saznajući da im je međed usred igre ponio u šumu najmlađeg tek za krpenjaču prispjelog brata, preostalim nepoduzetnim i indiferentnim sinovima gorko rekao: "Dugo vam je i trajao!". E da bi nas osokolio da preuzmemo odgovornost za sve ono što se zbiva u sferi političkog, Dragan Radulović je naveo i riječi iz Talmuda: "Ako nećemo mi – ko hoće? Ako nećemo sada – a kada ćemo?", a kako se na ovim prostorima sve nerijetko završi kod ili zbog nekog neuropsihijatra, sjetimo

se i proročkih riječi jednog nekad medijski eksponiranog specijaliste za glavu: "Ako nećete sami da pravite djecu, doći će drugi da vam ih prave!" Jer, nema te politike koju na kraju neće pobijediti biologija.

Jedino ne znam da li bi se išta i moglo i trebalo još reći nakon pročitane eseja *Čekajući knjige sa carine* i pridruženog mu pisma prijatelja, koje se završava zdvojnim pitanjem: "Zar smo baš u svemu na samom početku?!" Nije li to samo još jedan prilog Ajnštajnovom uvjerenju da ako svemir možda i nije beskraj, ljudska glupost svakako jeste? A da je tako i sâm sam se uvjerio kada sam prije gotovo četiri decenije – nestrpljiv zbog nedolaska iz Japana mi upućenog pisma sa prihvatanjem naučnog rada za objavljivanje u njihovom prestižnom časopisu – otišao kod institutskog oficira za bezbjednost koji je sa snebivanjem iz ladice pisačkog stola izvukao kovertu, čiji je jedan mali ugao bio odsječen radi "inspekcije"; ona očito nije otkrila ništa suspektno, ali nije ni decidirano potvrdila da čega takvog ipak nema! Valjda ne treba opisivati posramljeno lice "časnika" kad sam mu "skrenuo pažnju" na samoljepivi rub koverta koji se lako može otvoriti i potom zatvoriti baš za carinske potrebe. Tako sam ja ipak dočekao svoje "pismo sa carine", ali zbog vlastitog nestrpljenja i prestao da budem istinski intelektualac koji iskreno vjeruje da će pravda da pobijedi – sama!

Da li sam dosadašnjim *random* pristupom tekstovima Dragana Radulovića pokazao da sam bar nešto usvojio od gotovo matematičkog algoritma kojim on kao da nas upućuje u tajne kreativnog pisanja? Te tajne – koje danas vabe sa mnogih internetskih stranica – on je u eseju *Misterij proze Mirka Kovača*, a na primjeru romana *Grad u zrcalu*, uobličio u svojevrsno uputstvo koje nam pojašnjava da *nelinearno* pripovijedanje čini roman još enigmatičnijim, zatim nas upozorava da treba uspostaviti delikatni *balans* između središnje naracije i pripovjedačevih metanarativnih ekskurza tako da djelo ne gubi na *koherenciji*, što sve na kraju ima za *rezultat* razotkrivanje misterija dobre proze!

Ipak, da bih odgovorio na pitanje da li sam imalo pronikao i u misterij samog zbrajanja eseja Dragana Radulovića, moram priznati da sam se, pročitavši riječ *misterij*, zapitao – nesvjesno prizivajući Mnemozinu u pomoć – da li ću se, poput gledalaca fascinantnog i do danas enigmatičnog filma *Prošle godine u Marijenbadu* s početka šezdesetih godina, naći pred zagonetkom za koju svako mora pronaći svoj ključ? Da li bi se, prihvatajući mogućnost "pluraliteta istina", trebalo zadovoljiti konstatacijom u kasnijim *science fiction* uradcima – koji imaju mnogo više "vanzemaljske srži" nego što ju je filmska kritika pripisivala pomenutom filmu – da je "istina negdje drugo"? Ili samo odmahnuti rukom, sjetivši se da je neosporno mudar čovjek, pjesnik i nepatvoreni cinik Duško Radović davno zapisao da istina ima mnogo i raznih, dovoljno da svaki čovjek bude u pravu? Međutim – valjda zbog već pomenutih mi školovanjem usađene teze da je ljudska praksa izvor našeg saznanja i kriterijum

istinitosti saznanja – prigrlio sam riječi Dragana Radulovića da je "istina uvijek tamo gdje i žrtva"; one stoje u tekstu o knjizi anti-memoara *Pisanje ili nostalgija* u kojoj je Mirko Kovač pisao o moralnim izborima ljudi s kojima je i lično i književno prijateljevao u vremenima u kojima "ljudsku praksu" najviše pamtimo po tome što bi uvijek i neupitno spajunjala "naša ognjišta", a ponekad bi se dozvoljavala mogućnost da su možda gorjele i "njihove kuće"!

Nadam se da u ovom trenutku neću sebi dati odviše slobode – jer sumnjam da će mi se takva prilika opet ukazati – ako gospodina Dragana Radulovića, člana žirija na prošlogodišnjim *Danima Mirka Kovača*, zamolim da bude pravi tumač ideje da se *Nagrada Mirko Kovač* dodjeljuje i za objavljeno djelo u kojem se navodi neka od misli velikog pisca ili iskoristi neki od njegovih zaista i danas aktuelnih komentara. To bi bio najbolji znak da Mirko Kovač ne može biti zaboravljen, ali i sigurna potvrda koliko nam njegova mudra riječ nedostaje.

Da li sam bar naslutio misterij metaproze Dragana Radulovića? Da li je dovoljno reći da mi kao *fil rouge* pomeđu rubova njegovih zbranih tekstova palaca vječno zlo u čovjeku? Da li je dovoljno povjerovati da se tom zlu literaturom moguće oduprijeti? Ili barem poput Sokrata smatrati da je "bolje trpjeti zlo, nego ga činiti"?

Završavajući svoj ogled o tajanstvu pisanja Mirka Kovača, Dragan Radulović kaže: "Ako se vrijednost jedne knjige mjeri njenom sposobnošću da čitaoca podstakne na razmišljanje o temama o kojima inače ne bi razmišljao – onda je knjiga *Pisanje ili nostalgija* veoma vrijedna." Stoga ako sam uspio svojim osvrtom bar nekog da navedem da razmišlja o nečemu o čemu inače ne bi – smatraću da trud nije bio zaludan. Ako pak nijesam, poslužiću se – budući da ni mene "nijesu u Mletke šiljali" – riječima pop-Mića: "Ko će bolje, široko mu polje!" A onaj koji to svakako čini bolje jeste naš večerašnji gost, književnik Dragan Radulović. Upoznao sam ga sad već daleke 2007. godine u ovoj istoj prostoriji u Crnogorskom domu u Zagrebu, poslije predavljanja njegove knjige *Splav meduze*. Sačekao sam da svi na svojim primjercima dobiju potpise od autora, a onda sam i ja prišao gospodinu Raduloviću i zamolio ga da se samo rukujemo. Razlog je bio to što smo prošli takva vremena u kojima se čovjek morao mnogo čega lišiti i u antikvarijatima sam se nagledao knjiga sa posvetama mnogih poznatih ličnosti, pa se te zebnje nikako osloboditi. Osupnutom gostu (mislim da ova hrvatska riječ to najbolje opisuje?) ispričao sam tada kako je svojevremeno najbolji predavač Beogradskog univerziteta Raško Dimitrijević – govoreći o slavnom romanopiscu kojeg je lično upoznao – rekao i pokazao:

"Ova je ruka tapšala Tomasa Mana po ramenu!", pa se eto i ja nadam da ću negdje biti u prilici da kažem kako sam se rukovao sa jednim od najpoznatijih savremenih crnogorskih književnika.

## ESEJISTIČKE DELICIJE DRAGANA RADULOVIĆA

Autor teksta: Dragutin Lalović

Uglednoga crnogorskog književnika i filozofa Dragana Radulovića do sada smo poznavali i predstavljali na našim tribinama (u Zagrebu, Rijeci, Umagu) kao sjajnog romanopisca (*Auschwitz Café*, 2003; uz dva ponovljena izdanja), vrsnog pripovjedača (zbirka priča *Petrifikacija*, 2001., *Splav meduze*, 2007), pisca čudesnoga kataloga distopijskih groteski (*Vitezovi ništavila ili Đavo u tranzicionom Disneylandu*, 2005) i snažne drame *Pejzaž do pakla ili propast kuće Marinkovića*, 2013). Sada nam se pak predstavlja u petom obličju svoga raskošnoga spisateljskog umijeća, kao prvorazredan esejist u knjizi *Po rubovima teksta* (2017).

Sasvim mi je lako ali istodobno i delikatno govoriti o ovoj knjizi. Ponajprije sam urednik biblioteke "Luča" u kojoj je ova knjiga objavljena. Nadalje, u knjizi je i esej koji prikazuje u vrednuje jednu moju knjigu. Štoviše, u knjizi je i jedno moje prijateljsko pismo autoru u kojem komentiram njegov esej o Njegošu. Stoga sam suočen s kušnjom posvemašnjega subjektivizma, s kušnjom koju bih sa stanovitim pretjerivanjem najzornije mogao predočiti riječima kojima je sam autor uvodno propratio prikaz moje knjige *Države na kušnji* (2008): "pisao sam kao da se pripremam za polaganje ispita, a to ponovno oživljavanje davno zaboravljenog osjećaja iz studentskih dana bilo je jezivo i prijatno u isti mah" (str. 9). Dijeleći taj i takav osjećaj podvojenosti, ne mogu obećati, niti se samozavaravati, da ću u ovom obraćanju postići dovoljnu i dovoljno objektivnu distancu spram sebe samoga.

Generalno rečeno, ova zbirka eseja, hotimično i osviješteno, nije homogeno strukturirana. Naime, započinje ogledom o Njegošu koji se, uz ogled o Kišu, ne uklapa u cjelovitu strukturu ove zbirke eseja (ukupno 8) o pročitanim knjigama. I više od toga, ogled o Njegošu, svojevrsna je knjiga u knjizi, program čitanja Njegoševa opusa čija se hermeneutička važnost ne može precijeniti. Za crnogorskog intelektualca Njegoš je prvorazredan izazov pred kojim se lako može odustati od sebe i komformistički prikloniti lagodnostima stereotipnih samorazumljivih općih mjesta kolektivnog jastva, ispražnjenih od svakog duhovnog sadržaja. Kuda to vodi, pokazalo se i u našoj ne tako davnoj prošlosti, kada se velikog pjesnika instrumentaliziralo za najniže političke strasti. A pokazuje se uporno i današnjih dana. Otuda neotklonjiva zadaća svakoga umnog čovjeka jest traganje za osobnim čitanjem i tumačenjem Njegoša

("moj intimni Njegoš", kaže sasmosvjesno naš autor), kao nekom vrstom katarze, kao dokazom sposobnosti da se i Njegoša čita kao što se čitaju velika djela svjetske književnosti i teorije.

Od eseja u kojima nam autor predočuje djela pisaca kao što su Mihajlo Lalić, Mirko Kovač, Albert Goldstein, izdavam ogled o književnom opusu meni do tada nepoznatog književnog maga Čeda Vulevića. Za mene je ovaj ogled bio jedno izuzetno prijatno, ogromno iznenađenje. Ali ne samo za mene, što možda ne bi bilo previše čudno i važno, nego čini se i za obrazovanu javnost Crne Gore. Dragan me je Radulović svojom nadmoćnom sugestivnošću naveo da pročitam Vulevićev roman *Makarije ot Črnie Gori*, za koji se može bez ikakve dileme jednoznačno ustvrditi da je jedna od onih najrjeđih, nezaobilaznih knjiga koje bi trebale sukreirati suvremeni crnogorski nacionalni i kulturni identitet, kao kanonsko štivo školske lektire. Zamislimo li samo oduševljene nastavnike koji bi mogli o toj knjizi govoriti i čak koji bi je čitali, moguće se zanijeti mišlju da bi se u tom susretu pametnog učitelja i radoznalog đaka rodio neki "novi Crnogorac" koji bi prigrlio svoju veliku povijesnu baštinu, koji bi znao da knjige oblikuju crnogorsko kolektivno samopoštovanje ne tek od Njegoševa *Gorskog vijenca*, nego i mnogo ranije, još iz renesanse. Priča o Crnoj Gori je stoga višestoljetna ne samo junačka i politička, nego i nadasve kulturne pripovijest. Ovim putem još jednom upućujem sve čestitke Draganu Raduloviću na ovom fascinantnom otkriću i na načinu na koji ga je predstavio.

Vratimo se, zatim, na prvi esej u zbirci, onaj o Njegošu – "Čekajući knjige sa carine". U njemu se, ponovimo, Dragan Radulović pažljivo i argumentirano probija do mogućnosti čitanja Njegoša kao pjesnika, kao autentične velike književnosti, izbjegavajući pri tom da svoj ukus nametne kao jedini mogući, a svoje čitanje kao neporecivo. Kritička je intencija našeg autora ne samo da ospori svaku političku i politikanstsku instrumentalizaciju i onemogućiti bilo kakvu banalizaciju umjetničkog opusa, nego da temeljito uzdrma jednu vrst kolektivne samoidentifikacije u kojoj svatko time što zna stihove Njegoševe i vazda ih recitira – mnije kako doista zna i čitati Njegoša. Čitati Njegoša znači osobno preuzeti rizik, jer kako kažu veliki hermeneutičari – knjiga postoji kroz naša čitanja. Kada čitate nekog istinskog klasika (primjerice, Machiavellija) morate od početka biti svjesni



da njegovom djelu ne možete izravno naivno pristupiti, nego da između klasičnog djela i vas vazda posreduje brojna i relevantna sekundarna literatura. Tako bismo imali pravo očekivati da između nas današnjih i Njegoševa djela postoji bogata baština kolektivne kritičke pameti, koja bi nam poslužila kao pouzdan oslonac i spoznajni orijentir. U pismu o "neprikladnom Njegošu" koje sam uputio Draganu Raduloviću, a koje je on ovdje uvrstio kao dodatak (str. 23-28), iskazao sam svoje čuđenje, kao politolog, kada sam otkrio da nema ni jednog jedinog mjerodavnog politološkog teksta crnogorskog ili inog političkog znanstvenika – bar ne meni poznatog – o Njegoševoj političkoj misli; nema čak ni barem informativnog teksta, bez nekih većih pretenzija kada je riječ o političkoj misli Njegoševoj, koji bi govorio o tome šta je Njegoš čitao (recimo, Machiavellija, Montesquieua ili Rousseaua), šta je mislio o Francuskoj revoluciji ili o svome vremenu. Na predlošku lucidnoga probijanja Dragana Radulovića do osobnog stajališta o tome kako čitati Njegoša, obrazložio sam da Njegoša treba čitati kao svakog klasika, da postoje utvrđena i priznata pravila umijeća čitanja klasika, pri čemu su dva naputka najvažnija.

Prvi, svijest o tome da ne postoji jedan Njegoš (ili jedan Rousseau ili jedan Marx), nego da unutar same tekture velikih djela postoji barem nekoliko glasova koje morate znati prepoznati; pogotovo onda kada čitate knjige kao što je *Gorski vijenac*, koje su dijaloški strukturirane. Za njih u potpunosti važe pravila Lea Straussa za čitanje Platonovih velikih dijaloga, pri čemu prvenstveno morate izbjeći to da glas samog autora ne identificirate s jednim

od njegovih likova. U tom bih smislu, upozorio, recimo, u *Gorskom vijencu* na mnogoglasje raznorodnih diskursa, pri čemu je očigledno da se Njegoš kao autor ne identificira niti sa humanističkim diskursom vladike Danila, niti sa viteško-republikanskim crnogorskih glavara.

Drugo, nipošto se čovjek ne smije prepustiti iskušenju i oholjoj pretenziji da bude pametniji od klasika. Uostalom, poučno je probijati se kroz gomilu literature o bilo kojem klasiku, pa na greškama i omaškama prethodnika na djelu naučiti lekciju o umijeću čitanja.

Dragan Radulović suočava nas s kapitalnim pitanjem: "Što nam Njegoš danas znači?" U jednoj je dimenziji odgovor na to pitanje jednoznačan - svaki nam klasični autor znači ono što ga umijemo pitati, on nam odgovara na naša pitanja; ne može nam odgovoriti na nepostavljena pitanja. Postoje, međutim, i pogrešna pitanja? Napose ako od klasika očekujete da bude politički program. To je dva puta pokušavano s velikim klasikima – jednom s Rousseauom u Francuskoj revoluciji, drugi put s Marxom u Oktobarskoj revoluciji – i znamo kako je završilo i u jednom i u drugom slučaju. Vjerujem da nije toliko riječ o pogrešno postavljenim pitanjima, koliko o nedostatku svake upitanosti pred veličinom klasika, čija se veličina upravo tim apologetskim i epigonskim veličanjem unizuje i poništava.

Ogled koji zaslužuje punu pažnju je i tekst o Danilu Kišu. Autor se uvodno blago ispričava da taj tekst u izvornoj verziji nosi pečat nekadašnjeg nekritičkog i prezagrijanog

entuzijazma u odnosu na Kišovo poetičko umijeće, te da je stoga dužan u završnoj verziji unijeti neke korekcije da bi se vrednovanje Kiša kao pisca uravnotežilo u pravcu objektivnosti. Glavna je i silno važna korekcija Radulovićeva kritičko promišljanje o odnosu književnika i književnosti prema politici i političkom. Kiš je paradigmatički slučaj velikog pisca čije su javne pretenzije u političkoj domeni sporne, u osnovi čak i neodržive. Kako je to moguće, ako znamo da je baš Kiš bio silno važan, oštar i nepotkupljiv kritičar naših nacionalističkih skučenosti i provincijalističkog mentaliteta, o čemu i Radulović donosi izabrane efektne javne intervencije velikog meštra. Međutim, sporan je i upravo neodrživ Kišov stav spram politike, koja je sa njega naprosto oličenje zla, manipulacije, obmane, represije. Pa je prvenstvena zadaća književnika da svom snagom svojeg talenta upozorava na to zlo. Književnik ne smije da bude sluga vlasti, ne smije da bude preblizu vlasti.

No, nasuprot tome, politika nije niti može biti samo zlo, iako zna biti instrumentalno određena, ali političko – u svojoj najvišoj emancipacijskoj dimenziji – nije puki instrument moći ili obmane. Političko je način i smisao života slobodnih ljudi kao političkih građana (citoyena). Političko djelovanje nije ništa drugo nego skrbno staranje slobodnih ljudi u javnom prostoru oko vlastite sudbine. Po tome najvišem određenju, čovjek koji se ne bavi politikom je rob po definiciji, pokorni podanik koji se podređuje fatumu. Kada književnost gaji sustavno nepovjerenje u politiku, ona to čini s pretenzijom da je upravo književnost čuvarica i jamac smisla čovjekove egzistencije, luča protiv tmine barbarstva, a književnici misionari i svećenici te svete zadaće. Esenzijaliziraju tako svoju sferu kulture, kritički prozivaju "ovaj prljavi realitet" (kako bi rekao Marx). Time je na djelu tzv. "horizontalna kritika svega postojećega", jedna se sfera izuzima iz postojećeg svijeta i izdiže se iznad njega kao čuvar smisla, istovremeno se osvrćući s gnušanjem na masu oko sebe. Hannah Arendt je to pokazala na primjeru političke filozofije – to važi i za kulturu i za velike književnike. I njima je, kao i filozofima (od Platona do danas) politika nešto opasno, a demokracija sumnjivo, što ne razumiju i čega se pametan i čestit čovjek mora kloniti. Drugim riječima, oni ne mogu razumijeti logiku političkoga. Evo, kako to obzirno obrazlaže Dragan Radulović:

"... valja ukazati na izvorno nerazumijevanje pojmova politike i političkoga, od kojega najčešće 'boluju' književnici, a to je da navedenim pojmovima pripisuju isključivo negativni sadržaj. S jedne strane pisci su ljudski osjetljivi na sve oblike unižavanja čovjeka kojima je politika uzrok, i u svojim djelima književno de(kon)struišu mehanizme tog onečovječenja, ali s druge strane, u tom poslu, mnogima izmiče ne manje bitno saznanje da je politika istovremeno i autentični prostor ljudske slobode, sfera ispoljavanja čovjekovog spontaniteta i poprište neprekidne borbe za očuvanje

dostojanstva svakog čovjeka ponaosob. Na određeni način, književnici preziru politiku, smatraju je 'nižom' djelatnošću i ne propuštaju priliku da ukažu na njene manjkavosti i bijedu, to je vještina nedostojna čovjeka, prljava i puna nemorala /.../ Ali, srećom, ne samo to. Kiš je radikalni individualista, u tolikoj mjeri nesklon da prihvati mogućnost zajedničkog ljudskog poduhvata u sferi političkog, da to ponekad umije da zasmeta čitaocu" (str. 31-32).

Na kraju, moram se osvrnuti i na ono što Dragan Radulović piše o mojoj knjizi *Države na kušnji* (2008). U svim tekstovima, osim ovoga, Dragan Radulović nam se predstavlja kao uzoran čitalac, kao neko ko pokazuje iznimno umijeće čitanja koje je na nivou umijeća pisanja velikih književnika o kojima govori. Ovdje nam se pak pokazuje u drugom svojstvu, ni kao filozof, ni kao književnik, nego kao osviješteni građanin. U tome kao politički znanstvenik nalazim najveću moguću satisfakciju jer mislim da politička znanost mora da se drži imperativa koji joj svojevremeno zadao Aristotel, a koji moderna politička znanost nastoji zaboraviti – znanost o politici mora biti u dosluhu sa samosvješću političkog građanina. Drugim riječima, znanost o politici mora znati kome se obraća. Osnovna je namjera moje knjige je bila ta da se to staro umijeće aristotelovske političke znanosti kao praktične mudrosti obnovi, ali s novim, našem vremenu prilagođenim kategorijalnim aparatom znanstvene analize. Kud ćeš veće satisfakcije nego da neko čitajući tvoju knjigu prepozna u sebi građanina, u svojoj raskoši toga pluralnog određenja ljudskog bivstvovanja kao škole ljudske uzajamnosti i prijateljstva.

U tom bi smislu nedvojbeno bilo instruktivno dokučiti kakvo je bilo Njegoševo shvaćanje (i prakticiranje) politike. U trojstvu svoje bogate ličnosti, kao pjesnik, državnik i duhovnik, zacijelo se ne bi mogao suglasiti s čuvenom dosjetkom kojom se ruska carica Katarina Velika obratila svom savjetniku velikom prosvjetitelju Diderotu, upozoravajući ga da je njemu kao filozofu mnogo lakše pisati na papiru, negoli njoj kao vladarici na ljudskoj koži. Zar je doista tako? Imamo dobrih razloga vjerovati da bi čovjek "kojemu je sudbinom zapalo da upravlja Crnogorcima" s punim razumijevanjem prihvatio umni pravorijek Dragana Radulovića: "kao da muka poezije i stvaranja nije bila dovoljna, nego joj je trebalo pridati i užas vlasti nad njima!" (str. 22)

"Na rubovima teksta" esejističke su delicije iz majstorske radionice Dragana Radulovića, duhovno svjedočanstvo koje nas iznova uvjerava, Krleži nasuprot, koliko je svaka pojedinačna svjetiljka u našem tamnom vilajetu dragocjena. I za ove esejističke varijacije može se s punim uvjerenjem reći ono što Radulović piše o književnim delicijama Alberta Goldsteina da su "otvoreni poziv čitatelju, pun iskrene srdačnosti, da se upusti u avanturu tumačenja", neodoljivo ga mameći da se "prepusti osebnom užitku" čitanja (str. 74).

# DANILO IVEZIĆ: VRIJEME JE DA SE KRENE

Autor teksta: Milanka Bulatović



**U Crnogorskom domu u Zagrebu, 5. 4. 2018. svečano predstavljena knjiga "Vrijeme je da se krene" Danila Ivezića. Bila je to posebno uspješna, emotivna večer, jer ipak ono što ostaje je ono što je napisano, ali mi smo posebno naklonjeni i umješnosti pričanja, a to su u potpunosti ispunili naši večerašnji pripovjedači baštineći najbolju crnogorsku tradiciju**

Posjećenost programâ koje rade Crnogorci u Hrvatskoj je uvijek dobra, posebno treba istaći promocije knjiga, naši zemljaci, a i gosti, vole i pisanu i izgovorenu riječ, atraktivnu temu i izuzetne predstavljače. Stajalo se i u hodnicima, svi su željeli doći i odati priznanje autoru, Danilu Iveziću, za njegov dugogodišnji urednički rad, kako časopisa "Crnogorski glasnik", tako i na desetke knjiga naših biblioteka i ove, treće po redu, knjige, velikom znanju i trudu u pozicioniranju i programskom profiliranju crnogorske manjine u Republici Hrvatskoj, a i kao predsjedniku Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske.

Odabraši ovaj naslov svoje knjige autor, Danilo Ivezić izrazio je vječnu, nasušnu potrebu svakoga društva, a pogotovo crnogorskoga, u vremenu koje bi se moglo iskazati još jednom izrekom: sad ili nikad!, da se konačno svi pokrenu, jer: "ima li ide nasvijet da neko neće svoju državu?!" Niz je to i tekstova o Crnogorcima "ovde i tamo", pronicljivom oslikavanju karaktera i mentaliteta, portretima izuzetnih umjetnika, književnih stvaralaca, položaju i radu nas u iseljeništvu, kakvi smo i što smo postigli.

I poslije proteka tolikih godina od vremena pisanja sad već legendarnih uvodnika "Crnogorskog glasnika" u kojima autor nije štedio nikoga, beskompromisnog stava prema svima koji su radili o glavi svojoj domovini, jer bilo je to vrijeme u kojem "se propušteno ne ponavlja, a šanse postaju sve manje." Gotovo bez daha prisjetili smo se tih godina i dana uoči sudbonosnog 21. 5. 2006. godine, a ponovo su nas preplavile isprepletene emocije strepnje, očaja, ljutnje, nade, i konačno, silne radosti nakon objavljenih rezulta-

ta sudbonosnog referenduma. O svemu tome govorili su svjedoci tih vremena: posebno drag gost, gospodin Branko Lukovac i Dragutin Lalović, svojim izuzetno eruditskim, a nadasve atraktivnim, ironičnim i samoironičnim pristupom i nastupom svim, pa i ovim serioznim temama.

Uz zahvalu svima koji su prisustvovali predstavljanju knjige u Crnogorskom domu autor Danilo Ivezić posebno se zahvalio predstavljačima gospodinu Branku Lukovcu koji je zbog ovoga došao iz Crne Gore, prof. Dragutinu Laloviću i na sugestijama i prijedlozima tokom priprema za izdavanje, Zagrebačkoj županiji koja je sufinancirala štampanje knjige, prisutnom predsjedniku Skupštine Zagrebačke županije gos. Damiru Mikuljanu, suizdavačima Predstavniku crnogorske nacionalne manjine u Zagrebačkoj županiji Vujadinu Preleviću, Skaner studiju Dragiju Savićeviću, i akademskom slikaru Dimitriju Popoviću za naslovnicu knjige, naglašavajući:

"Knjiga izabranih tekstova "VRIJEME JE DA SE KRENE" sadrži ukupno 43 teksta: 32 su uvodnici brojeva Crnogor-

skog glasnika u periodu od 2000. pa do 2008. godine. Tekst OSAMDESET OSAM GODINA... je objavljen u Glasniku s nadnaslovom OSOBNi STAV jer je po procjeni tadašnjeg odgovornog urednika Crnogorskog glasnika bio nešto "drugačiji". A vjerujte mi nije, jer su svi tekstovi u osnovi moj stav i moje viđenje što se najbolje vidi u tekstu naslova ISPRIKA. Tu je i 7 osvrtâ i recenzija knjiga, obraćanje na Lučindanu 2015. i kao prilog INTERVJU s prvim crnogorskim ambasadorom u Republici Hrvatskoj gospodinom Brankom Lukovcem... VRIJEME JE DA SE KRENE, koja počinje Kongresom na Cetinju, a završava Razgovorom s prvim ambasadorom Crne Gore u RH što bi trebalo značiti da je krug zatvoren. A da li je to odista tako?..."

Bila je to posebno uspješna, emotivna večer, jer ipak ono što ostaje je ono što je napisano, ali mi smo posebno naklonjeni i umješnosti pričanja, a to su u potpunosti ispunili naši večerašnji pripovjedači baštineći najbolju crnogorsku tradiciju.

## PROMOCIJA KNJIGE DANILA IVEZIĆA

Autor teksta: Branko Lukovac

Veliko mi je zadovoljstvo da, posle gotovo jedne decenije, budem ponovo sa dragim društvom NZCH, sa kojim sam imao izvanrednu saradnju - i prije dolaska na dužnost u Zagreb, a posebno tokom te, za mene kratke, ali izuzetno izazovne, zahtjevne i inspirativne misije. Ta misija ostaje mi u najdražoj uspomeni. Lično je cijenim najznačajnijom i najučinkovitijom, u poređenju sa svim ranijim misijama, koliko god da je svaka od njih bila važna i imala vrijedne rezultate.

Htio bih ponovo, i u ovoj prilici, da čestitam Danilu na ovoj najnovijoj knjizi. Ona jeste, kako autor ističe na samom početku "svojevrsan omaž jednom vremenu i ljudima" - vremenu kada je NZCH pokrenula neke od najznačajnijih, jedinstvenih i veoma uspješnih aktivnosti vezanih za internacionalizaciju crnogorskog pitanja.

Ova knjiga je mnogo više nego "omaž jednom vremenu i ljudima" - ona je svojevrsan putokaz, pokazatelj, hronika razvoja NZCH, njenih vrijednosti, mjesta, uloge i zadataka u njegovanju kulture, tradicije, osobnosti, identiteta naših ljudi koji žive u Hrvatskoj, te njihovog udruživanja i djelovanja.

Ona je svjedočanstvo velikog angažovanja NZCH i njenih vodećih ljudi na istorijskom zadatku obnove nezavisnosti matične države Crne Gore.

Ona, takođe, ilustruje kako je tekao postupak gradnje mjesta i ugleda naših ljudi u Hrvatskoj, zašta su dobili najveća priznanja u Republici Hrvatskoj. Knjiga je hronika i dokaz kako ljudi porijeklom iz Crne Gore i njihova Zajednica izrastaju u snažan oslonac i činilac gradnje dobrih, primjernih odnosa Crne Gore i Hrvatske, o čemu svjedoci obraćanje Danila na Lukčindanskim susretima 2015. godine, ali i knjiga "Kronika NZCH - 1991-2011.

Od brojnih, uvodnih tekstova, pažljivo pisanih u svojstvu urednika "Crnogorskog glasnika", ali sa veoma jasnim porukama, Danilo je za ovu knjigu odabrao 40-tak onih:

- koji razmatraju temu nacionalnog identiteta manjine - često razapete između krajnosti asimilacije i getoizacije; te mjesta i uloge države - kako one gdje manjine sada žive, tako i matične države.
- tekstove o crnogorskoj manjini u Hrvatskoj, te zadacima NZCH, pri čemu se tretira i djelovanje pojedinaca sa ciljem da nanesu razdor i podjele (u tekstovima "Već viđeno", "On će nas tužiti", "Zajedno", "Petrovdan"; Čak je pod uticajem takvih ljudi bio i sef ranije misije Crne Gore u Hrvatskoj 2002. godinje, pa je odlučio da ne dođe na proslavu Nacionalnog praznika CG organizovanog pod pokroviteljstvom tadašnjeg Ministra vanjskih poslova Hrvatske Tonina Picule, sto je težak promašaj i prekršaj;



(o čemu pišu tekstovi: "Savjetnici i misionari"; "Isprika", "De ste Crnogorci");

U knjizi "Vrijeme je da se krene", sukladno naslovu knjige, najviše tekstova je posvećeno težnji, nadi i angažmanu NZCH da Crna Gora bude nezavisna država. Nestrpljenje i želja da, konačno, Crna Gora krene putem ka nezavisnosti, snažan je poziv, potsticaj, ali i eho raspoloženja kakvo je narastalo u Crnoj Gori, nakon raspada zajedničke države.

Nažalost, sve do 1997. i rascjepa u DPS, nijesu bile dovoljno moćne antiratne snage u Crnoj Gori, koje su se zalagale za njenu samostalnost i evropski put.

Ostaje pitanje zašto je, od tada, trebalo gotovo čitava decenija da Crna Gora konačno odluci i krene putem nezavisnosti. Samo dio odgovora je u negativnom stavu Evropske unije, koja je, nakon pobjede DOS-a na predsjedničkim izborima, čvrsto stala uz Koštunicu i demokratsku opoziciju Srbije u njenom interesu da se očuva SRJ. Pri tome je faktor Solane, kao posrednika Evropske unije, bio dodatni nepovoljan. O odnosu međunarodnih moćnika prema Crnoj Gori, kroz istoriju, podsjeća tekst ove knjige "Nikako da krene". Ipak, konačna odluka bila je na političkim i državnim organima Crne Gore, a oni su pod pritiskom Brisela, lako odustajali od referenduma planiranog za 2001. i 2002. godinu.

Tek kada je, godinu dana nakon formiranja Državne zajednice SCG, stvoren Pokret za nezavisnu, evropsku Crnu Goru, koji je okupio najšire snage u Crnoj Gori i izvan nje, nije više bilo prostora za uzmicanje i dalje odlaganje Referenduma o nezavisnosti, sto je, već na samom početku, jasno stavljeno do znanja svima, u Crnoj Gori i van nje. Istovremeno je tako širok i snažan pokret dao snagu i argumente najvišim

državnim predstavnicima u pregovorima sa EU i drugima, da više nema prostora za odlaganje Referenduma. Tako je, umjesto 2001. Referendum o nezavisnosti održan pet godina kasnije. Ili 15. godina nakon što su takvu odluku donijele druge republike bivše SFRJ.

Već u ideji i prijedlogu o formiranju Pokreta, posebna pažnja i mjesto posvećena je što tješnijoj saradnji sa našim iseljenicima i njihovim organizacijama, kao i građanima Crne Gore koji privremeno borave u inostranstvu.

Najprije zbog toga jer su oni pouzdani oslonac za upoznavanje i pridobijanje domaće političke i šire javnosti o razlozima za opredjeljenje Crne Gore za nezavisnost, sto je od posebnog značaja kada je riječ o susjedima, ali i veoma uticajnim državama Zapadne Evrope, SAD i prekomorskih država.

Naravno, zbog podrške koju mogu pružiti, ne samo Pokretu, već i sredinama Crne Gore iz kojih potiču kao i zbog učešća na Referendumu onih koji su imali boravak i pravo glasa, a u prilog opredjeljenju za nezavisnost.

U svim prilikama gdje je o tome bilo rijeci, posebno smo isticali primjer NZCH koja je, kao jedina organizacija iseljenika od samih početaka bila u punoj mjeri angažovana u prilog održavanja Referenduma i obnove nezavisnosti Crne Gore. Troje njenih istaknutih članova: prof. emeritus Veselin – Aga Simović, predsjednik Vijeća i Koordinacije.; istaknuti književnik Mirko Kovač; i poznati slikar Dimitrije Popović – bili su članovi rukovodstva – Savjeta Pokreta, te svojim ugledom, angažovanjem, svojom pomoći, veoma mnogo doprinijeli ugledu i uticaju samog Pokreta u Crnoj Gori i van nje. Ali ono sto nijedna druga organizacija naših ljudi u inostranstvu nije činila, a što je uradila NZCH i njeni

najistaknutiji članovi – bilo je angažovanje u evropskim centrima da se jasno izlože razlozi u prilog prava Crne Gore da odluci o svojoj sudbini i organizuje Referendum, te pridobije razumijevanje i podrška. Već i zbog toga NZCH je ugradila sebe, odnosno građane porijeklom iz Crne Gore koje okuplja - u temelje tog najvećeg istorijskog pregnuća i ostvarenja savremene Crne Gore.

I na kraju, nekoliko rijeci o svojoj dužnosti u Hrvatskoj.

Moram da kažem da sam bio iznenađen kada mi je tadašnji MIP CG, u ime rukovodstva, prenio prijedlog da budem ambasador Crne Gore u Hrvatskoj. Ne zbog Hrvatske koja je zbog svega zlog sto je Crna Gora počinila i prema Hrvatskoj, sprovodeći politiku mržnje, rata, hegemonije Srbije 90-tih godina - bila najizazovnije mjesto za prvog ambasadora CG u toj državi. Iznenađen sam bio zbog već prethodno dogovorenog projekta vezanog za održivi razvoj Crne Gore kao ekološke države, kojeg sam još ranije, po povratku iz Rima, osmislio i dobio punu podršku Vlade i Ujedinjenih nacija, te smo formirali Nacionalni savjet, pripremili Strategiju, osnovali Ured Vlade za ta pitanja, na čijem čelu sam bio. Nažalost, u toj oblasti se ni do danas nijesu učinili značajniji iskoraci niti ostvarili potrebni i očekivani rezultati.

Ipak, obradovalo me je pozitivno reagovanje u pojedinim sredinama Hrvatske nakon sto je ta informacija dospjela u javnost. Prihativši taj prijedlog, sebi sam postavio zadatak da doprinesem prevladavanju dubokog nepovjerenja stvorenog posebno akcijom na Dubrovnik i cjelokupnom politikom i ponašanjem u prvoj polovini 90-tih godina; razvoju što šire saradnje Crne Gore i Hrvatske u nizu područja; oslanjanju na Hrvatsku u onome što sam smatrao kao potrebu svojevrznog zaokreta u spoljnoj politici i međunarodnoj saradnji Crne Gore, kako ne bi bila okrenuta jedino Balkanu, već sve više svojoj Mediteranskoj dimenziji; korišćenjem iskustava

Hrvatske i tijesnoj saradnji u približavanju evropskim i evro-atlanskim integracionim strukturama; konačno, doprinijeti sto većem angažovanju naših iseljenika kao činioca međusobnih odnosa, mosta razumijevanja, saradnje i povjerenja naših država.

Nakon dvogodišnjeg rada i iskustva u planiranju i građenju crnogorsko-hrvatskih odnosa, te praćenja njihovog daljeg kretanja do današnjih dana – mislim da smo mogli biti zadovoljni postignutim, atmosferom i opredijeljenima obje strane da i nadalje rade na razvoju naših odnosa, kao susjednih i prijateljskih. Drago mi je što manjine, sa obje strane, preko NZCH i HGD CG u tome igraju veoma značajnu pozitivnu ulogu i sve više na nizu programa rade zajedno. Time su izgradile jedinstven, najbolji primjer kako bi to trebalo da se radi i sa drugim susjedima – prije svega na relaciji Srbija-Crna Gora. NZCH je odigrala izuzetno važnu ulogu u prihvaćanju i pomoći u organizovanju prostora i rada Ambasade Crne Gore u Hrvatskoj. Ostaje žal sto se, tokom mojeg službovanja u Zagrebu, nije realizovao dogovor dvije vlade, da jedna drugoj ustupe teren za gradnju zgrade Ambasade i rezidencije. I čuđenje da NZCH nije u Savjetu za iseljenike-dijasporu, koji je formiran na prijedlog nadležnog organa, što smatram velikim propustom nadležnog organa, odnosno Vlade Crne Gore.

Još jednom izražavam veliku zahvalnost na pozivu i gostoprinstvu, autoru knjige Danilu Iveziću, predsjedniku NZCH, na pažnji, povjerenju i prijateljstvu, dajući, u svojoj najnovijoj knjizi, toliki prostor mojem radu u našoj Ambasadi u Hrvatskoj. Danilu, kao vrsnom politikologu, rukovodiocu, organizatoru, literati – želim da piše i izdaje nove knjige koje će se, sigurno, sa velikim interesovanjem citati i biti od izuzetnog značaja za NZCH, kao i za odnose Crne Gore i Hrvatske.



## PRILOG NAŠOJ KULTURI SJEĆANJA

PREDSTAVLJANJE KNJIGE DANILA IVEZIĆA "VRIJEME JE DA SE KRENE"

Autor teksta: Dragutin Lalović

**"Kome topuz leži u zakonu, tragovi mu odišu čovječtvom"**

*Dragan Radulović*

**V**rijeme je da se krene vrsnog politologa Danila Ivezića lijepa je i dragocjena dopuna njegove prethodne knjige *Kronika NZCH - 1991-2011* (2012), u kojoj je cjelovito, analitički lucidno i dokumentaristički skrupulozno prikazao i vrednovao dva desetljeća organiziranog prisustva i djelovanja crnogorskog korpusa u Hrvatskoj.

Dok se nam u *Kronici* predstavlja kao objektivan povijesni istraživač, dotle nam se u novoj knjizi prikazuje i u subjektivnom liku publicista i sudionika cijeloga herojskog razdoblja povijesti naše NZCH, u sklopu odlučujuće etape crnogorskog puta prema samoj sebi kao suverenom političkom subjektu.

U uvodnom obrazloženju, autor objašnjava svoju namjeru da ovom obimom skromnom knjigom izrazi svoj "homage jednom vremenu i ljudima", vremenu od ljeta 2000. godine, kada je održan II. svjetski kongres crnogorskog iseljništva, do prijelomnoga 21. maja 2006. Tako knjiga logično započinje Ivezićevim izlaganjem na spomenutom kongresu, a završava njegovim velikim razgovorom s Brankom Lukovcem, briljantnim prvim ambasadorom nove, suverene Crne Gore u Republici Hrvatskoj (2006-2008).

Gro tekstova uvrštenih u ovu knjigu čine publicistički efektni i dojmljivi uvodnici, što ih je Ivezić objavljivao u tim burnim godinama, kao glavni urednik *Crnogorskog glasnika* (2000-2008). Svima nama iz tih godina velikih nada i ne manjih iskušenja, ti su njegovi tekstovi dobro znani, a mnogi su čak postali i dio našeg kolektivnog sjećanja. Ovo podsjećanje na njih, nakon toliko vremena, ima sva obilježja neodoljivoga sentimentalnog putovanja kroz davnašnje osjećaje zanosa i nestrpljenja u nadasve složenome i neizvjesnom zalaganju za internacionalizaciju crnogorskog pitanja.

"Vrijeme je da se krene", naslov je jednog takvog uvodnika, koji već i *par titre*

jezgrovito predočuje duh vremena, naš duh u tom vremenu (u ovoj knjizi, str. 52-53). Izraz istog duha nestrpljenja i nade nalazimo i u naslovima i sadržaju uvodnika "Vrijeme je da..." (str. 21) i "Nikako da krene" (str.- 24-25), a možda



nadasve u zdvojnem uskliku "Đe ste, Crnogorci?!" (str. 41-42). To je i glavna tema ovih varijacija u kojima se Ivezić, u ime svih nas, obraća Crnoj Gori i njezinim građanima, samo što ih ne kumi svetim Vasilijem Ostroškim da se najzad pokrenu, da najzad izađu iz samonametnutih bespuća povijesnih iluzija o vlastitoj misiji svespstva, da se najzad opredijele kao samosvjesni građani o vlastitoj budućnosti u suverenoj državi.

Pritom Ivezić veoma odgovorno u svim svojim promišljenim porukama nastoji izbjeći svaku vrstu pokroviteljstva u stilu zloglasnih "izvanjaca" koji su svojedobno "usrećivali" Crnu Goru. Znao je da mi možemo pomoći građanima Crne Gore, ponajprije u uzdizanju crnogorskoga nacionalnoga i državnog pitanja u rang evropskoga i svjetskog problema, samo ako nikada ne dopustimo sebi oholu pretenziju da umjesto njih ili čak bolje od njih imamo pravo odlučivati o sudbini crnogorskog demosa.

Još određenije, znao je i upozoravao da smo mi Crnogorci u principu najveći dušmani sebe samih, da u našim redovima hara zloduh samopotiranja i ekskluzivizma, međusobnog zatiranja i jala, pogubniji u od svih vanjskih opasnosti. I danas se mogu s podjednakim zanimanjem, i nesmanjenom aktualnošću, čitati njegova česta kritička upozorenja na račun "naših" tobožnjih uglednika, a zapravo sinjih

avetinja, koji su nam godinama zagorčavali život i trovali odnose među ljudima - kako u Hrvatskoj tako i u Crnoj Gori. Činio je to superiornom intelektualnom gestom, kao da se obraća duhovnoj sirotinji bez etičkog kompasa, koja zaslužuje više blagu ironiju i duhovitu sprdnju negoli otvoren prijezir i zlorado omalovažavanje (vidi napose "On će nas tužiti", str. 26- 27).

Mogao je tako misliti i pisati, jer je u tom duhu djelovala NZCH u cjelini, u svom bogatstvu svojih kulturnih, izdavačkih i informativnih programa, u demokratskom ozračju i oblicima skladnog djelovanja svih udruga-članica. Njegova autorska samosvijest bila je dio kolektivne samosvijesti NZCH i njezina vodstva, s neumornim i jedinstvenim dr. Radomirom Pavićevićem na čelu (od 2001. do 2015). Nacionalne zajednice koja je odvažno i promišljeno, bez ikakvih kompromisa, čuvala svoju autonomiju i nije se dalo uvući ni u kakve političke i politikantske kombinacije. Otuda i žestina napada na NZCH ne bi li ju se ustrašilo, pokolebalo, iznutra podijelilo.

O svemu tom može se čitati na ovim stranicama, u autentičnoj verziji jednoga od sudionika, ne samo kao urednika "Glasnika", nego i kao dugogodišnjega suoblikovatelja politike Nacionalne zajednice (kao člana Predsjedništva NZCH, tajnika NZCH i tajnika Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba). U tome oblikovanju svatko je od nas imao svoje specifično mjesto i ulogu, uz puni međusobni respekt, odanost i poštenu suradnju.

Čitalac će se pritom, nažalost, suočiti s ozbiljnom poteškoćom u odgonetanju pojedinih priloga, čiji će smisao nužno biti izvan domašaja razumijevanja mlađih generacija. Zašto? Naprosto zato što je autor propustio svoje priloge (nekadašnje uvodnike) popratiti nužnim objašnjenjima o čemu i o kome se uopće radi. A to je velika šteta, premda se može djelomično razumjeti, ako ne i u potpunosti opravdati, autorovo zaziranje od nesimpatične pretencioznosti tzv. "naknadne pameti". Kad je već tako, zainteresiranoga čitaoca mogu samo još jednom uputiti na Ivezićevu *Kroniku NZCH*, u kojoj će pronaći ako ne sva a ono barem glavna objašnjenja za svoje nedoumice.

Jedan prilog u ovoj knjizi zaslužuju da bude izdvojen i popraćen komentarom. Riječ je o zaključnom prilogu, već spomenutom velikom intervjuu Danila Ivezića s ambasadorom Brankom Lukovcem. Po isteku svog mandata prvoga ambasadora nove Crne Gore u Republici Hrvatskoj (a ujedno i u povodu odlaska u penziju), Lukovac otvoreno odgovara na pitanja o svojem životnom putu, diplomatskoj karijeri i osobnom angažmanu u borbi za suverenost Crne Gore. Naime, nakon referenduma i međunarodnog priznanja Crne Gore kao suverene države, Lukovac nam dolazi slavom ovjenčan kao glavni koordinator "Pokreta za nezavisnu evropsku Crnu Goru". Nije valjda zaboravljeno da je kao nestranačka javna osoba, omiljena i ugledna, Lukovac uspio okupiti sve što patriotski duše i misli u Crnoj Gori i



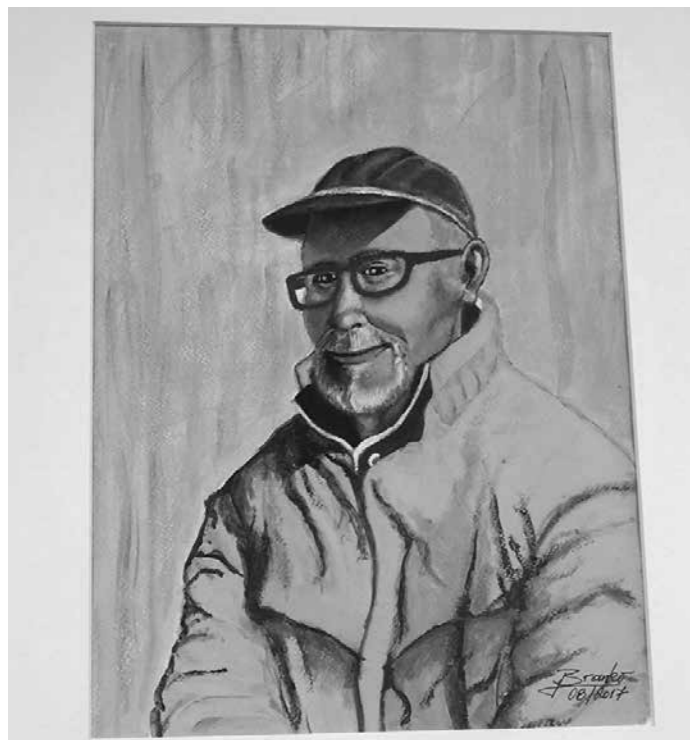
još više u njezinom iseljeništvu (u užem vodstvu Pokreta bila su i tri naša veleuglednika Veselin Simović-Aga, Dimitrije Popović, Mirko Kovač). Vijest je u našoj Zajednicu prihvaćena s oduševljenjem, čak kao znak priznanja nama, našoj svesrdnoj, nesebičnoj i djelotvornoj pomoći u realizaciji projekta "nezavisne evropske Crne Gore". Mogao sam razumjeti taj zanos naših ljudi, ali se nisam mogao u potpunosti s njime poistovjetiti. Mučila me je, naime, zebnja da je slanje Branka Lukovca za prvog veleposlanika Crne Gore u Hrvatskoj, više znak kazne negoli priznanja za njegove ogromne zasluge. Da budem sasvim otvoren: kako čovjeku koji je utjelovio, više nego itko (osim, ali ipak proturječno, Mila Đukanovića), crnogorsko općenarodno okupljanje oko ideje vlastite države, može biti primjerena nagrada položaj ambasadora u bilo kojoj zemlji svijeta, koliko god takva zemlja mogla biti važna za Crnu Goru? Po mome, i ondašnjemu i sadašnjem sudu - baš nikako! Ako već nije moglo biti strategijske pameti i demokratske širine da ga se izabere za novog predsjednika "evropske Crne Gore", sasvim je nepojmljivo da ga se moglo izbjeći i ne izabrati barem za ministra vanjskih i evropskih poslova. Tko je tada mogao biti personalizirani jamac demokratske evropske Crne Gore bolje od njega, čovjeka besprijekorne profesionalne diplomatske reputacije i ljudskog integriteta? Takvoga u samo deklarativno evropskoj Crnoj Gori, koja čak više nije ni Republika Crna Gora, nije bilo ni tada, a nema ga, avaj, ni danas!

"Vrijeme je da se krene", znakovit je programatski naslov, koji sugestivno iskazuje ne samo zgnusnutost povijesti onijeh davnijeh dana (beskrajno dužih od nekoliko kalendarskih godina), nego se čak uzdiže u svojevršno proročanstvo o zaustavljenom vremenu, o budućnosti koja nas stalno mami i ujedno nam izmiče, kao da nam "sveudilj svanjiva, a nikako neće da svane" (Krleža).

# MOJ SVIJET SLIKARSTVA

IZLOŽBA U CRNOGORSKOM DOMU

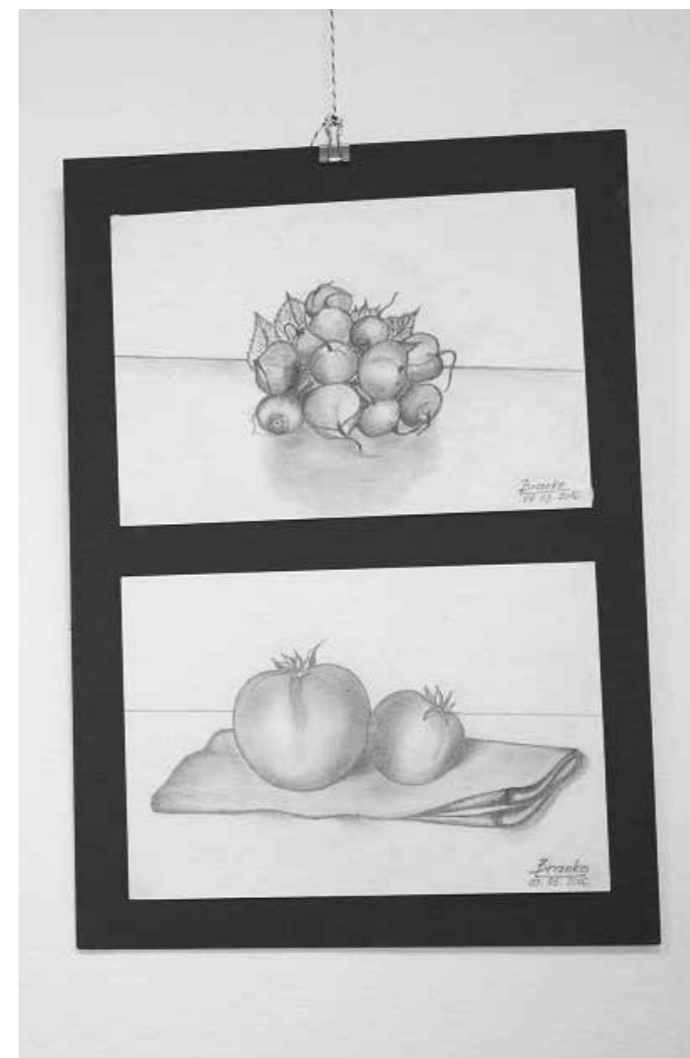
Autor teksta: Milanka Bulatović



**Izložba Branislava Radulovića "Moj svijet slikarstva" otvorena je u četvrtak, 19.4.2018. godine u galeriji "Montenegrina" Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" - Zagreb.**

Izložbu je otvorila Milanka Bulatović, predsjednica Društva "Montenegro" i pozdravila Branislava i njegovog brata Nebojšu, nove članove Društva "Montenegro", koji i poslije 400 godina boravka njihovih predaka u Hrvatskoj, nisu zaboravili svoje crnogorsko porijeklo.

Branislav Radulović, rođen je 23. srpnja 1948. godine. Odlaskom u mirovinu početkom 2016. godine, uključuje se u likovnu radionicu GUP Prečko "50+" pod vodstvom akademskog slikara Marija Slunjskog. U veljači 2017. godine u knjižnici "Prečko" izlaže svoju prvu samostalnu izložbu, a u veljači 2018. godine izlaže svoju drugu samostalnu izložbu u galeriji Doma za starije osobe Maksimir. Zadnja četiri mjeseca paralelno se uključuje u slikarsku radionicu akademskog slikara profesora Frane Radaka na Otvorenom učilištu s ciljem da u sebi dodatno potakne kreativnost i kvalitetu slikarske tehnike.



O stvaralaštvu Branislava Radulovića govorio je profesor Frane Radak, akademski slikar. Istaknuo je raznolikost njegovoga slikarstva, radove prepune živahnih boja i dinamičnih slikarskih poteza i ideja, mnoštvo tema: od portreta do pejzaža, različite tehnike koje koristi: akvarel, akril, vodene boje, uljne paste, olovku i stripovsku tehniku akvarela i tuša. Bilo je to ujedno i pravo malo predavanje o umjetnosti, prožeto paralelama sa Chagallom i njemačkim ekspresionistima, što je prisutna publika pratila sa velikim interesom i žaljenjem zbog kratkoće izlaganja, a zbog profesorove bojazni da ne bude predug.

Zanimljivo je slikarevo "kasno" vraćanje slikarstvu: iako mu je talent otkriven već sa 12 godina, životni tokovi su ga udaljili od svijeta umjetnosti, kojem se vraća u kasnijim godinama, kada se misli da se ima više slobodnog vremena i kada se život nekako "posloži" u mirnije vode, a što je obično ženska slikarska sudbina.

### Riječ autora:

*Pozdravljam sve prisutne a posebno se zahvaljujem gospođi Milanki Bulatović i gospodinu Danilu Iveziću na ukazanom gostoprimstvu u Crnogorskom Domu "Montenegro". Pri-pala mi je posebna čast da izlažem svoje slike u prekrasnoj galeriji "Montenegro".*



*O izloženim slikarskim radovima, nastalima u posljednje dvije godine, mogu ukratko reći da su spoj mojih sjećanja i snova te da svaki ima svoju priču. Vjerujte mi, slikarstvo je poseban i čaroban svijet.*

*Crtajući i slikajući doživio sam osjećaje sreće, zadovoljstva i ljubavi te stekao velik broj sličnih duša i prijatelja. Slikarstvom sam sebi dao priliku da mi dani budu što ljepši u moje životu.*

*Moj slikarski prozor je za sada malen ali kroz njega gledam na čitav svijet u kojemu uživam poput malog djeteta.*



## PROSLAVILI SMO 8. MART

Autor teksta: Abramović Jovan

**Nacionalna zajednica Crnogoraca Rijeka zajedno sa gradskim i županijskim vijećima po prvi puta organizirala je povodom 8. Marta druženje u prostorijama Zajednice**

Prigodnim riječima prisutnima se obratio predsjednik zajednice Novaković Želimir, nakon čega je nastupio zbor sa novim pjesmama. Lučić Nikola dipl. ing. govorio je kroz povijest o danu žena kao međunarodnom prazniku. Ukazao je na probleme prava žena kod nas a tako i u drugim državama širom svijeta. Bilo je riječi i o Istanbulskoj konvenciji kojom se na međunarodnom nivou štite žene i obitelji od svih vrsta nasilja (fizičkog, ekonomskog i psihološkog).

Ristić Velimir recitirao je prigodnu pjesmu "Sreća" koju je napisala naša pjesnikinja Milunka Medojević iz Umaga. Po završetku bogatog programa nastavili smo druženjem uz skromnu zakusku.

Treba napomenuti da je zbor "Montenegrini" prethodnog dana 07.03.2018. godine nastupio u programu proslave 8. Marta u Mjesnoj zajednici Podvežica u Rijeci sa crnogorskim i primorskim pjesmama.

**Naša Zajednica nastoji da djeluje na širem lokalnom nivou sa svojim programima i sa ciljem povezivanja sa drugim zajednicama i društvima**



## CRNOGORSKA PRINCEZA JELENA

Autor teksta: Petar Kumburović; Fotografije: Luka Bešlić

**U četvrtak 22. 03. 2018. godine u prostorijama Nacionalne zajednice Crnogoraca Rijeka održano je predavanje i ugodno druženje**

Predavanje pod nazivom "Crnogorska princeza Jelena – Talijanska kraljica (životni put)" je održala profesorica Milanka Marić.

Prethodno se publici predstavila pjevačka grupa "Montenegrini" sa dvije prigodne pjesme.

Profesorica Marić u uvodnom dijelu iznijela je kratak povijesni osvrt na dinastiju Petrović. O kraljici Jeleni govorila je veoma nadahnuto i emotivno. Publici je sadržajno prikazala burni život Jelene od ranog djetinjstva, školovanja, udaje, bračnog života i dosta tužne starosti.

Nakon predavanja uslijedio je dugotrajan aplauz publike što je bio vidljiv dokaz retoričke vještine profesorice Marić.

Po završetku programa, večer se nastavila uz međusobni razgovor i druženje.



## NASTUP ZBORA NZCR U TRSATU 28.04.2018.

Fotografije: Luka Bešlić



## U SUSRET XV. GODIŠNJICI OSNIVANJA ZAJEDNICE I VIJEĆA CRNOGORACA PULE

Autor teksta: Božidar Radulović



**Povodom petnaeste godišnjice osnivanja Zajednice i Vijeća Crnogoraca Pule, objavljujemo u cjelosti obraćanje počasnog predsjednika Zajednice Crnogoraca Pula, profesora Božidara Radulovića**

Prije 15 godina osnovali smo Zajednicu Crnogoraca Pula. Na osnivačkoj skupštini, koje je održana u hotelu Rivijera u Puli, 18 Crnogoraca dalo je svoje potpise za formiranje Zajednice.

Danas možemo bez skromnosti reći da se radilo o promišljenom i hrabrom koraku. Bez ikakvih uvjeta za rad, bez financijskih sredstava, bez prostora, ušli smo u nepoznato s namjerom da se prvo okupimo, a onda da stvorimo temelje za opstanak i razvoj naše nacionalne zajednice u Puli. Želja nam je bila da naša djeca i unučad sačuvaju nacionalni identitet.

Moram istaknuti da za osnivanje Zajednice, pored osnivača, velike zasluge ima i Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske, kao i naša lokalna samouprava.

Veliki doprinos osnivanja Zajednice dao je i inicijativni odbor u sastavu: Aleksandar Taušan, Svetozar Pejović

i Božidar Radulović. Bez njihove pomoći teško bismo ostvarili uvjete za rad Zajednice i Vijeća.

Od tada do danas, svih ovih 15 godina naša Zajednica i Vijeće uporno i marljivo rade na očuvanju našeg nacionalnog identiteta. Uzor u tome su nam perojški Crnogorci, koji su stoljećima uspijevali očuvati nacionalni identitet i crnogorske običaje. Uz pomoć perojških Crnogoraca počeli smo s realizacijom naših kulturno-umjetničkih programa.

Prethodno smo, uz puno muke i odricanja najprije dobili, a zatim adaptirali, te postepeno i opremili ovaj prostor – Dom Crnogoraca Pule. Ovaj prostor, u samome centru grada, poslužio nam je kao mjesto okupljanja, druženja i realizacije naših programa. Tu su se održavale izložbe, organizirali igrokazi i predstave s crnogorskom tematikom. Tu smo se družili i drugovali, primali drage goste iz Crne Gore, a isto tako i naše sugrađane svih nacionalnosti. Tu smo obilježavali velike datume iz slavne i bogate crnogorske historije. Dom Crnogoraca Pula bio je i ostao naša osnovna veza s našom matičnom domovinom. Opreмили smo ga po svome i za nas bješe mjesto gdje se za trenutak vraćamo u djetinjstvo, u



mladenaštvo, u Crnu Goru ... Tu smo uvijek mogli doći i popiti Nikšićko pivo, zapjevati crnogorske pjesme, do mile se volje ispričati i drugovati. Da bismo se uvijek u Domu lijepo osjećali, da bi on odisao toplinom i dobrodošlicom posebno su doprinijeli naši članovi: Ljubiša Kilibarda, Bogdan Gardašević i Vidak Mićunović, i ovom prilikom im se najsrdačnije zahvaljujemo.

Što se tiče događaja i programa koje smo realizirali u ovih 15 godina bilo bi potrebno puno vremena da se sve samo nabroji. Ono što smo realizirali u prvih 10 godina imamo u knjizi «10 godina Zajednice i Vijeća Crnogoraca Grada Pule», a koja je štampana povodom 10-te godišnjice osnivanja Zajednice i Vijeća. Svi prisutni na proslavi povodom 10-te godišnjice dobili su tu knjigu. A iz ovih zadnjih pet godina istaknuo bih samo sljedeće događaje:

- Putovanje članova Zajednice u Crnu Goru na otkrivanje spomenika Njegošu na Cetinju
- Dobivanje Povelje za članove Zajednice i Vijeća koji su bili donatori spomenika
- Proslave 13. jula, najznačajnijeg datuma u crnogorskoj historiji
- Polaganje vijenca na grob Svetozara Vučinića, na Maloj Učki
- Zajedno s antifašistima Pule svake godine polažemo vijenac na mjestu pogibije Uroša Martinovića, koji je zajedno s drugom Pietrom Gastichem strijeljan od strane fašista

- Odlasci na Sabor Crnogoraca Hrvatske
- Odlasci na Lučindan u Zagreb

Ovo su samo neki od događaja koji su zapravo postali tradicionalni i sa kojima moramo nastaviti i ubuduće.

Kratko bih se osvrnuo na prethodni 15-ogodišnji period. Mislim da postignutim možemo biti zadovoljni. Imamo čvrste temelje za rad, prostor i imamo, evo, sve nas. Financijskih sredstava imamo nedovoljno za sve ono što bismo željeli i na tome moramo poraditi kako bi naši programi i aktivnosti bili što kvalitetniji i atraktivniji. Naša je zajednica jedna od najmalobrojnijih u Puli i to je naš najveći problem. Mi teško možemo očekivati veće donacije, potpore i sl. jer je naših članova i sunarodnjaka jako malo. Ono što mi moramo je pronaći i realizirati kvalitetne programe koji je biti široko prepoznati, a onda i financirani. Samo tako možemo uspjeti u našem osnovnom naumu, a to je: razvijati i njegovati naš manjinski identitet.

Moram još nešto istaći. Ovdje u Puli, u Istri, zahvaljujući našim sugrađanima mi imamo dobru klimu za njegovanje naših nacionalnih vrijednosti i za očuvanjem naše nacionalne manjine. Svugdje smo dobro prihvaćeni i vrata su nam otvorena, na čemu se zahvaljujem predstavnicima lokalne samouprave i većinskom narodu. Mi to znamo cijeniti i uz očuvanje naše posebnosti, uvijek nastojimo dati doprinos razvoju i napretku Pule, Istre i naše druge domovine Republike Hrvatske.

Jedna od naših budućih smjernica mora biti i stvaranje što boljih odnosa i veza s institucijama naše matične

domovine Crne Gore. Mi želimo pomoći u razvoju odnosa i biti most prijateljstva između naših naroda i naših domovina, Crne Gore i Hrvatske. Tu moramo tražiti prostor za djelovanje.

Nadalje, u našoj blizini su perojski Crnogorci, naši sunarodnjaci koji su se pred više stoljeća nastanili u Peroju, zadržali svoj identitet, što izaziva sveopće čuđenje i divljenje. Upravo su oni naš uzor i putokaz, ali i naša nada da opstanak naše manjine, bez obzira kako mala bila, nije nemoguć.

Drage Crnogorke i Crnogorci, dragi naši sunarodnjaci, dragi gosti i sugrađani, želim da i dalje nastavimo ovim putem, pa i na još bolji način nego do sada. Dajemo svaki svoj doprinos u razvoju i očuvanju naše Zajednice i Vijeća jer je to uvjet očuvanja našeg crnogorskog identiteta na koji smo toliko ponosni. Znam da to nije lako, borimo se zajedno po tom pitanju svih ovih godina. Ali, smatram da to zaslužuju naša djeca i unučad, smatram da to zaslužuje Crna Gora. U tom smislu, podsjetit ću vas na riječi Veljka Vlahovića:

"Moje misli i prva saznanja rodila su se ovdje, između Kamenika, Komova, Prokletija i Durmitora. Kasnije sam ih neprekidno pronalazio – širom svijeta. Nikada pronađene do kraja te misli stalno su se vraćale Crnoj Gori. Osjećao sam da svijetom nosim teret rođenja – teret Crne Gore ...

Nositi neprekidno u sebi Crnu Goru znači i dar i pro-

kletstvo. Crna Gora je i morska pjena i snježna prašina, igra kamenih litica i sunovrat potoka, grohot bitaka i pijanstvo ratova. To je zemlja nade i očajanja, jave i snoviđenja ...

To je zemlja najveće krajnosti – dubokog mraka i raskošne svjetlosti, slobodni zatočenik i usuznjena sloboda. To je nikad nenapisana istorija u kojoj su ljudi vjekovima plakali kriomice i svoje i tuđe suze.

Crna Gora je država koja nije znala za državne granice, kao što nije znala za granice između života i smrti. Ona je vječito otvoreni prostor slobode, koja neprekidno nosi raskinute lance ropstva, stalno u ranama koje ispira kapljicama rose ..."

**Neka nam je sretna 15-ta godišnjica osnivanja Zajednice i Vijeća, i neka im je sretna budućnost!**



## SEMINAR KOORDINACIJE 2018.

03. ožujka 2018. godine Koordinacija vijeća i predstavnika nacionalnih manjina Grada Zagreba organizirala je seminar za predsjednike Vijeća i Predstavnike nacionalnih manjina Grada Zagreba, njihove tajnice i tajnike kao i knjigovođe u Donjoj Stubici



U radu seminara sudjelovali su još iz Ureda za međugradsku i međunarodnu suradnju i promicanje ljudskih prava Grada Zagreba gospodin Andrija Petrović, voditelj Službe za nacionalne manjine sa suradnicama.

Seminar su vodili predsjednik Koordinacije, Dušan Mišković i potpredsjednik Koordinacije, Raško Ivanov. Tema seminara je bila aktivnosti Koordinacije:

- Analiza dosadašnjeg rada, suradnje;
- Dokumentacija – usklađivanje tablica, izvješća itd.;
- Financijska izvješća proračunskih korisnika Grada Zagreba – metodologija, zakoni, obaveze, planiranje i izvješća;
- Fiskalna odgovornost, arhiv i statuti

Na seminaru je još bilo riječi i o potpori i načinu potpisivanja potpore FUEN-ove Europske građanske inicijative "Minority SafePack". Nakon seminara, članovi Koordinacije održali su redovnu sjednicu Koordinacije.

Sudionici seminara posjetili su Hrvatsko nacionalno svetište Majke Božje Bistričke u Mariji Bistrici i Etno zbirku licitarskog obrta u "Mednom baru" i radionici majstora Đure Brlečića.



## TRADICIONALNO DRUŽENJE S GRADONAČELNIKOM GRADA ZAGREBA

U Slovenskom domu u Zagrebu 04.04.2018. održano je druženje članova Koordinacije vijeća i predstavnika nacionalnih manjina Grada Zagreba s gradonačelnikom Grada Zagreba i njegovim suradnicima



## FOTOGRAFIJE KOJE NADILAZE SEBE

IZLOŽBA FOTOGRAFIJA LIDIJE VUKČEVIĆ U PODGORICI



**Izložba fotografija "Siluete" autorke Lidije Vukčević otvorena je u izložbenom holu Kulturno-informativnog centra "Budo Tomović", u Podgorici**

Izložbu je otvorila mr Ksenija Rakočević:

– Fotografija je za razliku ranijeg Lidijinog bavljenja umjetnošću u svojoj osnovi posve vizuelna. Likovna umjetnost i muzika čine ono najuniverzalnije svima nama poznato i lako za komunikaciju. To su oni umjetnički kodovi koji zajedno sa neumjetničkim stvaraju jedan kulturni prostor. Kada pogledate ove fotografije Lidije Vukčević vidjećete da na njima postoji nedostatak boja, tačnije, one su crno-bijele, osim nekolike fotografije na kojima se nazire crvena. Crvena, na jeziku simbola, jeste ljubav, jeste život, revolucija - kazala je Rakočević. Ona je dodala da je i crno – bijelo ono što u svojoj osnovi čini svijet.

– Poznato je da se i kod Pekića svijet dijeli na crne i bijele, na dobre i zle, na biti i ne biti. Osim toga, na ovim fotografijama naslućujemo određene sjenke, sjenke dominantno tijela. Tijelo je jedino što posjedujemo. Ono je neotuđivo od nas samih. Kada izgubimo tijelo izgubili smo sebe, ne postojimo. Dugo su sveti oci, Toma Akvinski, Sveti Avgustin i drugi učili da prezremo svoje tijelo, da ga odbacimo, da ga prekrijemo, da ga se dominantno stidimo. Lidija nasuprot tome, stoji na strani onih koji se ponose svojim tijelom i koji pokazuju da ga vole – kazala je, između ostalog, Rakočević otvarajući izložbu.

Mlada glumica Lenka Mirković, pročitala je esej Dimitrija Popovića koji je pisan o fotografijama Lidije Vukčević.

Autorka se zahvalila publici i organizatorima izložbe.

– Ova izložba je neka vrsta skraćene reprize zagrebačke izložbe. Velika mi je čast što ponovo izlažem u KIC-u, a to nije fraza, jer je ovo mjesto moje mladosti i dolazaka još kasnih sedamdesetih godina prošlog vijeka. Fotografije uvijek pokušavam raditi sa običnim, dnevnim svjetlom, bez blica. Želim kaptirati svjetlo, jer sam se kao dijete bavila time kako zadržati sjenke. To su bili čarobni trenuci i neka vrsta utjehe. Možda su ove slike zaista previše apstraktne, ali mi nije to bio cilj jer smatram da umjetnost koja nije komunikativna nije umjetnost. Ali, ono što posjetilac vidi, to će biti samo njegovo, i toliko vjerovatno vrijede te fotografije – kazala je autorka Lidija Vukčević.

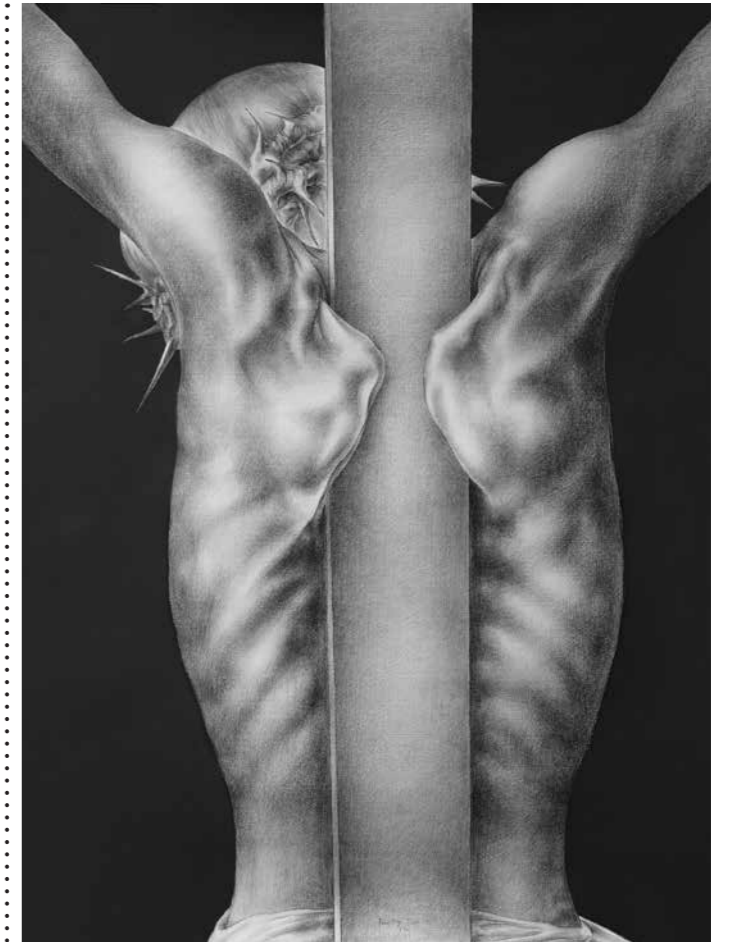


## DIMITRIJEVO "RASPEĆE" UZ PIKASOVO

**Kompozicija "Raspeće" Dimitrija Popovića pripada ciklusu "Corpus Mysticum" i bila je izlagana u Rimu na umjetnikovim izložbama organizovanim u okviru programa jubileja 2000 godina hrišćanstva**

Pred ovogodišnji Uskrs francuska Televizija 3 Paris Il de Frans emitovala je dokumentarni serijal "Pasija u umjetnosti" od pet emisija koje se bave temom Hristovog stradanja i smrti na Golgoti.

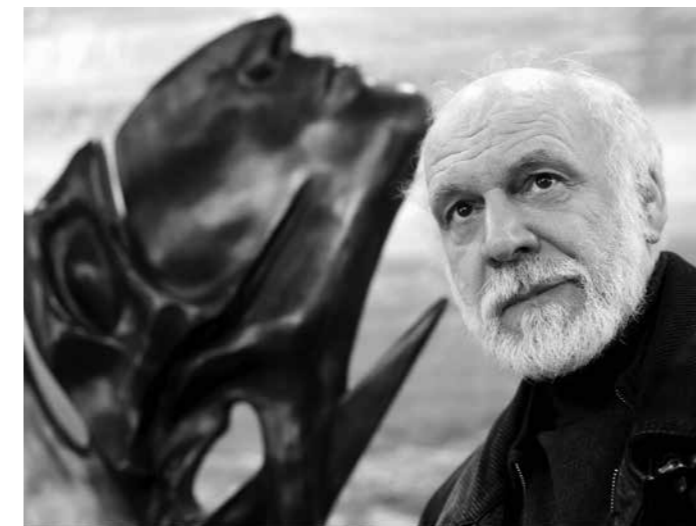
U emisijama se prikazuje i objašnjava različitost pristupa ovoj biblijskoj temi od srednjovjekovne do savremene umjetnosti. Ističe se koliko su raspeće i smrt Isusa Hrista bila inspirativni za umjetnike i kako je svako vrijeme, na svoj način, imalo pristup ovoj sakralnoj tematici. Tri emisije govore o gotičkoj i baroknoj skulpturi te o hrišćanskim motivima koji su nadahnjivali japanskog umjetnika Fužitu. Četvrti nastavak je naslovljen "Pikaso i XX stoljeće" i bavi se odabranim djelima teme raspeća u savremenoj umjetnosti. Prikazana je čuvena Pikasova kompozicija "Hristovo raspeće" iz slikarvog muzeja u Parizu koja i danas svojom neobičnošću zbunjuje tumače njegovog djela. Zatim je prikazana slika "Raspeće" Dimitrija Popovića, vlasništvo pariske galerije "Rua Dore" koja je, kako je u emisiji istakla likovna kritičarka Magdalena Savsuk, posebno djelo koje na nov način koncipira ovu sakralnu temu, prikazujući Hristovo raspeto tijelo s leđa. Prikazane su još dvije slike na temu raspeća koje ovaj motiv tretiraju postupkom apstrahovanja forme tijela na krstu. To su



slike Žaka Vijona (Dišanovoga brata) i Artura Majke, savremenog poljskog slikara. Peti nastavak govori o djelu američkog fotografa Andreea Serana "Urinirani Hrist", koje je svojevremeno izazvalo skandal, i o djelu francuskog grafičkog dizajnera Mišela Batorija u kojem je aktuelizovana forma krsta u protestnu antiterorističku sintagmu "Ja sam Šarli". Serijal "Pasija u umjetnosti" završava se efektnim nizanem fragmenata Hristovog raspeća - od srednjovjekovnih skulptura do slike Dimitrija Popovića.

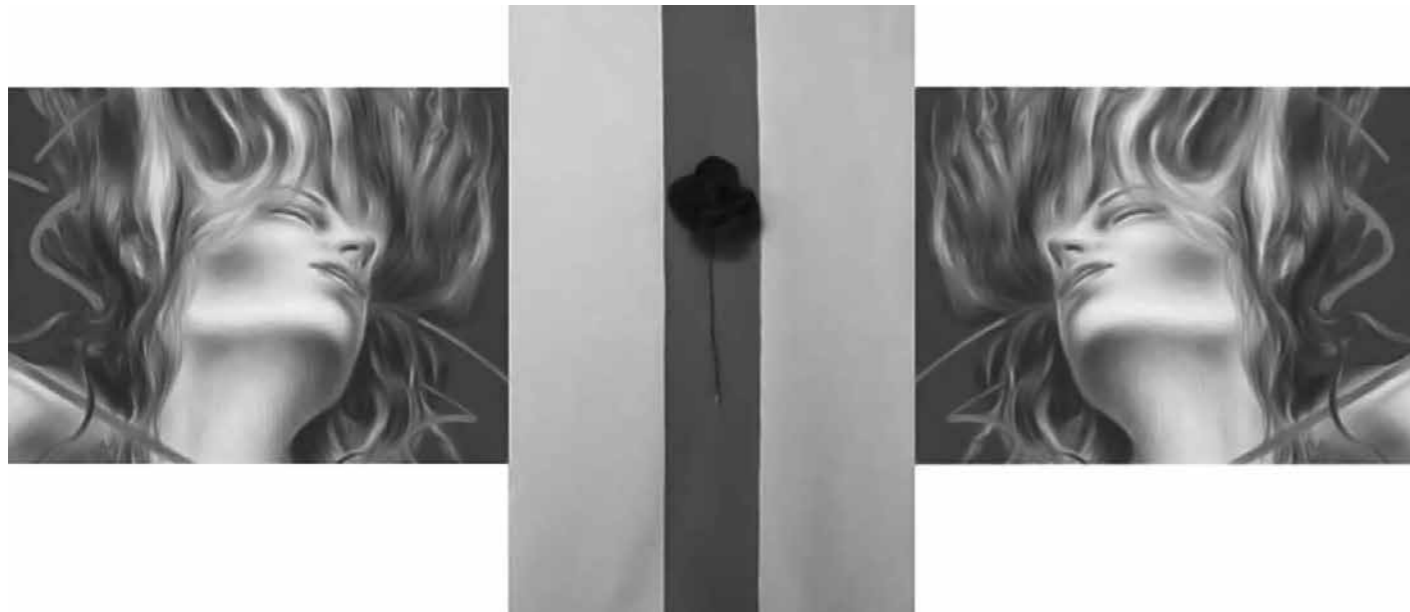
Kompozicija "Raspeće" Dimitrija Popovića pripada ciklusu "Corpus Mysticum" i bila je izlagana u Rimu na umjetnikovim izložbama organizovanim u okviru programa jubileja 2000 godina hrišćanstva.

Takođe, ova slika izlagana je na izložbi "Krst u umjetnosti i Umjetnost krsta" koju je prije dvije godine priredila pariska galerija "Rua Dore".



## DIMITRIJE I "CARMINA BURANA" CARLA ORFFA

Autor teksta: Vesko Pejović, "Cetinje moj grad" 05.04.2018.



**U petak 6. aprila u Koncertnoj dvorani Vatroslav Lisinski u Zagrebu je izvedena kompozicija Karla Orfa "Karmina Burana" - jedno od najčešće izvedenih djela muzike dvadesetog vijeka u svijetu**

Pod dirigentskim vođstvom Mirana Vaupotića ovu čuvenu kompoziciju izvela je Zagrebačka filharmonija i Akademski zbor Ivan Goran Kovačić iz Zagreba. Tom prilikom iznad orkestra i zbora postavljena je monumentalna trodijelna kompozicija Dimitrija Popovića inspirisana Orfovom djelom.

Nakon Malerove druge simfonije "Uskrsnuće" i Mocartove četrdesetprve simfonije "Jupiter" ovo je treći muzički projekat koji Dimitrije ostvaruje s Zagrebačkom Filharmonijom. Povodom ovog umjetničkog događaja u programskoj knjizi Koncertne dvorane Vatroslav Lisinski objavljen je Dimitrijevi tekst o likovnom doživljaju ovog muzičkog djela.

- *Karmina Burana je izvorno bila zamišljena kao scenska kantata što je bio razlog više da se medijem slike u formi trodijelne kompozicije izrazi nešto od složenog temata srednjovjekovnih tekstova kojima je inspirirano ovo remek djelo Karla Orfa. Dvije kompozicije sa strana središnjeg dijela likovne cjeline transponiraju temat četvrte pjesme koja se odnosi na ljubav, na zanose i nemire srca i puti, na ekstatično stanje zaljubljenih. Dinamikom simboličkih elemenata sugerira se takođe nemir ljudske prirode. Senzualnost i sjeta se prožimaju. Aktualnost Orfovog djela zasniva se na onome što predstavlja fenomen svestremenog, dakle radost življenja u svom svojem bogatstvu, ali takođe i s*

*tamnim stranama toga življenja kako nalazimo u tekstu komponovane "Fortune". Njene promjenljive čudi donose radost i tugu, sreću i nesreću, ushit i jad. Centralna slika kompozicije minimalističkog likovnog karaktera odražava simbolično ta dva pola, dva stanja življenja, uspona i pada čovjekove sudbine. Crveno je simbol strasti, vitalnosti, krvi i žrtve. Crna ruža kao kontrapunkt crvenom monokromu jest simbol ocalog života. Ružom se otvara i zatvara mistični krug egzistencije. Crvene latice sreće postale su crni cvijet prolaznosti. Upravo svijest o prolaznosti daje optimističku snagu življenju, potiče radost i strast, daje onaj "žua d vivr" "radost življenja" čime je dominantno prožeto ovo Orfovo izuzetno ostvarenje.*

### HIMNA ŽIVOTNE RADOSTI

"Karmina Burana" je najpopularnija kantata Karla Orfa, vjerovatno najvećeg autora scenske muzike minulog stolecā. Godine 1934, Karl Orf otkrio je u jednoj antikvarnici u Virzburgu zbirku rukopisa iz 13. vijeka, pronađenih u bavorskom manastiru Benediktburen, nedaleko od Minhena, danas poznatu kao "Burana kodeks". Inspirisan pjesmama stvorio je djelo koje posjeduje magiju i misteriju srednjeg vijeka. Dvadeset četiri teksta koje je kompozitor izabrao zvuče moćno zahvaljujući majstorskoj upotrebi velikog orkestarskog ansambla. "Karmina Burana" je prvi dio muzičko-scenske trilogije "Trijumfi", koju je kompozitor radio duže od petnaest godina.

## CRNOGORSKO SRCE TAME

FILMOVI ŽIVKA NIKOLIĆA

**U utorak 24. travnja u 21 sat u kinu Tuškanac u Zagrebu na novom Kratkom utorku prikazano je sedam kratkih filmova najvećeg crnogorskog redatelja svih vremena Živka Nikolića**

Taj posljednji u nizu nepravedno zaboravljenih i zapostavljenih autora iz bivše države koje predstavljamo na Kratkom utorku (Karpo Godina, Ivica Matić, Vlatko Gilić, Vukica Đilas, Vlatko Filipović...) u nas je najpoznatiji po TV drami i serijalu 'Đekna još nije umrla, a ka' će ne znamo' i dugometražnim igranim filmovima 'Lepota poroka', 'U ime naroda' i 'Čudo nevideno', snimljenim u 80-ima. No, prije toga Nikolić je režirao niz od desetak sjajnih višestruko nagrađivanih dokumentaraca u kojima se uglavnom bavio istom temom koja ga je okupirala tokom cijele njegove karijere - mukotrpnim probojem moderniteta u tvrdu i konzervativnu, ali istovremeno prelijepu Crnu Goru. Gošća ovog Kratkog utorka bila je gđa Božena Jelušić, profesorica književnosti i književna kritičarka, suautorica knjige 'Iskušavanje filma - Živko Nikolić i njegovo filmsko djelo', koja je održala uvodnu riječ prije projekcije, kao i razgovor s gledateljima nakon nje. Svi filmovi puštani su s novih 35mm filmskih kopija koje je za prikazivanje ustupila Crnogorska kinoteka!



Samozatajni Živko Nikolić (1941. - 2001.), baš poput Vlatka Gilića, djelovao je izvan najpoznatijih struja jugoslavenskog filma. Nije imao veze s generacijom Crnog vala, ni s onom Praške škole, a nije bio ni dio eksperimentalnih strujanja poteklih iz kino klubova, pa je zbog toga ostao i možda najpotcjenjeniji od velikih redatelja iz bivše države (zadnjih 12 godina svoga života nije imao prilike snimiti niti jedan film, i umro je u siromaštvu). Iako je bio samouk (završio je samo dvije godine glume, nikad nije studirao





režiju), njegovao je izraziti autorski pristup filmu. Njegova djela, a pogotovo filmove koje ćemo gledati, karakterizira minimalizam radnji i dijaloga, često korištenje naturščika, fascinacija crnogorskom tradicijom i njenim ritualima, i izraziti smisao za likovno, kao i za stvaranje specifične atmosfere filma. Kao što smo već rekli, opsesivno se bavio sukobom starog i novog, tradicije i modernog, a u svojim sirovim, ali vrlo umjetnički promišljenim filmovima, koji su zapravo hibridi igranog i dokumentarnog prikazivao je patrijarhalni moral, položaj žene u društvu i svjetonazor Crnogoraca, često na ne baš pohvalan način za svoje sunarodnjake, zbog čega je doživljavao mnoge kritike. Bez obzira na to, u svijetu je bio vrlo uspješan. Između ostaloga 'Lepota poroka' bila je nagledaniji film u Izraelu, a u Tokiju je igrala u kino distribuciji čak 6 mjeseci. 'Čudo neviđeno' osvojilo je Srebrnog medvjeda na tada jako važnom festivalu u Moskvi 1984., a Nikolićevi kratki filmovi dobivali su nagrade u Oberhausenu, Krakowu, Lilleu, Tampereu i drugdje.

Ovaj Kratki utorak otvorit će film o pogrebnim obredima 'Trag' (1971.) smontiran od snimljenog materijala za prvi Nikolićev film 'Sebi za života', nastao kao namjenski rad naručen od strane Centra za naučnoistraživački film u Beogradu. Zatim slijedi 'Ždrijelo' (1972.), film u kojem promatramo događanja na prirodnom prolazu koji iz za-bitog sela vodi prema gradu. Jedan od najimpresivnijih Nikolićevih filmova je 'Bauk' (1974.) izuzetno aktualan i danas (kao uostalom i većina njegovih filmova), pogotovo u svjetlu rasprava o ratificiranju Istanbulske konvencije i ograničavanja već stečenih ženskih prava. Nakon toga gledat ćemo film 'Marko Perov' (1975.), po riječima autora najdraže mu od svih kratkih djela koje je napravio. Film se bavi temom odlazaka i povrataka, kao i univerzalnim pitanjem sudbine čovjeka pored puta i na putu. 'Ine' (1978.) su karakteristične kao jedini iz ove serije filmova koji se događa u gradu. Ne iznenađuje da Nikolić i grad prikazuje kao dekadentno mjesto u kojem su ljudi otuđene, bezlične,

usamljene i za svoju egzistenciju uplašene individue. Nakon toga slijedi jedan od rijetkih Nikolićevih filmova sa socijalnom tematikom 'Graditelj' (1980.), koji prikazuje život u improviziranom radničkom naselju kraj Nikšića. Na kraju ćemo pogledati možda i najslavniji od svih Nikolićevih kratkih filmova 'Biljeg' (1981.) o hidrocentrali izgrađenoj usred crnogorskog kamenjara u kojem nema vode. Taj film poslužio je Nikoliću kao inspiracija za njegov kasniji igrani film 'Čudo neviđeno'.

*"Suštinski, ništa se nije izmijenilo u odnosu na vrijeme kad su neke junačine išle u Beograd da ga tuku zbog dokumentarnog filma 'Biljeg'. Podsjetiću, 'Biljeg' govori o hidroelektrani podignutoj u bezvodnom kršu, jer se nekom ondašnjem moćniku tako prohtjelo. I tada i danas Crnogorci lako opraštaju promašene investicije, ali ne praštaju ako to neko kaže i pokaže. Da nije snažne frustracije, lako bi se shvatilo da je u pitanju simbol svih promašenih ljudskih projekata, od onih komunističkih do onih koji će, na primjer u naše vrijeme, izazvati svjetsku ekonomsku krizu"* - Božena Jelušić

*"Vjerujem da su te tamne slike malih ljudi bliže istini o čovjeku. Mali čovjek nudi neposredniju sudbinu. Ako uopće ima velikih ljudi... Veliki ljudi su kao fikcija. Oni su izmišljeni i pojavljuju se kao potreba "malih"."* - Živko Nikolić

*"Često me pitaju da li su Crnogorci zaista onakvi kakvim ih prikazujem u svojim filmovima. Moram da priznam da sam i sam jednim djelom takav Crnogorac, mada se zbog toga ne žalim. I ne stidim se toga. Mi smo, znate, vrlo osjetljivi. O sebi imamo predstave koje se često kose s realnošću. Mada, pravo da vam kažem, smeta mi što se mi Crnogorci često tretiramo nekako s posebnim značenjem. Kao da smo došli s druge planete. A Crnogorci su kao i drugi ljudi. Nema tu nikakve mistifikacije"* - Živko Nikolić

Program se održao u organizaciji Hrvatskog filmskog saveza i Crnogorske kinoteke.

## SVETI LEOPOLD U HERCEG NOVOM

III. PROJEKCIJA U 2018.

DOKUMENTARNI  
FILM U  
CRNOGORSKOM DOMU



**Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb u suradnji s Arhivom RT CG u okviru projekta DOKUMENTARNI FILM U CRNOGORSKOM DOMU prikazalo je 22. 3. 2018. dokumentarni film Tanje Piperović SVETI LEOPOLD U HERCEG NOVOM**

Priča o životnom putu Svetog Leopolda Bogdana Mandića autorice Tanje Piperović okupila je brojne ljubitelje dokumentarnog filma na trećoj ovogodišnjoj projekciji u Crnogorskom domu u Zagrebu 22. 3. 2018., što je još jedna potvrda opravdanosti projekta DOKUMENTARNI FILM U CRNOGORSKOM DOMU koji se već petu godinu realizira u Zagrebu a uz pomoć Crnogorske kinoteke i Arhiva RT CG.



**SVETI LEOPOLD U HERCEG NOVOM (53':33")**

Životni put skromnog kapucina fra. Leopolda čini se vrlo jednostavnim. Bez velikih događaja, dramatičnih obrata, dalekih putovanja. Njegov život obilježilo je putovanje kroz ljudske duše. Gotovo čitav svoj život proveo je kao ispovjednik, uspijevajući da ljudske duše iz najdubljih tama bola dovede do ljubavi i spokoja.

Rođen je 1866. godine u Herceg Novom, sa 16 godina odlazi na školovanje u Italiju-Udine, samostan Bassano di Grappa - i od tada pa do svoje smrti 1942. živio je u Padovi. Zagovornik ekumenizma sa željom da njegove kosti počivaju u Herceg Novom.

Svečanom procesijom kroz grad u miru i božjoj tišini ispraćen je sarkofag sa tijelom sv. Leopolda, Bogdana Mandića. Vraća se tamo gdje je i proveo život u Padovu, a u Herceg Novom su svi koji su došli da mu se poklone ostvarujući svečev san makar u ta dva dana, 15. i 16. rujna 2017., bili JEDNO.

Autorica emisije: **Tanja Piperović**; Producent: **Dijana Popović**; Ton: **Rade Anđić**; Snimatelj: **Goran Tripković**

Proizvodnja: **RT CG 2017.**

Prikazivanje omogućio: **Arhiv RT CG**

DOKUMENTARNI  
FILM U  
CRNOGORSKOM DOMU

## BIJELA MALA CRNA GORA I VIDIMO SE NA KORZOU

IV. PROJEKCIJA U 2018.

Na četvrtoj projekciji u okviru programa DOKUMENTARNI FILM U CRNOGORSKOM DOMU u organizaciji Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" Zagreb 12. 4. 2018. u Crnogorskom domu, Trnjanska c. 35, prikazani su dokumentarni filmovi: BIJELA MALA CRNA GORA i VIDIMO SE NA KORZOU iz produkcije DOKUMENTARNOG PROGRAMA RT CG

### BIJELA MALA CRNA GORA (24':45")

Ovih dana ralice Komunalnog sa Žabljaka ušle su u selo Mala Crna Gora nakon što su probili smetove na prijevoju ŠTUOC (2050 metara nadmorske visine).

Tako su prekinuli blokadu stanovnika ovog sela koja traje od 11. mjeseca prošle godine. Nameti su dosegali visinu do 7 metara.

Ovo je priča o selu MALA CRNA GORA ljudima i njihovoj višemjesečnoj odsječenosti od svijeta.

Urednik: Saša Adamović; Producent: Radivoje Brnović; Snimatelji: Svetozar Čadenović; Režija: Saša Terzić

Proizvodnja: Dokumentarni program; Urednica: Tanja Šuković

TV CG mart 2017.

### VIDIMO SE NA KORZOU (35':04")

Generacije čije su odrastanje i mladost obilježila dva posljednja rata reći će da je tada svijet bio bolje mjesto i da su to bile najbolje godine.

Bilo je to vrijeme sporijeg ritma, jednostavnijeg i bezbrižnijeg života. Vrijeme drugačijih vrijednosti, pravila i principa.; bilo je to vrijeme kada se pristojnost pretpostavljala, bliskost bila poželjna, a život bio stvaran.

Značajan dio tog života odvijao se na KORZOU.

Autorica emisije: Tanja Šuković; Producent: Radivoje Brnović; Snimatelji: Dragan Tomašević; Ton: Miodrag Rabrenović

Proizvodnja: Dokumentarni program RT CG Jun 2017.

Prikazivanje omogućio: ARHIV RTCG

Uz pomoć Savjeta za nacionalne manjine RH



## DIMITRIJEVE KNJIŽEVNE INSPIRACIJE

GODINA U KOJOJ DOMINIRAJU KNJIŽEVNE INSPIRACIJE

Autor teksta: Adrijana Đorojević, "Pobjeda" 25.03.2018.

Prilog pripremio: Vesko Pejović



Takozvana životna faktografija, poput kakve naoko banalne situacije koja se može dogoditi u susretu, razgovoru, šetnji, kafiću, restoranu itd. može inicirati veoma zanimljivi kontekst literarnog temata, kako je na primjer bilo s Kišomu hotelu "Palas" u Zagrebu početkom osamdesetih

Našem proslavljenom slikaru i piscu Dimitriju Popoviću u petak, 23.03.2018. u Kotoru uručena je Povelja Hrvatskog građanskog društva Crne Gore za naročitu podršku ovom Društvu i značajan doprinos u razvoju prijateljskih odnosa hrvatskog i crnogorskog naroda za 2017. godinu. Bio je to neposredan povod za razgovor.

- Čast koja mi je ovim priznanjem ukazana podrazumijeva moju podršku društvu, odnosno, doprinosu saradnje dvije države – Hrvatske i Crne Gore. Jer, kultura i umjetnost jesu trajne vrijednosti koje obogaćuju međudržavnu saradnju – kazao je Popović.

Iako u svom ateljeu neumorno radi na novim likovnim djelima, ova godina, kako kaže umjetnik, ipak će biti u

znaku novih knjiga. U intervjuu za Pobjedu, Popović najavljuje nove literarne projekte i govori o planovima na polju likovnog stvaralaštva.

**POBJEDA:** U Zagrebu je u pripremi monografija sa izborom radova iz svih Vaših ciklusa. Možete li sa nama podijeliti osjećaj povodom objavljivanja ovog djela koje za cilj ima sveobuhvatan prikaz Vašeg likovnog opusa? Kada očekujete izlazak monografije iz štampe?

**POPOVIĆ:** U zagrebačkom Skaner studiju u završnoj fazi su radovi na monografiji koja će, za razliku od prethodnih, biti najkompleksniji pregled mog stvaralaštva. Bit će zastupljeni izabrani radovi iz svih tematskih cjelina kojima sam se bavio, u različitim medijima podjednako klasičnim i modernim. Osim stručnih tekstova kritičara i filozofa knjiga je koncipirana tako da sadrži i moje tekstove, kao eksplikacije ciklusa, njihove likovno-estetske karakteristike sa zanimljivim dokumentarnim materijalima. Ono što je za mene, kao autora, posebno zanimljivo jest da u tom pregledu radova, od onih najranijih iz 1966. godine,



dakle iz gimnazijskih dana, koji su bili izloženi na mojoj retrospektivi u Zagrebu, do ovih recentnih, uprkos različitosti u temama i tehnicima postoji kontinuitet koji je u onom dubinskom, metafizičkom smislu, svojstven svim ciklusima. Svijest o tragici ljudskog postojanja. Posebno mi je drago što su se u nekim ranim radovima nalazile klice onoga što će puno godina kasnije biti razvijeno u zasebnim kompozicijama sadržajno i stilski koherentnim.

**POBJEDA:** Zagrebačka izdavačka kuća "Litteris" objaviće Vašu zbirku eseja pod nazivom "Labirint sjećanja". Knjiga donosi tekstove o Emilu Sioranu, Danilu Kišu, Dadu Đuriću i Ranku Marinkoviću. U razgovoru za Pobjedu kazali ste da je ova knjiga mješavina žanrova...

**POPOVIĆ:** Riječ jeste o mješavini žanrova, dokumentarne i esejističke proze. Svaka od pomenutih ličnosti s kojima sam se poznavao ili sarađivao zanimala me, prvenstveno, kao svojevrsni literarni model. U tom smislu se radi o portretima zanimljivih personalnosti u kontekstu onoga čime su najbolje ispoljavali svoju osobnost. Dakle, njihovim djelima. Ili još preciznije, poetikama, odnosno, filozofskim konceptima kao što je slučaj sa Emilom Sioranom. Ono što želim istaći je da takozvana životna faktografija, poput kakve naoko banalne situacije koja se može dogoditi u susretu, razgovoru, šetnji, kafiću, restoranu itd. može inicirati veoma zanimljiv kontekst literarnog temata, kako je na primjer bilo s Danilom Kišom u restoranu hotela "Palas" u Zagrebu početkom osamdesetih godina.

**POBJEDA:** Planirali ste da u maju u Muzeju Mimara promovirate zbirku eseja "Eros, krv i svetost" u izdanju Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva iz Podgorice. Knjigu ste predstavili krajem prošle godine u Podgorici, kakve su reakcije publike?

**POPOVIĆ:** Knjiga "Eros, krv i svetost" imala je jako lijep

prijem kod crnogorske publike. Koncipirana je tako da može biti zanimljiva podjednako ljudima iz struke i ljubiteljima umjetnosti, tim prije što takve vrste knjige kod nas nema. Odlično je uređena i odlično dizajnirana. Nagrađena je na prošlogodišnjem Sajmu knjiga u Podgorici. Za ovu knjigu postoji interes i kod hrvatskih izdavača. U tom smislu biće upriličena promocija u Zagrebu u Muzeju Mimara. Kako se radi o tri biblijske žene, dakle Juditi, Salomi i Mariji Magdaleni, ženama koje su bile teme mojih istoimenih ciklusa, povodom promocije biće izložena tri objekta kojima će biti zaokružen literarno-likovni temat knjige s posebnim akcentom na Mariju Magdalenu koju će utjeloviti živi model jedne manekenke.

**POBJEDA:** Nakon knjige "Eros, krv i svetost" uspješno nastavljate saradnju sa Zavodom za udžbenike i nastavna sredstva iz Podgorice koji priređuje za štampu knjigu Vaših proznih uradaka. Po zamisli urednice Maje Malbaški djelo će biti podjeljeno u dvije cjeline. Šta čitaocima donosi ova knjiga?

**POPOVIĆ:** Drago mi je da se moja uspješna saradnja nastavlja s ovom uglednom izdavačkom kućom na čijem je čelu Pavle Goranović. Upravo je u pripremi izdanje moje beletrističke knjige. Urednica Maja Malbaški s kojom imam odličnu saradnju još od knjige "Eros, krv i svetost", formirala je rukopise u dvije cjeline. Prvu cjelinu čine moje stare priče nastajale tokom devedesetih godina prošlog stoljeća koje su bile objavljene pod naslovom "Priče iz Arkadije" kod zagrebačkog izdavača "Ex Librisa" 2005. godine. Riječ je o kratkim književnim formama u kojima ima nekih detalja iz crnogorskog, odnosno, cetinjskog ambijenta. Priče su prožete autobiografskim crtama što je apostrofirano uvodnim tekstom tog ciklusa priča naslovljenim "Skica za autoportret". Drugi dio knjige čine kratke priče novijeg datuma od kojih su tri – "Porođaj",

"Orhideja" i "Omča" nagrađene književnom nagradom za kratku priču "Ranko Marinković".

**POBJEDA:** Da li radite na nekom novom slikarskom ciklusu?

**POPOVIĆ:** U ateljeu radim na novom ciklusu radova koji su nekom "logikom nesvjesnog" proizašli iz ciklusa "Frojdizmi". To je složen projekt i bit će izložen sredinom iduće godine. Što se tiče ovogodišnjih izložbi u Crnoj Gori selektorica likovnog programa Barskog ljetopisa Anastazija Miranović me pozvala, da u sklopu ove ugledne kulturne manifestacije, priredim izložbu. Tema izložbe je "Tri biblijske žene". Kako je ova tema zanimljiva i s aspekta mode, neovisno od barske izložbe, otvorit će se zanimljiva saradnja sa Anastazijom Miranović kao modnom kreatorkom.

**"Mit o ženi" uskoro u izdanju CANU**

**POBJEDA:** Crnogorska akademija nauka i umjetnosti priprema Vašu monografiju naslovljenu "Mit o ženi". Šta će sve biti objedinjeno u tom izdanju?

**POPOVIĆ:** Crnogorska akademija nauka i umjetnosti planira ove godine izdati moju monografiju koja će biti naslovljena "Mit o ženi". U tom izdanju bit će objedinjeni moji likovni i literarni radovi s obzirom na to da se gotovo cijeli moj umjetnički opus bavi tematom žene, one istorijske i mitske, žene u sakralnom i profanom, odnosno, nadrealnom i stvarnom kontekstu. Po načinu kako je knjiga koncipirana, mislim da će to biti projekt koji će imati zanimljiv prijem našoj javnosti. Na ovoj knjizi radim od Nove godine i ovih ču dana imati sastanak s predsjednikom CANU Draganom

Vukčevićem i Pavlom Goranovićem radi perfektuiranja nekih pojedinosti ovog izdanja.

**Stihovi pisani u ateljeu**

**POBJEDA:** Publiku će obradovati vijest da je u pripremi zbirka Vaših pjesama koje su nastajale za vrijeme rada na raznim likovnim ciklusima...

**POPOVIĆ:** Oblik izražavanja u stihu, odnosno, u pjesničkom prozedu bio je, da tako kažem, logičan način da se jedan složeni temat izrazi i u ovoj književnoj formi. Naime, ja sam radeći u ateljeu i pišući eseje i beletristiku pravio zapise u formi stihova, ali ih nikad nijesam objedinio u cjelinu i izdao kao pjesničku zbirku.

Zanimljivo je kako je došlo do izdavanja moje prve pjesme. Kako sam član Slavenske akademije književnosti i umjetnosti, glavna koordinatorica Akademije za Hrvatsku, književnica i književna kritičarka Enerika Bijač, pitala me da li pišem poeziju. Odgovorio sam potvrdno i poslao gospođi Bijač par pjesama. Od njih je jedna "Lotreamon" uvrštena u "Antologiju slavenskog pjesništva" u izdanju Slavenske akademije književnosti i umjetnosti. Kako je ova godina umom stvaralaštvu u znaku knjiga, ako mi tekuće obaveze dozvole, objedinit ću svoju liriku i krajem godine izdati knjigu. Po mojoj zamisli, trebalo bi biti posebno opremljena i objavljena u limitiranom bibliofilskom izdanju. Riječ je o pjesmama jednostavne forme sublimiranog značenja koje sadržajnu kompleksnost izražavaju na nadrealističko-ekspresionistički način sa odgovarajućim simbolima i adekvatnim koloritom koji pjesmama daju određenu melodioznost.





## SVJETIONIK MODERNE CRNE GORE

Prilog pripremio i likovno opremio: Vesko Pejović

Poštovani čitaoci, u susret jubileju – 130 godina od proglašenja Opšteg imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru "Pobjeda" je 15.04.2018. objavila izvod iz studije na ovu temu prof. dr **Zorana Rašovića**, najvećeg poznavaca djela **Valtazara Bogišića**, pa ga za vas, uz par uvodnih napomena, prenosim u cjelosti.

### Napomene:

-Povodom 125 godina od donošenja **Opšteg imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru**, u organizaciji **Matice crnogorske Ogranak Cetinje**, u Kraljevskom pozorištu "Zetski dom" na **Cetinju**, po scenariju i u režiji **Veska Pejovića**, u četvrtak 19.09. 2013 godine u 20 h, održan je **OMAZ VALTAZARU BOGIŠIĆU**.

Tom prilikom, brojnim poštovaocima njegovog djela govorio je prof. dr **Zoran Rašović**, jedan od tvoraca brojnih imovinskih zakona koji se danas primjenjuju u Crnoj Gori.

– U okviru obilježavanja jubileja "**130 godina od proglašenja Opšteg imovinskog zakonika za Knjaževinu Crnu Goru**", Crnogorska akademija nauka i umjetnosti (CANU) organizovala je 20. Februara **Tribinu o Valtazaru Bogišiću** na temu:

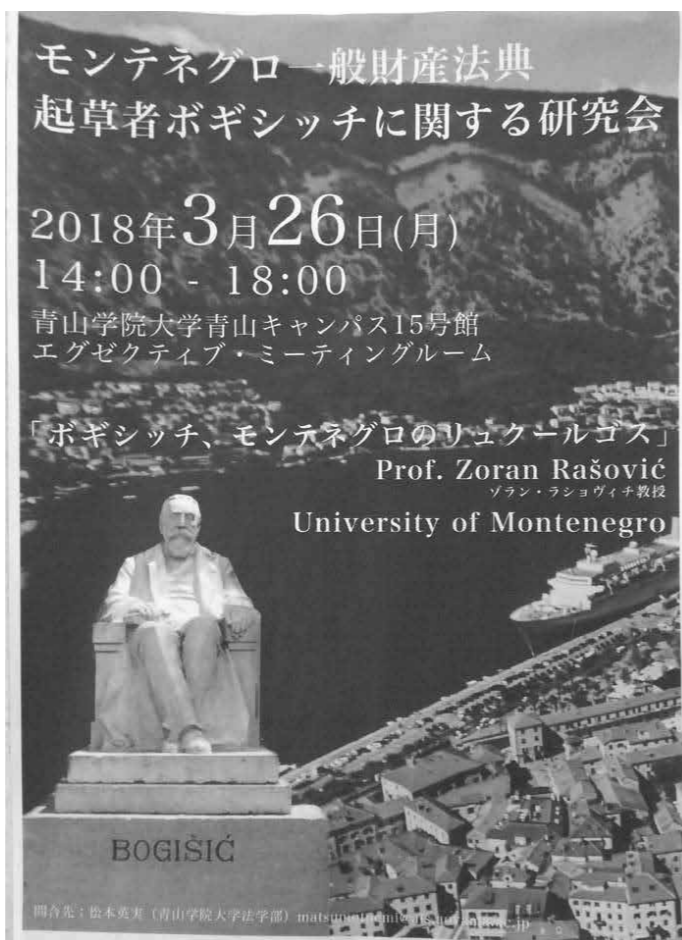
(NE)POZNATO O ŠTAMPANJU, PROGLAŠENJU I PRIMJENI OPŠTEG IMOVINSKOG ZAKONIKA ZA KNJAŽEVINU CRNU GORU U 1888. GODINI, predavača: prof. dr **Zorana Rašovića**, vanrednog člana CANU.

-Kako je Bogišićev zakonik u dobroj mjeri uticao na sistematiku **Japanskog građanskog zakonika od 1890. godine** i kako profesori Pravnog fakulteta u Tokiju dublje proučavaju ovaj uticaj, prof. dr Zoran Rašović je na Pravnom fakultetu u Tokiju 26. marta, po njihovom pozivu, održao četvorčasovno predavanje pod nazivom: **Bogišić Likurg Crne Gore**, u kojem se između ostalog osvrnuo na Bogišićevu zakonodavnu radnju i na taj uticaj kao i na kodifikaciju crnogorskog građanskog prava.

-Prof. dr Zoran Rašović nastavlja svoja predavanja o Bogišiću i Opštem imovinskom zakoniku za Knjaževinu Crnu Goru, u čast jubileja 130 godina OIZ-a. Upravo je dobio poziv sa Pravnog fakulteta iz Beograda da tamo održi predavanje na temu: 130 godina od proglašenja OIZ-a CG.

### IZ BIOGRAFIJE PROF. DR ZORANA RAŠOVIĆA

Prof. dr Zoran Rašović rođen je 18. 02. 1959. godine u Podgorici, tada Titogradu. Pravni fakultet završio je u rodnom



mjestu sa prosječnom ocjenom 9,73. Poslijediplomske studije (Građanskopravni smjer) upisao je školske 1980/81. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Magistarski rad pod naslovom "Zajednička svojina bračnih drugova" odbranio je 1984. godine, a doktorsku disertaciju pod naslovom "Založno pravo na pokretnim stvarima" 1991. godine, takođe na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Na Pravnom fakultetu Univerziteta u Podgorici izabran je za asistenta pripravnika 1981. godine, na predmetu Građansko pravo. Za asistenta je izabran 1987. godine, za docenta 1992. godine, za vanrednog profesora 1997. godine, a za redovnog profesora 2002. godine.

Autor je više od dvadeset knjiga i više desetina studija i članaka objavljenih u uglednim časopisima. Autor je četiri univerzitetska udžbenika. Napisao je brojne komentare zakona, od kojih je najsveobuhvatniji Komentar Zakona o svojinsko-pravnim odnosima u teoriji i praksi (2400 stranica štampanog teksta), Komentar Zakona o hipoteci i Komentar



Zakona o državnom premjeru i katastru nepokretnosti (1260 stranica štampanog teksta). Objavio je i veći broj studija iz građanskog prava. Objavio je dvije knjige o Bogišiću i njegovom djelu u izdanju CANU, i to: Bogišićeve pravne izreke – skladnosti između rimskopravnog i crnogorskog narodnog vrela i Crnogorska služba Valtazara Bogišića – nezavršeni zakonski projekti.

Redovni je profesor na osnovnim, postdiplomskim i doktorskim studijama na Pravnom fakultetu Univerziteta u Podgorici. Rukovodilac je doktorskih studija na Pravnom fakultetu Univerziteta Crne Gore. Prof. dr Zoran Rašović bio je dekan Pravnog fakulteta Univerziteta u Podgorici u dva mandata (2003–2005, 2005–2008. godine). Dobitnik je najvećeg državnog priznanja – Trinaestojulske nagrade za 2008. godinu, za djela iz oblasti pravnih nauka. Za vanrednog člana Crnogorske akademije nauka i umjetnosti izabran je 29. novembra 2011. godine. Sekretar je Odjeljenja društvenih nauka CANU od 1. avgusta 2016. godine.

**SVJETIONIK MODERNE CRNE GORE – Pobjeda, 15.04.2018.**

-Dvije najveće intelektualne tvorevine iz oblasti književnosti i zakonodavstva Crne Gore su "Gorski vijenac" i Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru. Njihovi tvorci su Petar II Petrović Njegoš, duhovni i svjetovni vladar Crne Gore, pjesnik i filozof i Valtazar Bogišić, profesor Univerziteta, gospodar iz Cavtata i Likurg Crne Gore.

Djelo dva velikana vječno mami ljude u neznana prostranstva, kao san nejasne niti horizonta. Ova djela ostaju pothranjena u božanskom ljetopisu i beskonačnoj vječnosti, oba nastala u XIX vijeku, s razlikom u godinama oko 40 (1847. i 1888).

U njihovim "životima" Biljarda ima posebno značenje: prvo je u njoj stvoreno, drugo u njoj proglašeno. Oba su štampana u evropskim prijestonicama – Beču i Parizu.

### ZAHVALNOST

-U normama Opšteg imovinskog zakonika ima mnogo toga uzetog iz običnog života, što je prošlo kroz filter Bogišićevih ideja oje su ga u potpunosti zarobile. Krasi ga stil suptilan i lak, što je toliko ličilo njegovoj otmenojoj pojavi. Po duhu,

Bogišić je bio Evropljanin. Kao što bi pjesnik rekao – njegov stas je bio najljepše stablo u ljudskoj šumi. Njegova urođena bistrina uma njegova duboka lična iskustva obavijena su dobro naslućenom estetikom. Uspio je zato što je unosio cijelog sebe u ono što je stvarao s toliko ljubavi. Stvorio je djelo u kome mnoge ljepote, stila u kome ima opšteg, svačijeg i vječnog. Uspio je, iako je bio razapet između novih namjera i starih navika, novih ideja i starih ustanova.

Njegov istančen duh težio je, da se približi narodu i da bude upoznat sa njegovim životnim potrebama.

Opšti imovinski zakonik pisan je na jeziku običnih ljudi, čime je njegovom tvorcu porastao ugled čovjeka rafinirane mudrosti.

Zavirujući u neznana prostranstva dao je Zakoniku imućnu pojavu – suštinu i oblik. Taj silni gorostas, koji se Crnoj Gori neposredno 'oduživao' 21 godinu, proširio je i uzdigao put neba svoje goleme i lisnate krune.

Rijetko je u istoriji bilo koji drugi izvanjac toliko doprinio Crnoj Gori u intelektualnim tvorevinama kao što je to učinio Valtazar Baldo Bogišić.

Povodom proglašenja Opšteg imovinskog zakonika knjaz Nikola je sinu 'dične oblasti dubrovačke' u ime 'najviše nagrade koja mu se s naše strane može dati' izrekao javno hvala. To javno hvala u ime Crne Gore odzvanja i danas.

Građanski imovinski zakonici po svom opsegu i po svojoj važnosti predstavljaju glavnu grupu zakona svake države, jer se tiču najzapletenijih žica narodnog života. Takvi zakoni su i za sastavioce najteži, što je posebno važno za ondašnju Crnu Goru, koja se svojim zakonikom obrazno željela pokazati pred učenom Evropom. Takvog obrasca ili primjera nije bilo u dotadašnjim zakonodavnim proizvodima.

### IZDANJE

Bogišićeva misija oko izrade Zakonika, trajala je od novembra 1872. Do 25. marta 1888 – oko 15 godina. Ali stvarni rad na tekstu Zakonika trajao je oko sedam godina. To je zato, što je često obustavljao rad.

Opšti imovinski zakonik štampan je u Parizu. Mnogi autoriteti su smatrali da su knjaz Nikola i Bogišić prevarili javnost tako što su na koričnoj strani teksta napisali: "Na Cetinju u Državnoj štampariji 1988". Iz toga su zaključili da, iako je Zakonik štampan u Parizu, da su knjaz i Bogišić krivotvorili da je štampan na Cetinju.

To ne odgovara istini. Ovaj podatak sa korične strane znači da je Zakonik izdanja cetinjskog, a ne da je štampan na Cetinju. Štampanje u Parizu je navedeno na zadnjim stranicama Zakonika.

Vojvoda Gavro Vuković je 6. aprila 1886. u odgovoru Bogišiću na njegovo pismo saopštio da je knjaz dozvolio da se Zakonik štampa u inostranstvu (u Parizu), ali da bude cetinjsko izdanje. Do sada je u nauci vladalo uvjerenje da je Rusija platila štampanje Zakonika u Parizu, međutim, novootkriveni

izvori profesora Rašovića, govore da je štampanje Zakonika platila Crna Gora od svojih sredstava, za ukupan tiraž od 1.000 primjeraka. Vladalo je i uvjerenje da je Rusiji pripalo 700 primjeraka od tih 1.000, što prof Rašović demantuje, na osnovu novootkrivenih izvora.

Zabluda o tome je postojala zbog toga što se ekspedicija, odnosno dostavljanje primjeraka Zakonika na Cetinju uglavnom odvijala preko ruske misije na Cetinju, pa su mnogi autoritativni pisci zaključili da su ti primjerci pripali Rusiji, što nije tačno.

Drugo je pitanje, plaćanje izrade teksta Zakonika, čije je troškove uglavnom snosila Rusija i to otprilike oko 160.000 rubalja. Ali i Crna Gora je, istina manjim dijelom, u više navrata plaćala Bogišiću izvjesnu sumu novca. Osim toga, Crna Gora mu je dodijelila zbog izrade Zakonika penziju u iznosu od 1.000 franaka u zlatu, koju je Bogišić primao od marta 1893. Sve do smrti, što nije mali iznos ako se, ima u vidu da je Crna Gora u zlatu isplatila oko 45.000 franaka.

Bogišić je nas voju ruku dao nalog da se na korici Zakonika umetne crnogorski grb: "Meni se činilo da grb na takvome važnome Zakoniku naglašuje potpunost državne nezavisnosti Crne Gore, a osim toga, po štamparevu mnjenju, dobro izrađen grb ukrašuje samu knjigu i dopunja joj naslov. Ali kako grba crnogorskog u ovdašnjim heraldičnim zbirkama nema, rezbar ga je vrlo pogrešno napravio i ja usljed toga, nijesam htio primiti, nego sam mu naredio novi. Dadoh mu zato, nemajući ništa bolje, pečat diplome crnogorskog Ordena u jednu poštpansku kartu crnogorsku na kojoj nema grb, te ću vidjeti kako će sad izaći".

Poštanska marka koju je pronašao Bogišić bila je pečatirana pečatom sa crnogorskim grbom.

### PARISKO ČITANJE

Tokom dugogodišnje izrade Zakonika organizovana su, prema više izvora, tri čitanja. Obavljena su u prisustvu tri člana Odbora – Jagoša Radovića, Đura Matanovića i Gavra Vukovića. Održano je više od 100 sjednica i to na Njegušima, Cetinju i Rijeci Crnojevića.

Ali, malo se zna da je, u toku štampanja teksta, Bogišić u Parizu čitao Zakonik sa brojnim francuskim specijalistima. Zbog toga s pravom promovišemo i četvrto čitanje teksta Zakonika, takozvano parisko čitanje.

Brojne izmjene i dopune činio je Bogišić nakon detaljnog čitanja štampanog i neštampanog teksta Zakonika sa pariskim specijalistima, posebno sa profesorom Glasonom i akademikom Darestom, uporedo sa izmjenama i dopunama njemačkog prevoda teksta.

Za vrijeme Bogišićevog rada na zakoniku bilo je mnogo pohvala na njegov račun upućenih od knjaza i glavara. Ali, bilo je i ljutnje i sa jedne i sa druge strane.

Na početku drugog čitanja na Cetinju, 17/29. juna 1885.

godine Bogišić je bio neprijatno iznenađen kada je od članova Odbora čuo 'da bi oni to sami bili napravili'. Nakon toga čuo se jasan Bogišićev odgovor: "Ni u 50 godina ...".

### DATUMI

Prvi primjerci "Bogišićevog Zakonika" poslani su na Cetinje 3/15. aprila 1888. godine. Važna su tri datuma:

1. Dan kada se Zakonik, kako su u to vrijeme govorili, postavio, odnosno kada je pročitao Ukaz – 25. mart (po starom kalendaru), na Blagovijesti.
2. Dan proglašenja Zakonika – 26. april (po starom kalendaru) odnosno 8. maj (po novom kalendaru).
3. Dan stupanja na snagu Zakonika, kada će "na snagu stati i početi da vezuje sudove i narod" – 1. jul (po starom kalendaru).

U pismu od 28. marta / 9. aprila Bogišić navodi da proslava proglašenja Zakonika mora biti "osobito sjajna". Tako će se narodu na najzgodniji način pokazati izvanredna važnost legislativnog djela, a pokazaće se i Jevropom da se u Crnoj Gori znadu cijeniti i slaviti ne samo vojnička djela, nego i djela mirnoga razvitka i napretka.

Riječju, ovogodišnji Uskrs, to jest dan u koji će se pojaviti u Glasu Crnogorca Ukaz, kojim se Vaš Zakonik postavlja, te se tim uvrštenjem proglašuje, bit će, uvjeren sam, proslavljen na Cetinju prema važnosti događaja, kojim se može uporediti sa najslavnijim Vašeg sretnoga Knjaževanja".

Bogišić u pismu nagovještava i da ne može doći na Cetinje da prisustvuje svečanosti proglašenja: "Žalim što mi dalečina i drugi uzroci čine nemogućim da sam, glavom, budem pri toj rijetkoj svetkovini".

### PROSLAVA

U javnosti se malo zna o činu proglašenja Opšteg imovinskog zakonika. Ostalo je zapisano da su se 26. Aprila 1888. u devet ura oglasila velika zvana radi Božije službe povodom proglašenja Građanskog zakonika. Proglašenje je obavljeno u Biljardi, svečano okićenoj za tu priliku. U Biljardi su bili mitropolit, državni savjetnici, ministri, članovi Velikog suda i ostali glavari u punoj uniformi. U isto vrijeme postrojeno je jedno odjeljenje vojske u paradi ispred Manastira.

U Biljardi je predsjednik Državnog savjeta i ministar unutrašnjih djela gospodin Božo Petrović pročitao knjažev ukaz kojim se Građanski zakonik u život uvodi, a zatim je knjaz Nikola potpisao Zakonik i stavio na njega svoj pečat. Potom je izvršena počasna paljba iz 21 topa, a vojnici su stavili oružje "pred prsje". Onda je knjaz Nikola izašao sa pratnjom ispred Manastira među narod i pročitao besjedu, kojom je narodu objavio proglašenje Građanskog zakonika:

"Crnogorci! Uvodeći u život ovaj građanski zakonik i dajući mu snagu, ja vam zapovijedam, svima i svakom, da mu se pokoravate. Pred ovim zakonom da umukne svačija volja,



a neka se čuje samo volja zakona. Iz njega neka se razlijeva pravda na sve one koji pravo čine, a nek se pod snagom njegovom krše i lome svi koji mu se opiru, koji krivo čine: on nek je moćna zaštita nevinosti koje u opasnosti da postrada, a neumoljiv bič nasilju i samovolji koja od objesti ili zlonamjerno hoće zla da čini. Od svih vlasti, a naročito od sudija, najstrože zahtijevam da su strogi i savjesni vršioци zakona i da u primjeni zakonskih određenja ne gledaju ni ko je ko, ni ko se kako zove, ni kog je roda i plemena, ni koji položaj zauzima, ni kojim se krstom krsti".

Knjaz Nikola šalje telegram Bogišiću na dan proglašenja Zakonika, 26. aprila 1888. -Ekselencijo, na današnjoj svečanoj skupštini naroda crnogorskog proglasio sam Mojoj zemlji djelo Vašeg neumornog truda i prostranog znanja. Čestitajući Vam na uspjehu, ja Vam u znak Mojega osobitog priznanja udjeljujem veliki krst Danilovog reda I stepena.

Bogišić se, iz Pariza, zahvalio knjazu:

"Vječito sam zahvalan Vašem Visočanstvu na visokoj počasti kojom ste me izvoljeli odlikovati i čestitam Vi slavu koju ste stekli jučerašnjom svetkovinom".

### PRIMJENA

Profesor Rašović je više godina istraživao primjenu Zakonika naročito u godini u kojoj je donešen, čime se do sada niko nije bavio. Pronašao je oko 60-tak odluka Velikog suda, okružnih sudova u Podgorici i Nikšiću i više kapetanskih sudova u kojima se sudije izričito pozivaju na određenu odredbu Zakonika što demantuje tvrdnje da se u prvim godinama Zakonik nije primjenjivao.

Prije stupanja na snagu Zakonika, Laza Kostić, koji je na Cetinju uređivao "Glas Crnogorca", piše pismo Bogišiću i nagovještava mu da planiraju da u prijestonici organizuju kurs na kojem bi se obučavali ne samo buduće sudije nego i pravnici o primjeni Zakonika:

"Ovdje kao da će se udesiti jedan 'kuras' za objašnjenje Zakonika, za 'velike sudije'. Gavro će biti učitelj".

Nakon stupanja na snagu Zakonika, Bogišić je informisan o njegovoj primjeni, pa ga tako Laza Kostić, u pismu obavještava, u februaru 1892. o konkretnom sporu koji se vodi

na Cetinju između Maša Vrbice i "nekog Grka oko neke fabrike u Baru".

"Dragi gospodine i prijatelju, Cetinjske cause celebre, ukratko, ova je – Mašo Vrbica sreo se pred Velikim sudom sa jednim Grkom (Rizos) radi neke zajedničke fabrike sapuna u Baru. Veliki sud presudi stvar u korist Grkovu. Sjutradan dođe Velikome sudu iz Wiesbadena telegram, otprilike ove sadržine 'Jučerašnju sramotnu presudu Velikog suda uništavam i naređujem da se sudi na novo.Nikola'.

To mi je pričao profesor Dušan Jovanović, koji je baš tada krenuo sa Cetinja. Vi po tome da vidite da je za pravilno suđenje po Imovinskom zakoniku sasvim zalisan code de procedure. I koji bi se 'zakonar' mogao tome dovititi, da jedna ista stvar, presuđena na Cetinju u posljednjoj instanciji može biti oborena iz Wiesbadena. Taj slučaj može, zanago obogatiti Vašu pravnu teoriju".

### OSTAVŠTINA

Bogišićevo djelo kod nas su, istraživali samo rijetki, a među njima je Petar Stojanović, koji je, između ostalog, napisao: "Posebno je značenje Zakonika u tome što je kao veliko i progresivno djelo učinio napor da jedno izrazito i zaostalo od civilizovanog svijeta izolovano područje trgne iz vjekovne letargije i da ga kako formalno-pravno, tako i materijalno-pravno podigne na nivo kulturnih naroda".

Opšti imovinski zakonik je u pretežnom dijelu moderan imovinski kodeks. A njegova pravila su zapisana kao životom nadahnuta.

Uspjela je Bogišićeva nadmoćnost, gospodstvo. Njegova rješenja, sa svojim opštim visokim skladom i smislom, zanjela su nas za cio život, postavši dijelom onoga najvažnijeg od koga se mnogima od nas stvorio životni poziv. Čitajući Zakonik, živjeći sa njim, tumačeći ga, ne možete da ne osjetite prošlost i sadašnjost Crne Gore. Sa Opštim imovinskim zakonikom osjećate staloženi život Crne Gore, njene divlje, ponekad strašne, a ipak nečim zanosne osobine i srodstvo, bliskost sa njom. Sve je to postalo dio naše duše posebno pravničke. U Zakoniku preovladava čudna vještina u izražavanju, književna čulnost koja je Bogišića toliko proslavila. Zar se ne čini da je u Zakoniku mnogo toga život, sadašnje, a u isto doba tako poznato, blisko i svoje, jedno osjećanje u svojoj potpunosti.

Opšti imovinski zakonik sa svojim darovima je, često i sa neredom u sistematici, čitav zavodnik za oči i duh, luča vječne svjetlosti.

To je zato što ga je stvorio čovjek sazdan od otmenosti, otesitosti i ljepote, čovjek koji je poznavao život Crne Gore i sve ono što u njemu ima obično i silno. Očigledno je da se boginja nauke rasula na Bogišića, pa time i na Zakonik – krunu cvijeta sa svog zlatnog prijestola. Teško može da se odoli i da se u srcu ne prizna da su takve pojave rijedak dar od Boga.

## GOJKO KASTRATOVIĆ (1938. - 2018.)

**Režiser i priznati televizijski stvaralac, poznat i van granica Crne Gore, Gojko Kastratović umro je u 80. godini u Beogradu 20.03.2018., nakon kraće i teške bolesti.**

Gojko Kastratović je bio osnivač i prvi direktor Crnogorske kinoteke. Godinama je radio na Televiziji Crne Gore. Autor je brojnih tv serijala, drama i publikacija o istoriji crnogorskog filma.

Dobitnik najvećeg nacionalnog priznanja, Trinaestojulske nagrade.

Roden je 1938. godine u Beranama. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u rodnom gradu, Fakultet dramskih umjetnosti u Beogradu.

Režirao je dokumentarne filmove "Evangelje zla", "Sili u inat", "Jovan Tomašević", dokumentarne reportaže "Nenadna", "Tragom pismenosti", "Vojvoda Miljan Vukov", "Iguman Mojsije Zečević", "Luča mikrokozma" i druge.

Kratki igrani film "Pusta zemlja" snimio je po istoimenoj noveli Mihaila Lalića. Režirao je igranu dokumentarnu televizijsku dramu "Suđenje đeneralu Vešoviću" i dramu "Baraba".

Scenarista je i režiser brojnih dokumentarnih TV serija, autor knjiga "Filmografija crnogorske kinematografije i filmova o Crnoj Gori", "Crnogorska kinematografija i filmovi o Crnoj Gori" i "Istorija crnogorskog filma".

Bio je član je Matice crnogorske i crnogorskog PEN kluba.

Imali smo zadovoljstvo i čast da u okviru projekata Dokumentarni film u Crnogorskom domu i obilježavanja godišnjice Mihaila Lalića prikazemo njegov kratki igrani film "Pusta zemlja", a ove 2018. godine namjeravamo, u okviru programu Dani crnogorske kulture, prikazati serijal "Dinastija Petrović Njegoš (1697-1918)" u VIII epizoda.

**Slava mu!**



## TONI HNOJČEK (1951. - 2018.)



**U Zagrebu je 28.03.2018. u dobi od 67 godina preminuo Toni Hnojček, jedan od najproduktivnijih hrvatskih fotoreportera**

Hnojček je rođen je 19. svibnja 1951. godine u Daruvaru, a već kao dvadesetogodišnjak postao je profesionalni fotograf/fotoreporter.

Studirao je na Filmskoj akademiji u Pragu, a po povratku u rodni Daruvar surađivao je s raznim novinama uključujući Vjesnik i Večernji list, dok je stalno bio zaposlen u tjedniku Jednota koji je izlazio na češkom jeziku.

Tijekom Domovinskog rata izvještavao je s ratišta u Zapadnoj Slavoniji za Jednotu i Večernji list, a potom za tjednike Globus te Arenu. U vrijeme Domovinskog rata Hnojčekove fotografije objavljivane su i u inozemnim medijima, a neke ekskluzivne snimke poput onih iz akcija Bljesak i Oluja postale su svjetski poznate. O njegovom ratnom putu jedna je njemačka televizija snimila dokumentarni film.

U prosincu 2010. objavljena je i knjiga s više stotina njegovih ratnih fotografija snimljenih u Zapadnoj Slavoniji između 1990. i 1995. godine pod nazivom "To sam radio u ratu, sine".

Potom je radio kao slobodni fotoreporter, te se bavio umjetničkom fotografijom i imao više zajedničkih i samostalnih fotografskih izložbi. Više godina bio je i član redakcije stručnog časopisa Novinar u izdanju Hrvatskog novinarskog društva (HND).

Za svoj rad Hnojček je primio mnogobrojna priznanja, među kojima "Zlatnu kameru", godišnju nagradu HND-a, te "Zlatni objektiv", nagradu Hrvatske udruge radija i novina.

Posljednji ispraćaj Tonija Hnojčeka bio je na gradskom groblju u Daruvaru u subotu 31. ožujka u 13 sati, a komemoracija je održana u Novinarskom domu u Zagrebu u utorak 3. travnja.

## EPIFANIJE

Autor teksta: Lidija Vukčević

Pomisli načas na nju koja mu se već dugo ne objavljuje. Ni u snovima, ni u snatrenjima, ni na mekim i gipkim granicama sumraka i večeri, na luku noći ili međudnici. Nestajala je kako je i dolazila, tiho i nenametljivo, uporno i mirno, dostojanstvena u svojoj šutnji i krotka u svojem govoru.

Nije je mogao prizvati ni romantičnom glazbom- najdjelotvorniji je za to bio fagot ili dionice violončela- niti svojim mislima u kojima joj upućuje jednostavna a bitna pitanja koja bi razmatrali i razmjenjivali u virtualnom svijetu ljudskog poimanja, ispitujući s više ili manje strasti estetske dvojbe ili etičke imperativne, jednako nalazeći koliko mogu biti zamorna oba prostora saznanja.

Nije se protivio tome, znao je da je to tek jedan od njenih kaprica. Već ju je poznavao iako su se sreli samo nekoliko puta na otvaranju njenih izložbi.

Skulpture koje je oblikovala i izrađivala bile su mahom od kamena. Rijedak je bio mramor ili neka rudača.

Voljela je apstrakciju, iako je poneka od skulptura podsjećala svojom mekom figuracijom na neoklasični kip. Radila ih je tako samo kad bi morala, kad je dostojanstvo prostora iziskivalo svima prepoznatljiv oblik.

Razmišljao je kako i on, kritikom umjetnosti i ona, formom, nalikuju medicini, možda najtežoj grani, psihijatriji. Iz nevidljivoga moraju prijeći u vidljivo, iz ideje u pojavu, iz utvare u sablazan fenomena. Izgovoriti svijet, izgovoriti snove, izgovoriti intimu, to se može na bezbroj načina.

Ona je imala nešto od dinamične drame svojih skulptura. Nalikovala je i fragilnošću tijela i prevelikim dlanovima i prstima, nekoj mitiskoj ptici. Volio je to njeno stanje, ni žene ni ptice, kiparice kola lebdi ili leti i promatra svijet. Nije se pitao što misli ili osjeća tada. Znao je po njenim djelima da je uznemirujuće biće nutrine i smisao i korijen njena bavljenja.

Ona je pak, praveći dužu pauzu među izložbama, zastajkivala u šetnjama obližnjim prostranim parkovima koji su prelazili u šume, promatrajući oblike što su ih vrijeme i prostor upisali u oblik drveća, korijenja, stijena, krošanja. Nad svime lebdjeli su oblaci, olovnosivi ili plamenoljubičasti, kroz koje je prosijavalo sunce svoju škrtu zimsku svjetlost obasjavajući najčudesnijim refleksijama zemaljski reljef.

Nije tražila inspiraciju. Nije nasljedovala prirodu. Činilo joj se to nemogućim i jalovim poslom. Mislila je kako svaki od istinskih umjetnika mora pronaći svoju autentičnu formu, bez obzira koliko difuzna, eterična, neobična, bila.

Prolazio bi njenim kvartom koji je visio na rubu grada kao komad tek ispečenog hljeba nad tepsijom. Nije je nikad sreo. Začudo, ni na mjestu gdje bi ga ona prizivala, uz rječicu što se slivala u simetričnim vodopadima niz pješački dio kvarta. Zastala bi uz stari mlin, mjesto je, sjeća se, zaista bilo puno mlinova kad su se njeni doselili ovamo, i ona je tuda prolazila u školu, svakodnevno.

Sad su od svega ostali samo za starosjedioce prijašnji nazivi i rijetka imenovanja ulica, kao ove, Mlinovi. Na tom je slapu voda bila uvijek prozirna. Ponekad bi izvirale i pastrve, da udahnu zraka. Bilo je neobično čisto, gradske su vlasti držale do tradicije. Samo bi s ranog proljeća zamućena voda kazivala o otopljenim snjegovima gore u planinama. Općina je bila starija od ijedne središnje gradske.

Zadnjih su mjeseci plivale divlje patke i s večeri, uzlijetale u olovnoplavo nebo.

Razmišljala je kako će morati oblikovati tog bika, mladog junca koji je njenu majku još djevojčicu poduhvatio među rogove i nosio livadom zbacivši je naglo. Spašena je uz pomoć jednog seljanina. Mati je nosila čitavog života na lijevoj nozi ispod koljena dubok ožiljak, sjećanje na tu zapanjujuću priču. Pa makar nalikovali Moorovim ili altamirskim bikovima, morat ću, reče sebi, nekako dati formu toj drami.

Isto tako, htjela je napraviti spomenik onom bijelcu na kojem je njen otac, kao osamnaestogodišnjak ujahao kao oslobodilac u grad u kojem će ona biti rođena nepuno desetljeće kasnije. I jahač i konj morali bi biti eterični kao pjena, mislila je. Jer kakav je ostvareni san jednog dječaka, nego pjena. Pjena dana i talog noći, pomisli na način francuskih pjesnika.

Da, i ona je prizivala tog čovjeka kojeg je srela samo nekoliko puta u zbilji dodirljive stvarnosti. Svake večeri prije spavanja prizvala bi njegov lik i razgovarala iskreno. Nije poznavala njegove osobine niti navike, ali je, mogla je to tvrditi sa sigurnošću, upoznala njegov način mišljenja, ideje, stavove.

I kad ne bi mogla zaspati, njen je sugovornik bio taj koji bi je uveo u san. Rekla bi u sebi ili vrlo tiho, šapatom: Budi mi saveznik anđele sna, prinče noći. I on bi je bez riječi poslušao i pribavio joj balu sna. Bilo je to, zamišljala je, kao u onim diplomatskim magazinima, gdje je njen otac student, imao vezu i nabavljao lijepih tkanina za svoje mantile i sakoe, za kostime njene buduće majke. Lijepa velika bala sna započela bi se odmotavati iz nje bi sjale prosijavale blistale niti potke, i pređa osnove.

## ŠTAP

Autor teksta: Suzana Krunić-Švegić

Mislio je da će moći. Išao je tim putem pješke nebrojeno puta. Uvijek bi stigao, ali ovog puta nije. Samo je virio štap u snijegu. Tako su ga pronašli, nadomak kuće.

Moj stric Vukašin bio je navrijedniji čovjek kojeg sam upoznala. Ponosna sam što sam ga imala i pretužna što smo ga rano izgubili.

Popet se do sela na Durmitoru vam je kao da idete na Biokovo, a nalazi se na oko 2000 m nadmorske visine. Navikli su se živjeti u planini, nije iz pomodnosti nego zbog toga što je njima tamo - DOM.

Ranom zorom voditi krave i ovce na ispašu, čuvati ih, ići u polje, peći kruh od samljevene pšenice u kolibi, cijeli dan u pokretu. Navečer stavljati ovce u tor, musti ih i krave i od mlijeka osim što ne samo da se pije pravi se sir, jogurt, kajmak i pavlaka, i još puno toga.

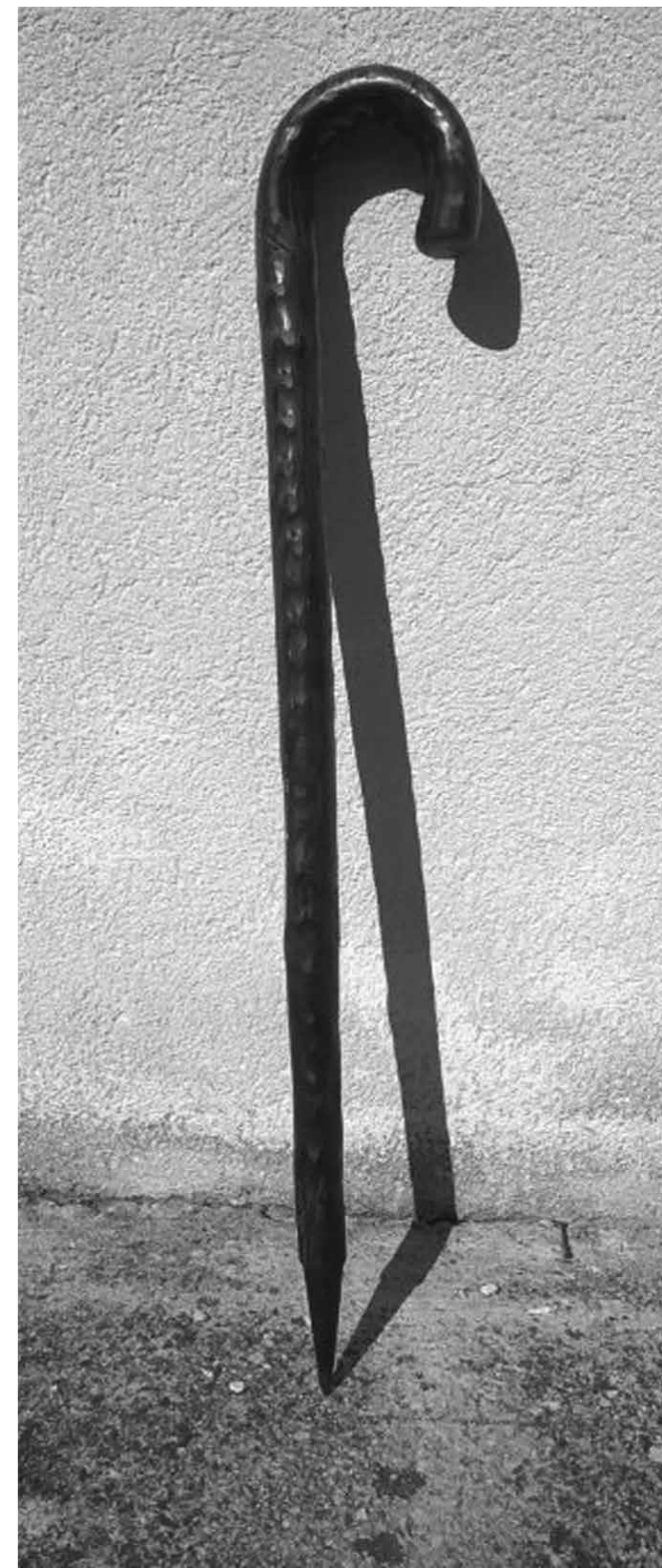
Radoznala, svako ljeto kad bih došla išla bi sa strinom Ružom gledati kao skupljaju ovce, pogladiti psa, pogledati konje i pokupiti svježa jaja. Di ona tud i ja, bilo bi joj drago, imala je dva muška, pa su joj draga bila ženska djeca.

E, moja strina Ruža otpratila je jednog dana svoga muža Vukašina u bolnicu na operaciju očne mrežice. Operacija je dobro prošla, zadržavali su ga u Foči da još ostane, bila je zima i sniježilo je. Brat Ilija ga je nagovarao, ali makakvi - ide on kući, čekaju ga poslovi. Nikad stat, navečer bi došao i zaspao na stolici.

Ode on jedno jutro, taksijem dokle je mogao i uzbrdo pješke. Nije stigao kući, nego nadomak kuće. Nije mogao, sjeo i gotovo, kažu, bijela smrt je došla po njega. Tražili su ga danima, čak i helikopterom i šta su vidjeli - ŠTAP u snijegu. I njega smrznutog.

Običaju nalažu da se nakon šest mjeseci napravi spomen na pokojnika, dođu ljudi kao za sahranu, nešto zameze i ode se na groblje. Tako smo i mi pošli.

Strina Ruža i još neke žene - narikače, kukale su i naricale nad grobom kao da je pravi pogreb, samo bez pokojnika. On leži u grobu mjesecima. Našli bi ga kad bi snijeg okopnio da nije bilo jednog - ŠTAPA.



# Doba ledena

Milislav S. Popović

Posmatrao ga je kroz odškrinuta vrata. Kako sjedi, zamišljen, plitko zadihan, sitan... *Vjerovatno su ga opet zadirkivali.* Oko njega makete od kartona, načinje od šećera pažnje i sa takvim medom ljepote, koji može pretočiti samo neko ko je neizrecivo usamljen.

– Tata?

– Ej! Upravo sam stigao.

– Molim te... – okrenu se otkrivajući kestenjast pogled... Ispričaj mi kad se završilo ledeno doba. Sjutra treba da odgovoram.

– Geografija?

– Ne, istorija.

– Hm... – sazucipele, odbaci sako i u dva koraka se nađe pored njega – ... Može.

\* \* \*

Akspark. Nije mu bilo pravo ime, već dodato od gomile... značilo je “čudna žaba”. Taj njihov jadni jezik od svega nekoliko stotina riječi – pola od toga u ulozi uvreda. I tokom ledenog doba, ljudi su bili vrlo vješti u izmišljanju poruga – a on nedovoljno spreman da se mijenja. *Da, i među precima je bilo onih nalik nekima danas. Odbačenih. Bez valjanog povoda.*

Na njihovoj kratkoj zemlji, onoj što je poput patrljka visila ispod Evrope, hladnoća nije bila toliko zla. Ali jeste bila podla s vremena na vrijeme. Ukrala bi im koje dijete, starce i bolesne... no, krvoločnost ipak ne bi toliko nerazumna. Međutim, upadi drugih plemena i kavge među osionima su dovele do zbjega... do seobe bez povratka. Potraga, ne toliko za toplinom, koliko za bezbjednijim mjestom. I hrana. Zapravo je stomak upregao mozgove – kao što doduše uvijek biva. *U crijevima je žir života... tamo se i ljubav formira. Sve je to jedno veliko breme trajanja, što u krajnjem ode u potoke sranja.*

Akspark je, naravno, krenuo sa njima. Pokupili su sve što su mogli ponijeti, pa se zaputili tamo gdje im se čini da se sunce najduže zadržava. Avetinje još nisu znale za smjenu godišnjih doba, niti da tamo kuda se zaputili čeka prevejana čiča i planine leda.

Pratili su tokove rijeka.

Toliko su makar znali. Mislili su da rijeka uvijek ide gdje

su najljepše stvari. *Bajke su zbilja najdivnije laži.*

Uveče bi se ulogorili, kao što bi uvijek činili i prepričavali kako Akspark od malena voli da grli. Da miluje drveće i bube, maše vukovima, leži na travi... da go stoji na uzvišenju kada vihori. Sve je morao da dodirne... sve je morao da pomazi. Raširenih prstiju – ruku i stopala. Djelovao im je raskrečen... otud “žaba”, nije mario na zadirkivanje, i bačene kamenice... samo bi se smijao i nastavio... otud “čudan”. *Njim su se svaku noć bavili.*

Kad su stigli do ruba novog kontinenta, onog kojeg danas zovemo “Stara zemlja”... svuda je bila pustinja od leda. Nepregledna. Goleme livade stegnutog snijega. More utamničeno ispod svjetlucavih grebena, a vazduh oštar... i izuzetno grub prema mesu čovjeka. Vrlo brzo su najmlađi prsnuli iznutra, pluća bi ispljuvali u grudvama. Oni u zrelim godinama imali su nešto više masti, pa su nekako izdržali.

Nazad nisu mogli. Naprijed nisu znali.

Zato su zastali. Čekali da se nešto pojavi.

Ništa se nije dešavalo, osim smrti i krupnih pahulja... da umrle zaviju... da bijeli pejzaž ne poremete iskrivljena tijela i zgrčena lica. *Da sve uredno poravnaju.*

Akspark je bio drugačiji. Nad svakim tijelom bi zaplakao. Kožu ispod grla bi dotakao. Pa bi se oprostio. I sjedio na zimi, po snijegu crtao... tako i zatrajavao. I ne bi se zaledio.

Naravno, najgori među njima su najduže opstali. Otimali su krzna, hranu i svaku priliku u lični sebičluk pretvarali. Najgrublje žene, najlošiji muškarci. Takva bješe sorta koja je krenula da se nastani na toj užasnoj strani. Da još gori okot iz sebe istovari. *Led ionako podržava bezdušne stvari. Otrov se skoro nikada ne pokvari.*

Prodoše zimska ljeta. Izrasli im očnjaci. Akspark je nekako opstao – blage naravi. I na kraju, kad im potpuno dosadi, skinuše sa njega svaku krpku i odgurnuše ga sa brda, da se do podine kotrlja. Zasmijavalo ih je kako se žaba prevrće, dok nije nestao iz vidokruga. *U magli.* A onda su se okrenuli i otišli, siti zadovoljni.

E od ovog trena priča zapravo počinje... Ugruvan i isječen, čovjek što je volio da sve pomazi, nađe se u nedodijeli. Pred njim ambis bjeline što sve ledom liže.

Spusti dlanove na snijeg... Prestade da diše...

Oslušnu u sebi sve što je sakupio... Svaku uspomenu što

je sačuvao.

Pusti da iz srca krene... niz prste... u snijeg... duboko... duboko... do usnule zemlje...

Glečeri se povukoše... planine se presvukoše... jeza uteče... daljine više nisu bile nedokučive... Pojaviše se šume... humke... i cvijeće...

Tako je jedan čovjek, dlanovima sve otopio... tako je Akspark ledeno doba ovdje okončao.

\* \* \*

– Divno! – oči su mu grcale – Ali, ako ovo sjutra ispričam, ne gine mi jedinica.

Primače mu se do lica, pomirisa mu obraze, pa ga uze u naručje i podiže iz kolica. Nasloni ga na sebe i okrenu – da obojica posmatraju brda iznad naselja.

– Sine moj... neka ledena doba nikada se nisu povukla. Ona u ljudima. Tebi malom, što ne možeš da budeš kao druga djeca, dato ti je da budeš nježan. A tu leži tvoja planina. Pogledaj samo čemu si kadar! Od papira i kartona praviš svakojaka čuda. Kad porasteš, bićeš nenadmašan. Tvoja obaveza je da odrasteš i postaneš ledolomac. Da budeš inspiracija.

– Znao si da me u školi zovu žaba? (nogice su mu se klatile u naručju)

– Znam.

– Šta stvarno znači “Akspark”?

– Početak proljeća.

\* \* \*

Kad se sve oduzme i sabere... jedino što ostane jeste boja koju vide kada nam se ime pomene. Da li si bio okovan ledom, ili si došao sa šumama. Da li su te slomili pogledi i uvrede... ili si po svemu nasuo cvijeća. *Istina o tebi zato mora biti istina dobra. Mi smo, ništa drugo do zbir dodira.* Šta god da ti fali, ma koliko bio mali, imaš dovoljno da izvedeš predstavu. Oduševi publiku... da na kraju upamtiš da si živio svoju priliku... I kad se raspeš, oni što će da te pomenu, osjetiće svježinu. Ostavićeš svijetu neobično dragu priču.

Zato, sve što si, upravo takav – baš si nam takav potreban. I prije nego kreneš da iscrtaš trag, zagri se... trebalo je izdržati sve te zime i pahulje... što nisu dale da kreneš, da stвориš uspomene.

Ako si živ umro... probudi se.



# IVAN CRNOJEVIĆ

Izvor: Duklja - Zeta - Crna Gora VOJISLAVLJEVIĆI - BALŠIĆI - CRNOJEVIĆI,  
napisao Đrođe Borozan



Ivan Crnojević započeo je državničku dužnost kao gospodar koji je nastavio djelo svojeg ratobornog oca. Obnavljajući državnu tradiciju Vojislavljevića i Balšića, od samog početka stvarao je vojsku sposobnu da se odupre mletačkim ucjenama i osmanlijskoj ekspanziji. Sa iskušenjem čovjeka čija je politička sudbina bila da u ulozi taoca bude na dvoru Stefana Vukčevića Kosače, ovaj «u Hrista Boga blagovjerni i Bogom šticeći gospodar Zetski», gotovo sve godine vladavine proveo je u odbrani nasljeđa viteškim vojevanjem protiv imperijalne politike sultana Mehmeda II i mletačkog Senata. Sin prvog vladara iz dinastije Crnojević, izdanak je dvije snažne feudalne porodice, Crnojevića i Kastriota, po majci Mariji, kćerki uglednog albanskog feudalca Ivana Kastriota i sestri Đerđa Kastriota Skenderbega (1404 – 1468).

Svjestan opasnosti i izazova pred kojima se njegova država nalazila, ušao je u bespoštednu borbu protiv Mlečana, Osmanlija i velikaša u susjedstvu.

Sukob sa Mletačkom republikom na početku vladavine zbog

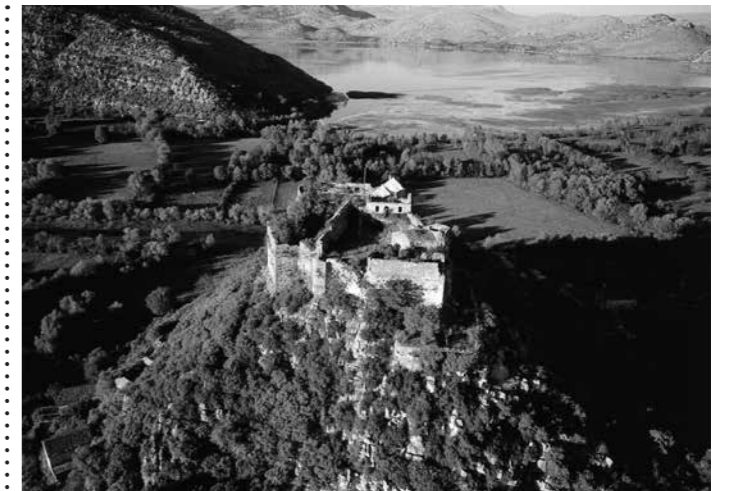
pridobijanja mletačkih podanika Svetomiholjske metohije, Budve, Grblja i Paštrovića, stavio je pred velika iskušenja mletačku upravu u Kotoru. Koristeći nezadovoljstvo seljaka iz okoline Kotora i pobunu u Grblju i Paštrovićima, Ivan se u rano proljeće 1465. s vojskom uputio prema Kotoru.

Na putu su mu se priključivali seljaci i pripadnici sitne vlastele iz kotorskog distrikta, što je uplašilo Mlečane i ukazalo im na svu ozbiljnost predstojećeg napada. Vidjevši da sa starim susjedom nema šale, reagovali su na sebi svojstven način i ubrzo, aprila 1465. godine, ucijenili Ivanovu glavu na 10.000 mletačkih livara, obećavajući uz njih, onome ko ubije gospodara Zete ili ga uhvati, kuću u bilo kom mletačkom gradu po njegovom sopstvenom izboru i doživotnu penziju u iznosu koji se davao za dva konjanika «na latinski način».

Zbog ratnih okolnosti, mletačke vlasti su zabranile bilo kakav trgovački promet sa državom Crnojevića. To se veoma negativno odrazilo ne samo na stanovništvo Zete i Kotora, već i šire okoline. Zbog toga su u martu 1466. godine,

posredstvom hercega Stefana Vukčića Kosače, započeli pregovori o izmirenju Ivana Crnojevića i Venecije. Krajem godine, kotorski knez je od Sinjorije bio ovlašćen da Ivanu ponudi status koji je imao njegov otac Stefanica, pa je Ivan od 1467. godine nosio titulu mletačkog kapetana Zete. Buna je još uvijek plamtjela u Grblju i Paštrovićima. Kotorani su zato odlučili da se radi gušenja bune obrate Ivanu Crnojeviću, koji je uspio da umiri nezadovoljne seljake, obećavajući im bolji položaj i rasterećenje od dadžbina. Za ovu uslugu Ivan Crnojević je od mletačkog Senata dobio na upravu Grbalj, Paštroviće i Crmnicu, uz obavezu da ubira prihode za Mlečane. U znak priznanja za obavljenu posao, Ivanu je određena provizija u iznosu od 600 dukata godišnje. Time je stara provizija iz vremena Stefana Crnojevića povećana sa 600 na 1.200 dukata. Mlečani su Ivanu vratili vojvodsko zvanje koje je imao njegov otac i proviziju za obavljenu vojnu službu. Kada je kotorsko plemstvo zatražilo stroge kazne za učesnike pobune, sa čim se saglasio mletački Senat, grbaljsko stanovništvo se energično oduprlo, tako da je kotorski providur zatražio posredstvo Ivana Crnojevića. Grbljani su bili spremni jedino da njega poslušaju, jer ih, kako se u izvorima navodi, «samo njegov duh vodi». Do konačnog mira (1469) došlo se tek kada su Mlečani pristali da mu na upravu ustupe Grbalj, Paštroviće i Crmnicu i udvostruče godišnju proviziju.

Pečat Crnojevića



Žabljak Crnojevića

Ostavši udovac poslije smrti supruge Gojsave, kćerke albanskog velikaša Đorđa Arijanita Komnina, Ivan je (1469) za svoju drugu suprugu izabrao Maru, kćerku hercega Stefana Vukčića Kosače, sestru hercega Vlatka Kosače. Iako je dobro poznao narav starog hercega u čijem je zatočeništvu proveo godine mladosti, odlučio se na stvaranje porodičnih veza sa njim. Do sklapanja braka došlo je u julu 1469. godine. Brak je bio u znaku iznevjernih očekivanja.

Kada su 1471. godine Osmanlije zaposjele istočne djelove Gornje Zete, Ivan Crnojević je pristao da im na ime godišnjeg danka isplaćuje 700 dukata. Takav politički potez nije bio po volji mletačkim vlastima, koje su smatrale da će im on i te kako biti potreban u sukobu s Osmanlijama. Zbog toga su čekali povoljan trenutak da sa Ivanom ponovo stupe u pregovore.

Dok su akcije Osmanlija u Aziji tokom 1472. godine bile u zamahu, u ugarskom dijelu Bosne došlo je do obnavljanja dijela bosanskog kraljevstva. Na njegovom čelu stajao je baron Nikola Iločki. Svjestan opasnosti koje mu prijete od Osmanlija, on je u oktobru 1472. godine uputio u Dubrovnik hercegu Vlatku i Ivanu Crnojeviću emisara, sa zadatkom da povede razgovore o zajedničkim akcijama protiv Osmanlija. Iako razgovori nijesu bili uspješni, u izvorima se navodi da su herceg Vlatko i Ivan Crnojević zajednički vodili borbu protiv Osmanlija. Uviđajući da se stav gospodara Zete uveliko promijenio i da je nastupio povoljan trenutak da ga privuku na svoju stranu, Mlečani su 1473. godine Ivanu Crnojeviću dodijelili plemićku titulu i godišnju platu od 600 dukata. Pošto se nakon potpisivanja ugovora sa Mlečanima osjetio sigurnim, Ivan Crnojević je iste godine prestao da plaća danak sultanu. Takva njegova odluka izazvala je negodovanje na Porti, pa su i napadi osmanskih odreda na njegovu državu te iste godine počeli bivati sve češći. Osmanlijama je pošlo za rukom da 1473. godine zaposjednu krajeve sa lijeve strane Morače, što im je dalo znatno bolju stratešku poziciju za vojne intervencije na teritoriji Zete. Za Ivana je to bio povod za razračunavanje sa osmanskim snagama.

# UKUSI CRNE GORE

Izvor: Ukusi Crne Gore

## Šnicle od srnećeg mesa sa pogačicama od krompira

Sastojci:

- srneće šnicle.....10 komada
- krompir.....1 kg
- kajmak.....80 g
- heljdino brašno.....100 g
- pšenično brašno.....50 g
- pomiješane začinske trave.....50 g
- ulje.....0,8 dl
- mast.....50 g
- praziluk.....40 g
- šumske pečurke.....80 g
- srneća džigerica (ili teleća).....100 g
- fond.....2 dl
- sok od šumskih plodova (borovnica).....1 dl
- začini

### Priprema:

Pripremljeno meso srnećeg buta (šnicle) oblikovati i poprskati sjeckanim začinskim travama, pobiberiti i premazati uljem. Poređati u posudu i ostaviti da odstoji. Kuvanom krompiru odstraniti ljusku. Usitnjavati i postepeno dodavati kajmak i heljdino brašno. Oblikovati pogačice. Na kockice isjeći praziluk, šumske pečurke i džigericu. Na masti posebno posebno propržiti pa spojiti. Ocijediti suvišnu masnoću, zagrijati šnicle i opeći.

Posložiti u posudu sa začinskim travama. Propržiti brašno, naliti fondom-sokom od šumskog voća. Blago posoliti. Prokuvati, preliti šnicle. Pokriti posudu i peći u zagrijanoj rerni. Kada su mekane, dodati luk, pečurke, a potom dopa. Pogačice posložiti na zagrijani tanjir sa šniclama.



## Sirnica

(Cheesecake)

Sastojci:

- mladi domaći sir ; nesoljeni.....1 kg
- jaja.....10 komada
- šećer.....1 kg
- koroman-rendani sušeni šuplji kolač...20 ožica
- kora neprskanog limuna.....1 mala ožica
- prašak za pecivo
- vanilin šećer
- mlijeko.....1 dl
- ulje.....2 ožice

### Priprema:

Sir izgnječiti, dodati mućena jaja, koroman natopljen u mlijeku, šećer, prašak za pecivo i limunovu koru. Sjediniti masu. Ugrijati prasilju sa uljem i na vrelo sipati pripremljenu masu. Peći oko 30 minuta.

Posuti cukrom i poslužiti odmah.

Posebno poslužiti sirup od divljeg šipka.



Promocija knjige Dragana Radulovića "PO RUBOVIMA TEKSTA" u Crnogorskom domu, Zagreb, o knjizi su govorili, uz autora Dragutin Lalović i Zoran Drašković



Izložba Branislava Radulovića "MOJ SVIJET SLIKARSTVA" otvorena je u četvrtak, 19.4.2018. godine u galeriji "Montenegrina" Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" - Zagreb.





**TRADICIONALNO BLAGDANSKO DRUŽENJE U  
CRNOGORSKOM DOMU U ZAGREBU**



*Uskrs = Vaskrs  
zajedno na stolu i kroz život*

